

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra preprimární a primární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historický vývoj primárního vzdělávání v Polné ve světle archivních pramenů

Historical Development of Primary Education in Polná in The Light of The
Archival Sources

Martina Vomelová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro základní školy (M7503)

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Odevzdáním této diplomové práce na téma Historický vývoj primárního vzdělávání v Polné ve světle archivních pramenů potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 4. 2022

Poděkování: Na tomto místě bych ráda poděkovala několika lidem, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. V první řadě děkuji vážené paní doc. PhDr. Janě Uhlířové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za její odborné vedení, ochotu, čas a podporu při psaní diplomové práce. Děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu Jihlava, zejména paní ředitelce PhDr. Renatě Piskové a Mgr. Petru Dvořákovi, kteří mi byli vždy ochotni poradit s hledáním veškerých pramenů k diplomové práci a vytvořili mi příjemné prostředí pro badatelskou činnost. Poděkování patří rovněž ředitelce Městského muzea v Polné, paní Aleně Vyskočilové, za ochotnou spolupráci a poskytnutí cenných materiálů k práci. Za pomoc při bádání v archivu Židovského muzea v Praze bych ráda poděkovala PhDr. Janě Šplíchalové a PhDr. Tomáši Krákorovi.

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem pamětníkům, kteří mi byli ochotni poskytnout rozhovor, věnovali této práci svůj osobní čas a umožnili nahlédnout do svých osobních vzpomínek na školu v Polné. Moc si toho vážím.

Velké poděkování patří mé babičce, která mi při psaní diplomové práce byla oporou, kritickým čtenářem a poskytla mi mnoho cenných rad. V neposlední řadě bych ráda poděkovala celé své rodině a partnerovi za neutuchající podporu, obětavost a trpělivost během celého studia.

ABSTRAKT

Diplomová práce je historického charakteru. Zabývá se vývojem primárního vzdělávání ve městě Polná v letech 1873–1952. Práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části práce je zmapován historický vývoj primárního stupně školy v Polné v letech 1873–1952, vývoj školy je zasazen do historického vývoje města, potažmo regionu, a jsou zde uvedena historická specifika primárního stupně školy na základě školních kronik a dalších pramenů archivní povahy. Metodologicky se teoretická část práce opírá o historickou metodu, historicko-srovnávací metodu, práci s dokumenty, analýzu a syntézu. V teoretické části práce autorka vychází z materie, kterou uchovává ve své odborné knihovně a sbírkovém fondu jak Městské muzeum Polná, tak i Státní okresní archiv Jihlava. Diplomová práce rovněž vychází z odborné literatury, která byla historii města v průběhu času věnována. Teoretická část práce je podpořena praktickou částí, která je tvořena rozhovory s pamětníky žáky, kteří školu v Polné v závěrečné etapě sledovaného období navštěvovali, a pamětníkem učitelem, který ve škole ve sledované době učil. Vzpomínky pamětníků umožňují nahlédnout do vybraného úseku historie polenské školy na základě vzpomínek narátorů. Praktická část diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu. Pro získání vzpomínek pamětníků byla využita metoda orální historie, konkrétně se v práci pracuje s řízenými rozhovory pamětníků. Žijící pamětníci jsou však schopni dosvědčit pouze závěrečnou etapu sledované historie polenské školy.

KLÍČOVÁ SLOVA

historický vývoj, primární vzdělávání, školské zákony, archivní materiály (školní kroniky, pamětnice), Polná, rozhovory s pamětníky

ABSTRACT

The diploma thesis is of a historical character. It deals with the development of primary education in Polná in the years 1873–1952. The thesis consists of two parts. The theoretical part describes the historical development of the primary school in Polná in the chosen historical period and how it was influenced by the historical development of the town Polná and the region. Included in this part are the historical specifics of the school based on the school chronicles and other archival materials. The methodology of the theoretical part is based on the historical method, the historical-comparative method, work with documents, analysis, and synthesis. In the theoretical part of the thesis, the materials that are preserved in the library and collection of the Museum Polná were used, as well as the materials preserved in the State District Archive Jihlava. The diploma thesis is also based on the expert literature which was written about the history of the town over time. The theoretical part is supported by the practical part, which is composed of interviews with contemporary witnesses, pupils who attended school in Polná in the final phase of the observed period and a teacher who taught at this school in the chosen period. These narrators provide us with insight into the history of the school based on their experiences and memories. The practical part is based on qualitative research. The oral history method was used to obtain the memories of the contemporary witnesses, generally by using structured interviews. The living witnesses are only able to attest to the final phase of the history of the Polná school in the chosen period.

KEYWORDS

historical development, primary education, education acts, archival materials (school chronicles, memorial books), Polná, dialogues with contemporary witnesses

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část.....	9
1 Metodologie teoretické části práce	9
2 Vývoj školství v českých zemích v letech 1774–1952.....	12
3 Materie využitá při zpracování teoretické části práce	16
4 Mikroregion Polensko	19
4.1 Charakteristika mikroregionu Polensko v geograficko-hospodářském kontextu	19
4.2 Historie školství v mikroregionu Polensko	23
5 Historický vývoj města Polná.....	26
6 Historie školy v Polné	36
6.1 Obecná historie školy	36
6.2 Stavební vývoj školních budov a zázemí školy.....	43
7 Konkrétní specifika primárního stupně školy na základě školních kronik.....	47
7.1 Statistika školní docházky žactva	47
7.2 Zdraví žáků a péče o zdravotní stav žáků.....	57
7.3 Péče o chudé žáky.....	65
7.4 Oslavy školy, významné dny a mimořádné události ve škole.....	67
7.5 Kulturní život ve škole	79
7.6 Ředitelé školy v Polné; medailony významných osobností polenské školy	81
Závěr teoretické části práce	89
II. Praktická část	91
8 Rozhovory s pamětníky	91
8.1 Metodologie praktické části práce	91
8.2 Charakteristika rozhovorů	92

8.3	Charakteristika respondentů	93
8.4	Analýza rozhovorů	95
	Závěr praktické části práce	116
	Závěr	118
	Zkratky	123
	Zdroje a literatura	124
	Přílohy	129

Úvod

Hlavním cílem diplomové práce je zpracovat historický vývoj primárního vzdělávání v Polné a poukázat na jednotlivá specifika primárního stupně školy ve sledovaném období. Dalším cílem je nahlédnout do určitého úseku historie polenské školy na základě vzpomínek narátorů.

Přestože se pro komplexnost práce autorka zmiňuje místy i o měšťanské škole v Polné, její hlavní pozornost směřovala k primárnímu stupni školy. Tato volba byla ovlivněna samozřejmě tím, že autorka studuje učitelství pro 1. stupeň ZŠ, proto má k primárnímu vzdělávání nejbližší. Právě historie primárního stupně školy v Polné zatím nebyla dle informací autorky samostatně zpracována, proto by v této volbě mohl být spatřován možný přínos.

Dostupný materiál k historii školy v Polné, který je uložen v Státním okresním archivu Jihlava (dále „SOkA Jihlava“), je v rozsahu 8 kronik, kroniky od r. 1997 jsou uloženy v ZŠ Polná. K vybranému tématu je dostupné také velké množství primárních pramenů uložených v Městském muzeu Polná. Po prostudování dostupných materiálů a zvážení možností rozsahu práce se autorka rozhodla na základě vybraných kronik zkoumané období zúžit na období od r. 1873 do r. 1952. Toto období bylo specifikováno na základě vybraných školních kronik. Kroniky do r. 1848 byly psány německy, většina textu je psána kurentem¹, tudíž autorka nebyla schopna tyto kroniky detailněji prostudovat. Z toho důvodu pracovala s kronikou psanou od r. 1873 a vybrala na ni časově navazující dvě školní kroniky. Informace pro diplomovou práci byly čerpány hlavně bádáním v SOkA Jihlava a Městském muzeu Polná. Další informace byly dohledávány v publikacích, které byly v průběhu let vydávány k daným tématům.

Diplomová práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části práce se autorka zaměřuje na historický vývoj primárního stupně školy v Polné, ten je nejprve shrnut v samostatné kapitole, stejně jako historie stavebního vývoje budov a zázemí školy. Pro zasazení historického vývoje školy v Polné do kontextu se autorka zabývá v krátkosti také historií

¹ pozn. Kurentem je označována německá obdoba novogotického kurzívního písma, které se v naší zemi používalo až do doby národního obrození v polovině 19. století.

škol v dnešním mikroregionu Polensko, odkud žáci později začali dojíždět do školy v Polné. Další kapitoly se potom věnují konkrétním specifikům školy dle zvolených kritérií: Statistika školní docházky, zdraví žáků a péče o zdravotní stav žáků, péče o chudé žáky, oslavy školy, významné dny a mimořádné události ve škole a kulturní život ve škole. Samostatná podkapitola je věnována ředitelům školy a významným osobnostem školy v Polné.

V praktické části autorka analyzuje rozhovory s pamětníky žáky a pamětníkem učitelem, jejichž vzpomínky dokreslují historický vývoj školy v Polné. Žijící pamětníci jsou však schopni dosvědčit pouze závěrečnou etapu zpracovávané historie polenské školy.

K výběru tématu práce autorku vedl osobní vztah k rodnému městu Polná a ke škole, kterou sama po nějaký čas navštěvovala. K Polné má autorka silnou citovou vazbu, protože zde strávila část svého dětství a dodnes sem jezdí za svou rodinou. Možnost probádat oblast historického vývoje města a školství v Polné považuje autorka za příležitost, jak poznat aspekty, které ovlivňovaly historický vývoj tamní školy, což je i pro její budoucí pedagogickou praxi inspirativní a obohacující.

I. Teoretická část

1 Metodologie teoretické části práce

Diplomová práce je historického charakteru. V teoretické části autorka vycházela ze školních kronik, primárních pramenů archivní povahy a odborné literatury, která byla daným tématům věnována v průběhu let. Více o těchto materiálech bude uvedeno v příslušné kapitole o materii, která byla využita při zpracování teoretické části práce (viz kapitola 3). Metodologicky jsou v teoretické části využity tyto metody: historická metoda, historicko-srovnávací metoda, práce s dokumenty, analýza a syntéza. Zjištěná data teoretické části práce byla potom teoretickou oporou pro analýzu rozhovorů v praktické části práce.

Historická metoda:

Pro skutečné poznání pedagogických jevů a procesů je zásadní porozumění jejich historickému vývoji. V historicko-pedagogických výzkumech se používají metody jako analýza, syntéza, indukce, dedukce, metoda historicko-srovnávací. „*Spolu s nimi se však užívají metody specifické pro dějiny pedagogiky. Je to především studium archivního materiálu, oficiálních dokumentů, statistických údajů, učebnic i učebních pomůcek, školní dokumentace, zprávy výchovně vzdělávacích institucí apod.*“ (Skalková et al., 1983, s. 132). Tato metoda byla použita při zpracování celé teoretické části diplomové práce, protože v teoretické části autorka vychází zejména ze studia školních kronik a primárních pramenů archivní povahy.

Historicko-srovnávací metoda:

„*Představuje takové zkoumání pedagogických jevů, které sleduje a srovnává ve vývoji.*“ (Skalková et al., 1983, s. 131). Umožňuje také sledovat shody a rozdíly těchto jevů, porovnávat je v čase. Tato metoda byla využita v celé teoretické části práce, získaná data ze školních kronik, publikací týkajících se historie Polné byla zasazena do kontextu vývoje školství v daném období a mohla tak být porovnána s obecnými východisky legislativy školství. Pochopení legislativního rámce školství v daném období umožnilo pochopení některých specifíků školy v Polné, která v kronikách nebyla přímo řečena a bylo tak nutné pro jejich pochopení znát historický kontext. Historicko-srovnávací metoda umožňuje také zjišťovat chybějící historické poznatky pomocí analogie. Analogie byla

využita v teoretické části práce týkající se židovské, německé školy v Polné, k jejíž historii se nedochovaly téměř žádné písemné prameny. Důvody a okolnosti vzniku židovské školy v Polné tak můžeme vyvozovat z tradičního pojetí židovské výchovy a okolností vzniku takových škol.

Práce s dokumenty:

Hendl (2005) uvádí, že práce s dokumenty poskytuje zdroj informací, které by se jinak těžko získávaly. Výhodou je rovněž to, že dokumenty nejsou vystaveny zkreslení, ke kterému může dojít například při rozhovoru, jež byl využit v praktické části práce. Dokumenty jsou analyzovány na základě stanovených kategorií (Hendl, 2005). Celá teoretická část vychází z práce se školními kronikami, primárními prameny archivní povahy a dostupnou odbornou literaturou. Zejména školní kroniky byly analyzovány na základě stanovených kategorií (jednotlivá specifika školy).

Analýza:

„Analýza pedagogických jevů a procesů znamená myšlenkové rozčleňování těchto celků na jednotlivé části. To umožňuje odhalovat různé stránky a vlastnosti jevů a procesů, jejich stavbu, vyčleňovat jejich různé etapy, rozporné tendence aj.“ (Skalková et al., 1983, s. 118). Díky analýze je možné všestranně osvětlit zkoumaný předmět. Umožňuje oddělit podstatné od nepodstatného. Gavora (2000) uvádí, že díky obsahové analýze textu výzkumník dostává bohatý srovnávací materiál. Analýza by neměla být pouze poukazováním na zajímavosti z nasbíraných dat, ale mělo by dojít k systematické analýze a interpretaci těchto dat (Švaříček et al., 2014). Dle Hendla (2005) na základě analýzy nasbíraných dat výzkumník upravuje své případné domněnky, hypotézy týkající se dané problematiky. Tato metoda byla použita v celé teoretické části práce, byla analyzována dostupná odborná literatura, primární prameny, ale také školní kroniky.

Syntéza:

Syntézu lze popsat jako protikladný proces analýzy. Oba procesy jsou ale vzájemně propojeny. Po analýze následuje etapa syntézy, tedy skládání jednotlivých analyzovaných částí zpět do celku. *„Utváří se nová myšlenková jednota, v níž se upevňuje podstatné, typické pro analyzovaný jev nebo proces. Analyzované jevy a procesy jsou upřesňovány, jsou*

obohaceny a prohloubeny znalostí o předmětu jako celku.“ (Skalková et al., 1983, s. 118).
Stejně jako analýza, tak i syntéza se objevuje v celé teoretické části práce, jelikož analyzovaná data byla vždy následně syntetizována.

2 Vývoj školství v českých zemích v letech 1774–1952

Přestože se tato diplomová práce věnuje zejména vývoji školy v Polné v období od r. 1873 do r. 1952, je třeba uvést pro komplexnost práce alespoň základní rámec vývoje školství od zavedení povinné školní docházky Marií Terezií v r. 1774. Přestože se autorka v práci zaměřuje na období polenské školy až od r. 1873, považuje za důležité poukázat na celkový vývoj školství v daném místě, proto v kapitole 6 Historie školy v Polné uvedla i historii před r. 1873. Z toho důvodu je třeba odkazovat se v některých místech historie této konkrétní školy právě na obecnou školskou historii, která určitým způsobem rámuje sledované období.

Zásadním momentem vývoje školství v Čechách byla reforma Marie Terezie, která v 70. letech 18. století dala vzniknout organizovanému systému českého školství. Do té doby v Čechách v podstatě neexistoval organizovaný školský systém. Elementární školy „*existovaly ojedinele-byly zakládány některými církvemi, event. jejich řády, později i městy- protože nebyly objektivní důvody pro všeobecné zřízení těchto škol.*“ (Váňová, 1986, s. 3). Prvotní pozornost byla věnována vzniku nejnižšího školství, které umožňovalo všeobecnou gramotnost lidí. Organizací rakouského elementárního školství byl pověřen Johann Ignaz von Felbiger. Felbigerův návrh byl uznán a 6. prosince 1774 byl vydán pod názvem „*Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-královských dědičných zemích*“. Tímto řádem byla uložena všeobecná vzdělávací povinnost pro děti od 6 do 12 let bez rozdílu pohlaví.

Školním řádem z r. 1774 byly zavedeny tři druhy škol: triviální, hlavní a normální. Triviální školy měly 1-2 třídy, byly zřizovány při farách a „*v obcích jako školy filiální*“. (Váňová, 1986, s. 32). Ve školách triviálních se žáci učili číst, psát, počítat (tzv. trivium), náboženství, základy hospodářství. Vyučovacím jazykem ve školách triviálních byla mateřština, přestože se v některých oblastech zaváděla i do škol triviálních němčina. Školy hlavní byly zřizovány v krajských městech. Kromě trivia se žáci učili také náboženství, ale i poznatky důležité pro zemědělství a řemeslo. „*Dle Řádu mělo být v těchto školách vyučováno i základům latiny, psaní dopisů, kreslení, zeměměřičství, vedení domácího hospodářství, počátečním znalostem zeměpisu a dějepisu.*“ (Kasper a Kasperová, 2008,

s. 85). Vyučovacím jazykem byla v 1. třídě mateřština, od 2. třídy částečně němčina a ve vyšších třídách se používala už pouze němčina. Normální školy byly zakládány v zemských městech, tudíž byla v každé zemi jen jedna. Vyučovalo se podobné učivo jako na škole hlavní v rozšířené podobě. Škola normální sloužila jako vzor pro ostatní školy.

„Snaha organizovat školství jednotně pro celou říši bez ohledu na národnostní specifika, a navíc ještě německy musela nutně narážet v některých oblastech na odpor národnostně uvědomělých vrstev obyvatelstva.“ (Váňová, 1986, s. 37). Odpor proti centralizaci a germanizaci v oblasti školství se stal součástí národního obrození. S národním obrozením se pojí zejména generace tzv. vlasteneckých učitelů, kteří usilovali o českou národní školu s českým vyučovacím jazykem. Mezi představitele generace vlasteneckých učitelů patřil i Karel Slavoj Amerling, v jehož Fyziokratické společnosti se angažoval i polenský učitel Antonín Klusáček. V r. 1839 založil v Praze ústav Budeč. Amerlingův přínos byl významný i pro vzdělávání učitelů. V rámci tzv. učitelských porad byli učitelé vzdělávání předcítáním odborné literatury, diskusí o různých pedagogických otázkách, byli podněcováni k zakládání učitelských knihoven. V návaznosti na revoluční atmosféru z r. 1848 vznikla řada návrhů na reformu školského systému. Revoluční návrhy ale nebyly naplněny, naopak byla upevněna absolutistická vláda, byrokracie. Školství se znovu dostalo do rukou církve. V r. 1860 byl vydán Říjnový diplom, jenž zrušil absolutismus. Začaly vycházet české noviny, časopisy, byly zakládány nejrůznější spolky (r. 1861 pěvecký spolek Hlahol, r. 1862 Sokol). *„Obnovení spolkového života vedlo i ke vzniku četných učitelských jednot, které nesly název Budeč nebo Komenský. Tyto jednoty usilovaly o povznesení národnostního uvědomění učitelstva a o zvýšení jeho pedagogického vzdělání. Staly se významnými středisky pedagogického ruchu.“* (Váňová, 1986, s. 59). Zákonem z r. 1868 přešlo řízení a správa školství na stát.

V květnu r. 1869 byl ministrem Leopoldem Hasnerem vypracován tzv. říšský školský zákon. Tento zákon rámuje autorkou opravdu studované období, proto je vyložen podrobněji. Zákonem byla zavedena škola obecná a škola měšťanská, učitelské ústavy (tzv. vzdělavatelný učitelské) pro vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol. Hasnerovým zákonem začala platit osmiletá povinná školní docházka pro děti od 6 let. Obecné školy mohly být osmileté, stejně jako osmileté školy měšťanské, nebo na pětiletý

stupeň školy obecné navazovala tříletá měšťanská škola (Kasper a Kasperová, 2008). Existovaly jak školy obecné, které byly veřejné, tak i školy soukromé. „*Obsah vzdělání na obyčejných školách obecných tvořily náboženství, jazyk, počty, reálie, psaní, nauka o formách geometrických, zpěv a tělocvik.*“ (Váňová, 1986, s. 60–61). Děvčata se měla učit ruční práce a získávat znalosti o domácím hospodářství. Na měšťanských školách mělo být poskytnuto vyšší vzdělání těm žákům, kteří nenavštěvovali střední školu. Jak bylo výše zmíněno, zákonem byly také zavedeny učitelské ústavy. V těchto ústavách se učitelé vzdělávali čtyři roky. Na závěr skládali všichni zkoušku dospělosti, po jejíž úspěšném složení obdrželi vysvědčení dospělosti, které je opravňovalo stát se tzv. podučitelem či prozatímním učitelem. Po dvou letech svého působení se mohli kandidáti pokusit stát učiteli, k čemuž bylo třeba úspěšně složit zkoušku učitelské způsobilosti.

Organizace škol i v r. 1869 stále ještě nebyla zcela ujasněna. Školní docházka tudíž mohla být plněna různými způsoby: „*v osmileté obecné škole, v osmileté měšťanské škole nebo v pětileté obecné škole a na ni navazující tříleté měšťanské škole.*“ (Váňová, 1986, s. 65). Obecná a měšťanská škola poskytovaly relativně ukončené vzdělání pro žáky. Pokud žáci chtěli pokračovat na vysokou školu, museli nejprve absolvovat střední školu, kde se platilo školné, tudíž byla pouze pro vyšší společenské vrstvy.

V r. 1883 došlo k novelizaci Hasnerova zákona. Novela se dotkla školní docházky. Po šesti letech školní docházky mohli rodiče dětí požádat o úlevy ze školní docházky. Jednalo se zejména o děti nemajetných obyvatel. Díky této novele došlo k zpřesnění vymezení měšťanské školy. Měšťanská škola tak byla chápána jako vyšší varianta vzdělání pro žáky, kteří se připravovali pro práci v průmyslu, zemědělství, pro studium na učitelských ústavách a odborných školách, kde nebyla nutná příprava ze školy střední (Váňová, 1986).

Z hlediska menšin byl významným zákonem tzv. Metelkův zákon (zákon o menšinových školách) vydaný v r. 1919. Tento zákon měl zaručit dětem každé národnosti v Československé republice vzdělávat se ve svém rodném jazyce (Kasper a Kasperová, 2008).

Dalším důležitým mezníkem v legislativě ve vztahu ke školství byl tzv. malý školský zákon vydaný r. 1922. Tímto zákonem byla sjednocena osmiletá povinná školní docházka pro celé Československo (slovenské školství bylo do vzniku ČSR pod vlivem uherského

zákonodárství) a byla zrušena novela z r. 1883. Tímto zákonem byly zavedeny nové předměty: občanská nauka a výchova, tělesná výchova i pro dívky a ruční práce pro chlapce. Malým školským zákonem byla zavedena tzv. koedukace.

Ve dvacátých letech 20. století probíhaly reformní snahy pedagogů (tzv. pokusníků) o reformu školského systému. Reformní úsilí 30. let bylo zaměřeno na vybudování jednotné školy, tudíž v centru zájmu byl zejména dnešní 2. stupeň. Tento stupeň měl být nahrazen jednotným stupněm. Dosavadní obecná škola tak měla tvořit 1. stupeň.

Do vývoje českého školství negativně zasáhla v letech 1939–1945 německá okupace. Osmileté vzdělání dále poskytovaly školy obecné, měšťanské a nižší školy střední. *„Škola obecná, za okupace zkrácená na 4 roky, byla znovu prodloužena na 5 let, škola měšťanská měla jako před válkou 3 postupné ročníky.“* (Váňová, 1986, s. 129). I po 2. světové válce se v československém školství objevovaly snahy navázat na reformní úsilí předválečných let.

Zásadním okamžikem pro organizaci školství byl r. 1948, kdy byl vydán zákon o základní úpravě jednotného školství, dle kterého se mělo žákům dostat jednotné výchovy a vzdělání *„na školách, které tvoří jednotnou soustavu.“* (Váňová, 1986, s. 132). Tímto zákonem byl 1. stupeň nazýván jako škola národní, 2. stupeň jako škola střední. Povinná školní docházka začala být devítiletá.

3 Materie využitá při zpracování teoretické části práce

V diplomové práci autorka vycházela z dostupné literatury, která byla k historii města Polná, historii mikroregionu Polensko a k historii školy v Polné publikována. Z těchto publikací bylo vycházeno v kapitole Mikroregion Polensko (kapitola 4), dále v kapitole Historický vývoj města Polná (kapitola 5) a v kapitole Historie školy v Polné (kapitola 6). Přestože informace pro poslední zmíněnou kapitolu byly čerpány zejména ze školních kronik, starší historie, která byla pro komplexnost práce rovněž zahrnuta, byla zpracována na základě dostupné literatury. Primární prameny a kroniky ke starší historii školy jsou psány v němčině, ve které autorka nedokáže materiály číst, tudíž využila dostupné literatury věnované tomuto tématu. Protože po určitou dobu v Polné paralelně fungovala i škola židovská (později německá škola), nebyla tato škola opomenuta a po historii této školy autorka bádała v Židovském muzeu v Praze, kde jsou uloženy torzovité archivní materiály k historii židovské školy. Další kapitola se týká už konkrétních specifik školy (kapitola 7). Kapitola Konkrétní specifika primárního stupně školy byla zpracována na základě vybraných školních kronik, o nichž bude pojednáno v následujícím textu. V této kapitole bylo také čerpáno z dalších pramenů archivní povahy pro doplnění některých dat, která nebylo možné z kronik zjistit. Statistiky docházky žactva nebyly v kronikách vedeny souběžně pro chlapeckou i dívčí školu, proto musely být doplněny o data z výkazů žáků, které jsou uloženy v SOkA Jihlava.

Kroniky věnované historii školy v Polné

Historie školství v Polné byla zaznamenávána v kronikách od roku 1784. Kroniky a další primární prameny k historii školy v Polné uchovává Státní okresní archiv Jihlava. V archivu je uloženo celkem 8 kronik týkajících se polenské školy. Některé kroniky byly psány paralelně, jak je možné vidět například u kronik č. 3 a č. 4. V ZŠ Polná jsou uloženy kroniky od r. 1997 do současnosti. Dle sdělení bývalé kronikářky Aleny Richterové bylo v těchto kronikách uváděno jen to, co se nezapisovalo do výroční zprávy, proto již kroniky nejsou psány tak detailním způsobem jako v minulosti.

Jak z tabulky vyplývá, první dvě kroniky jsou v německém jazyce, většina textu je psána kurentem, což autorce práce neumožnilo kroniky prostudovat z toho důvodu, že neumí číst v německém jazyce, potažmo kurentu. Z první kroniky byla pouze zjišťována

jména učitelů, kteří na škole vyučovali. Část třetí kroniky je psána rovněž v němčině, od r. 1848 je kronika ale vedena v jazyce českém, je prokládána německými texty (např. dopisy apod.). Z této třetí kroniky autorka čerpala některé informace k historii školy v Polné.

Všechny kroniky jsou rozsáhlé a jsou psány opravdu detailně, což dokládá, s jakou pečlivostí kronikáři zaznamenávali historii školy. Z hlediska charakteru diplomové práce bylo třeba zúžit výběr kronik, proto autorka zúžila období pro své bádání a vybrala tři konkrétní kroniky, na které se podrobněji zaměřila. K detailnějšímu prostudování dle autorkou stanovených kritérií byla vybrána Kronika měšťanské školy v Polné (ŠK 5), na ni časově navazující Pamětní kniha 1. střední školy Polná. Z logiky věci autorka pokračovala ve studiu Školní kroniky (2. národní školy Polná). Pauza v chronologii kronik v letech 1940–1946 byla způsobena zákazem vedení všech typů kronik německými okupačními orgány.

Kroniky:		Název kroniky:	Časové rozpětí:
č. 1	ŠK 1	Beschreibung der merkwürdigen Begebenheiten von der Entstehung und Verbesserung der Polnaur Stadtschule	1784–1814
č. 2	ŠK 2	Altes Gedenkbuch seit dem Jahre 1780–1816	1780–1816
č. 3	ŠK 3	II. Gedenkbuch altem Jahre 1825–1895	1825–1895
č. 4	ŠK 4	Památní kniha školy polenské	1875–1899
č. 5	ŠK 5	Kronika měšťanské školy v Polné	1873–1922
č. 6	ŠK 6	Pamětní kniha střední školy v Polné (kronika školy dívčí)	1886–1945
č. 7	ŠK 7	Pamětní kniha 1. střední škola Polná	1922–1940
č. 8	ŠK 8	Školní kronika (2. národní škola Polná)	1946–1952

Tabulka č. 1- Přehled kronik uložených v SOKA Jihlava;

Zdroj: autorka na základě kronik uložených v SOKA Jihlava

Primární prameny k historii židovské, později německé školy v Polné

Pro ucelenost práce autorka bádala i po historii židovské (německé) školy, která v Polné paralelně fungovala po určitou dobu. Torzovité archivní materiály, které jsou uloženy v archivu Židovského muzea v Praze, pochází zejména z 19. století. Autorka práce tento archiv navštívila. Přestože její znalosti německého jazyka neumožňují materiály číst, dobře čitelné byly seznamy žáků a za pomoci pracovníků archivu dokázala alespoň některé materiály přečíst a zjistit tak např. jméno posledního učitele německé školy. Tyto materiály dokládají existenci židovské, později německé školy v Polné.

4 Mikroregion Polensko

4.1 Charakteristika mikroregionu Polensko v geograficko-hospodářském kontextu

Město Polná se nachází v samém středu Českomoravské vrchoviny na pomezí Čech a Moravy. Geograficky spadá do okresu Jihlava, který je součástí nynějšího kraje Vysočina. Okresní město Jihlava je od Polné vzdáleno 14 km, což znamená, že měla Polná intenzivní kontakt s Jihlavou a byla jí ovlivňována. Polná je součástí mikroregionu Polensko (založen v r. 2000), do kterého včetně Polné patří 22 obcí, z nejbližších obcí můžeme jmenovat Brzkov, Dobroutov, Věžnice, Věžničku, Zábornou a dalších vzdálenějších 17 obcí. Mikroregion Polensko má rozlohu 223 km².²

Mluvíme-li o Polensku jako krajinné oblasti, nelze zcela určit jeho hranice. V průběhu historického vývoje regionu bylo Polensko vnímáno různými způsoby. „*V minulosti bylo Polensko povšechně chápáno jako územní celek v rozsahu polenského vikariátu (...). Jindy zase bylo Polenskem míněno území někdejšího politického okresu čili polenského hejtmanství, zaniklého v roce 1884.*“ (Fišer, 2015, s. 5).

Povrch Polenska je spíše hornatého charakteru. Polná se konkrétně nachází v oblasti nazývané Jihlavské vrchy. Nejvyšším bodem v Polné je kopec Na Homoli v lese Březina (568 m. n. m.). Nejnižší položeným místem je údolí říčky Šlapanky (460 m. n. m.). Poloha mikroregionu Polensko určuje i podnebí a podmínky pro zemědělství. Na Vysočině je klima mírně teplé až chladné. Vliv na podnebí má výše zmíněná nadmořská výška, ale také reliéf krajiny. V kraji se právě kvůli chladnějšímu klimatu převážně pěstují brambory, žito, oves a v minulosti se zde pěstoval i len. Z důvodu hůře obdělavatelého půdního profilu je na Polensku velké zastoupení lesů (Koumar, 2012). Jedná se o lesy jehličnaté, místy smíšené. Velká část lesů byla postižena v posledních letech kůrovcovou kalamitou.

Z hlediska jazykového Polná leží v těsném sousedství bývalého německého jazykového ostrova „Iglauer deutsche Sprachinsel“. Sprachinsel Iglau byl tzv. Jihlavský německý jazykový ostrov na pomezí Čech a Moravy. Vznikl v období středověku, tj. hlavně

² Město Polná, 2015, *Mikroregion Polensko*, [online], [cit. 13.října 2021]
Dostupné z: <https://www.mesto-polna.cz/mikroregion-polensko/d-327806>

ve 12. a 13. století, díky těžbě a zpracování stříbra, která byla založená na německy mluvících specialistech. Postupně byla ložiska vyčerpána a obyvatelstvo spojené s těžbou a zpracováním stříbra hledalo svoji obživu v zemědělství. Kolem německých center Jihlavy, Štoků a Stonařova vzniklo kolem 80 sídel s převládajícím německy mluvícím obyvatelstvem (Pisková et al., 2009). Polná ležela v těsné blízkosti jazykového ostrova, ale patřila k českým obcím, které se v této lokalitě nacházely. Polnou obklopovaly ryze české obce, pouze v obci Věžnice a Nové Dvory bylo obyvatelstvo jazykově smíšené. Bylo zcela běžné, že obyvatelstvo se navzájem stýkalo, ať již z důvodů obchodních, tak i společenských. Byly hlavně z ekonomických důvodů uzavírány i smíšené sňatky. S židovským obyvatelstvem, o kterém bude dále zmínka v této kapitole, se polenské obyvatelstvo stýkalo v rámci běžného hospodářského a později i společenského života.

Největší hospodářský vzestup Polná zažila díky výrobě sukna. Pfaff (1995) se o čtyřicátých letech 19. stol. zmiňuje takto: „*V letech čtyřicátých byla Polná třetím největším městem na Vysočině a druhým největším městem Čáslavského kraje.*“ (s. 19). Pfaff (1995) uvádí, že k prudkému populačnímu růstu Polné od poloviny 18. stol. do poloviny 19. stol. vedl jeho hospodářský vzestup. Na hospodářském rozvoji města měla hlavní podíl výroba sukna, tj. soukenictví a také tkalcovství a kloboučnictví. Nejpočetnějším byl v Polné cech soukeníků. Produkce sukna v Polné převyšovala produkci většiny okolních soukenických měst (Třebíč, Jihlava, ...). Polenští soukeníci vyráběli sukno i např. pro rakouskou armádu, které vozili do vojenských skladů v Terstu. Export polenského sukna do vzdálenějších lokalit Rakouska zajišťoval kontakt s okolním světem (Praha, Hradec Králové, Brno, Bavorsko, Halič, ...), a tím kompenzoval určitou izolovanost Polné, která neměla přímé dopravní a hospodářské spojení s okolním světem. Při výrobě sukna docházelo i ke kooperaci mezi polenskými židovskými obchodníky a polenskými výrobci sukna. Polenští Židé zajišťovali nákup ovčí vlny a výrobu drasla. O soukenictví se zmiňují i v kapitole 5 týkající se historie Polné, protože soukenictví značně souviselo s historickým vývojem města, potažmo s tím, kdo polenské panství vlastnil.

Hospodářský rozvoj města negativně ovlivnil v r. 1863 velký požár a v r. 1871 i fakt, že trasa severozápadní dráhy Polnou minula o 5 km. „*Soukenické řemeslo ztratilo erární dodávky pro vojsko a pracovalo již jen pro drobný prodej na okolních trzích. (...) Ostatní*

náhradní průmysl, hlavně škrobárenství, nestačil svojí kapacitou zajistit dostatek pracovních příležitostí“ (Hladík, 1969, s. 25). Od 90. let byly zakládány větší obuvnické dílny. V závislosti na úpadku soukenického řemesla začalo kdysi významné město upadat a klesal počet obyvatel v Polné.

Nepříznivý hospodářský vývoj v Polné neovlivnila ani stavba lokální dráhy. *„Počet obyvatel se z předválečného sčítání lidu v roce 1910 snížil ze 4526 obyvatel do roku 1921 na 4188 obyvatel.“ (Prchal, 2006, s. 11). Samostatnou republiku přijali obyvatelé Polné s velkým očekáváním. Jejich očekávání v oblasti hospodářské ale nebylo naplněno. Polná marně usilovala o realizaci trati na Brno a nebyly zde realizovány podnikatelské záměry jako stavba muniční továrny, Kudrnáčovy gumárny a obuvnické továrny firmy Baťa. Důsledkem byl nedostatek pracovních příležitostí pro většinu živitelů místních dělnických rodin. „To mělo vliv na fakt, že řada lidí, především z dělnických profesí, nemohla v místě najít uplatnění ani sehnat základní prostředky k obživě.“ (Čejka et al., 1992, s. 123). V Polné fungovaly podniky pouze lokálního významu, jako byla Slámová továrna na výrobu kovového zboží, pila a škrobárna Amylon.*

V 30. letech 20. stol. se Československo dostalo do velké hospodářské krize. *„Zároveň se projevovaly rozdíly mezi jednotlivými oblastmi státu a právě Českomoravská vrchovina patřila k těm hůře postiženým krajům.“ (Kárník 2000 cit. dle Piskové, 2009, s. 534). Polnou vlna nezaměstnanosti postihla ještě před vypuknutím hospodářské krize. „Již v roce 1926 propouští 7 obuvnických závodů 96 dělníků.“ (Jaroš, 1989, s. 18). Během 30. let se zvýšily počty nezaměstnaných na Polensku na několik set. V té době v Polné fungovala elektrárna, měšťanský pivovar, polenský velkostatek, Pátkova a Procházkova pila, Slámová továrna na kovové zboží a drobní řemeslníci a obchodníci. Někteří z nich zaměstnávali i několik zaměstnanců (do 10 osob). Ve 30. letech polenská samospráva řešila problémy s nezaměstnaností výstavbou obecních cest a obecních domků. Radní se snažili hledat způsoby, jak alespoň zmírnit nepříznivé životní podmínky občanů. Vypisovaly se obecní dávky, probíhaly veřejné stravovací akce. Čejka (1992) uvádí, že s pomocí přišel také spolek Viktorin, který přijal návrh, aby nezaměstnaní pracovali při různých pracích prospívajících vzhledu města za stravenky a jeden den za mzdu. Další zmínka o této krizi je v kapitole 5 Historický vývoj města Polná.*

V r. 1930 proběhlo opět sčítání lidu, v Polné bylo registrováno 665 domů, ve kterých žilo 4101 obyvatel (Prchal, 2006). Část obyvatelstva Polné tvořili Židé. V první čtvrtině 20. století, když žila v Polné již jen židovská menšina, všichni Židé již používali jako komunikační jazyk češtinu a většinou ani jidiš a hebrejsky neznali. Část jich byla schopná komunikovat v němčině, protože hodně jejich příbuzných žilo v průmyslových centrech s převládajícím německy mluvícím obyvatelstvem. V době tzv. první republiky žilo v Polné jen několik židovských rodin, jelikož velká část židovského obyvatelstva z Polné odešla po r. 1848, další část se vystěhovala po r. 1863 (velký požár) a zbytek po r. 1868 (absolutní úřední emancipace židovského obyvatelstva). Většina mladých obyvatel židovského vyznání se přesouvala do velkých měst jako Praha, Brno, a hlavně do průmyslových center. K poslední vlně odchodů Židů z Polné vedla neblaze známá Hilsneriáda, o které se více zmiňuji v kapitole 5. V době 1. republiky byla v Polné židovského vyznání rodina Aufrechtova, tři rodiny s příjmením Basch, rodina Dürheimova, rodina Poláčkova a rodina Subertova. Dále zde žilo několik osamělých žen a jeden muž vdovec. Kolem r. 1938 se do Polné přistěhovalo několik osob židovského původu z Rakouska a z pohraničí. Nařízení omezující život židovského obyvatelstva se nevyhnula ani občanům židovského původu v Polné. Jednoho dne dostali všichni Židé žijící v Polné povolávací lístek, aby se dostavili do sběrného tábora v Třebíči. 12. května 1942 kráčel průvod židovského obyvatelstva na nádraží v Polné, 18. května 1942 odjel první transport polenských občanů židovského původu z Třebíče směr Terezín. Holocaust přežily jen čtyři polenské občanky židovského původu. Polná tragicky přišla o část obyvatelstva, která pro mnohé znamenala ztrátu přátel a známých, na které vzpomínali až do konce života (Vomelová, 2022).

K výraznému poklesu obyvatelstva došlo i po skončení druhé světové války. Po roce 1945 byla většina německého obyvatelstva z okolních vesnic s německou menšinou, která přijala říšské občanství, odsunuta na území Německa. Obyvatelé Polné často odcházeli do míst, která nabízela větší pracovní příležitosti jako byla Jihlava a průmyslově se rozvíjející Žďár nad Sázavou (nově vybudovaný ŽĎAS), ale také Praha či Brno (Prchal, 2006). Některé rodiny se zapojily do dosídlování pohraničí.

Po r. 1948 zahájily v Polné činnost národní podniky Tokoz (kovovýroba), byla postavena textilní továrna Pleas, kde našly zaměstnání většinou ženy. Ve své činnosti dále

pokračovaly místní pily, mlékárna, Amylon, Dřevařské závody Polná začaly s výrobou dveří. Část obyvatelstva našla zaměstnání v Státním statku Oseva a JZD Polná. Menší počet obyvatelstva pracoval v komunálních službách a obchodě. „*Po správním začlenění čtyř okolních obcí se počet obyvatel zvýšil na 5025 v roce 1980. V dalších letech již tato hranice nebyla překročena.*“ (Prchal, 2006, s. 11).

4.2 Historie školství v mikroregionu Polensko

Pro snadnější porozumění situaci v Polné a okolním školství se autorka zaměřila jen na školy v nejbližším okolí Polné, tj. v mikroregionu Polensko, odkud žáci postupně začínali dojíždět do školy v Polné. Polná a její okolí ležela v těsném sousedství tzv. Sprachinsel Iglau, proto je třeba brát v potaz, že v některých obcích v nejbližším okolí Polné (Dolní Věžnice a Nové Dvory) bylo obyvatelstvo jazykově smíšené. V obcích s převažující německy mluvící většinou (Dolní Věžnice a Nové Dvory) fungovaly tzv. menšinové české školy. I v Polné fungovala do r. 1900 mimo českou školu i škola německá. Transformovala se z místní židovské školy a využívaly ji nejen židovské děti, ale i synové místních řemeslníků, aby se naučili německy pro potřeby své živnosti. O této škole bude více uvedeno v kapitole 6 Historie školy v Polné.

Již před zavedením povinné školní docházky Marií Terezií v r. 1774 probíhala mimo Polnou výuka i v Dobroutově a ve Věžničce. V Dobroutově (česká obec) se vyučovalo od r. 1746. „*Zpočátku se výuka psaní, čtení a počtů praktikovala pouze po domech a nejspíše jen v rodinách, kde o to stáli. Prvním řádným učitelem v Dobroutově se stal až v roce 1809 Josef Sobotka. Před jeho příchodem vyučoval v obci místní rodák Vavřín Čaloud.*“ (Prchal a Šup, 2006, s. 55). Ve Věžničce (česká obec) škola existovala od r. 1750, kdy výuka probíhala v jedné školní učebně v soukromém domě. R. 1756 byla postavena jednopatrová školní budova.

Školská reforma byla uváděna v život na venkově pomalu pro nedostatek vhodných budov, vyučujících a finančních prostředků. „*V Janovicích se začalo vyučovat v r. 1793 v domě č. 7, kde se ještě na počátku 20. století říkalo U Kantorů.*“ (Sobotka, 1991, s. 2). V nedaleké Záborné (česká obec) škola údajně existovala kolem r. 1780. Památní knihy, které měly být psány od r. 1836, se nezachovaly. I v Hrbově (česká obec) se počátkem 19. století vyučovalo po domech, r. 1821 učil Jan Strnad v místnosti svého domu. Nová

školní budova byla v Hrbově postavena r. 1829. Tato budova byla později v r. 1880 přestavěna na novou, prostornější budovu.

Školy (německá a česká) fungovaly rovněž v obcích Věžnice. V Horních Věžnicích si místní česká menšina postavila vlastní školu, která byla otevřena 28. září 1884. Do té doby byly děti vyučovány po soukromých domech (ŠK 3).

V nedalekých Nových Dvorech, kde žili převážně občané německé národnosti, dokládá existenci školy „Pamětní kniha německé školy Nové Dvory“ z let 1796–1892. Vyučovacím jazykem byla na škole v Nových Dvorech do r. 1945 němčina. Vyučovalo se ve velké místnosti domku, nyní čp. 21. Zde se učilo až do r. 1891, kdy byla dokončena výstavba nové školní budovy. „*Po vzniku Československé republiky v r. 1918 chodily do této školy pouze děti německé národnosti. (...) České děti nejprve chodily do školy v obci Věžnice. Českých obyvatel v obci přibývalo, a tak byla zřízena r. 1926 česká menšinová škola, pro kterou byla pronajata místnost ve statku p. Doška čp. 6. Učitelé museli do Nových Dvorů dojíždět z Polné. Dnem 24. 6. 1939 skončilo vyučování v české škole a děti začaly chodit od 1. třídy do Polné. Nově se začalo vyučovat v Nových Dvorech 3. září 1945 v budově bývalé německé školy čp. 33.*“ (rukopis M. Rychlé, 2021). Přes protesty rodičů byla škola v Nových Dvorech rozhodnutím Odboru školství a kultury ONV v Jihlavě k 1. 9. 1966 z důvodu nedostatku žáků zrušena a děti začaly navštěvovat školu v Polné.

V poválečných letech prudce klesal počet dětí navštěvujících školu v Záborné, pro jednotřídku zde bylo pouze 12 dětí. Škola byla tedy zrušena a žáci začali dojíždět od r. 1962 do školy v Polné (Chvátalová et al., 2002).

Škola v Janovicích fungovala až do r. 1971, kdy byla zrušena a žáci začali dojíždět do Polné. „*Pro malý počet osmi dětí (směrnice ministerstva školství stanoví nejméně 15 dětí) bylo rozhodnuto přípisem školského odboru ONV v Jihlavě podepsaným Josefem Zaplatílkem, vedoucím odboru, a Františkem Popelkou, okresním školním inspektorem, ze dne 9. 2. 1971.*“ (Sobotka, 1991, s. 19–20). Roku 1974 byla škola ve Věžničce zrušena pro nedostatek žáků. Děti začaly dojíždět do polenské školy (Prchal, 2003). V Dobroučce škola fungovala do r. 1978, kdy školu navštěvovalo pouze 12 žáků (Prchal a Šup, 2006). Škola v Hrbově byla v r. 1978 sloučena se školou v Brzkově. V Brzkově fungovala

1. a 2. třída, v Hrbově 3. a 4. třída. I škola v Hrbově byla pro malý počet žáků po r. 2000 zrušena. Žáci dojíždí do školy v Polné. V Brzkově škola stále funguje jako málotřídní ZŠ.

5 Historický vývoj města Polná

Město Polná má dlouhou historii, která začíná zhruba ve 12. století. Její zachycení je pro tuto práci nezbytné z toho důvodu, že dokládá význam města během různých historických období. Historické události ovlivňující vývoj města Polná byly zachyceny chronologicky, ale ne příliš podrobně, protože se nejedná primárně o práci týkající se historie města.

Osudy a vývoj města na počátku jeho existence ovlivňovala hlavně Polnou procházející Uherská (někdy v literatuře také nazývána Haberská nebo Jantarová) stezka. Ve spojitosti s existencí této obchodní cesty byl vybudován na ostrohu chráněném bažinami polenský hrad. „*Kolonizační proces Českomoravské vrchoviny vstoupil v 11. století a v první polovině 12. století do svého závěrečného stádia. Systematicky je kolonizováno celé území, jak nás o tom přesvědčují hlavně archeologické nálezy, ale i některé památky románské sakrální architektury a místní jména.*“ (Čejka et al., 1992, s. 25). Na trase Haberské stezky za městem je soutěska, která je z části vytesána do skály. Tato lokalita se nazývá Klešter, což česky znamená zároží. Traduje se, že zde prováděla pověřená osoba výběr poplatku za hovězí dobytek, který byl hnán z Uher na sever do Pobaltí.

Intenzita osidlování Polenska se ještě zvýšila po objevení nalezišť stříbra v širším okolí Jihlavy a Havlíčkova Brodu. První písemná zmínka o Polné se datuje 7. červencem 1242, kdy král Václav I. na Křivoklátě potvrdil darovací listinu Jana z Polné (Jana z Bratčic) ve prospěch mistra a bratří špitálu Panny Marie v Jeruzalémě, tedy řádu německých rytířů.

Jako odúmrť polenské panství získali páni z Lipé. Čeněk z Lipé 6. dubna 1356 postoupil hrad a městečko Polnou s příslušnými vesnicemi Ješkovi z Pirkštejna. Jeho vnuk, Hynek Ptáček z Pirkštejna, byl v době, kdy v zemi vládlo prakticky bezvládí, jednou z nejvlivnějších osobností a stál od r. 1438 prakticky v čele utrakvistické strany až do své náhlé smrti 27. srpna 1444 na Ratajích (Šandera, 2009). Rozšířil polenské panství a vytvořil velmi rozsáhlé dominium. Poručníkem jeho dcery Markéty, která celý rozsáhlý majetek zdělila, se stal Jan Čábelický ze Soutic (Čejka et al., 1992). Ten spravoval celé její dědictví včetně Polné. „*V době Čábelického správcovství se dozvídáme o založení špitálu v Polné. Podle listiny z 21. října 1447 se o to zasloužil služebník Hynce Ptáčka z Pirkštejna*

z vladyckého rodu Jan Sezima z Rochova.“ (Turecký 1947 cit. dle Čejky, 1992, s. 38). To dokládá, že v Polné již fungoval špitál při kostele sv. Anny.

Roku 1463 uzavřel s dědičkou panství Markétou Ptáčkovnou z Pirkštejna, syn krále Jiřího z Poděbrad, Viktorin z Kunštátu sňatek. Viktorin z Kunštátu, kníže Minsterberský, se účastnil tehdejšího veřejného života, v dobách válečných proslul jako odvážný bojovník a hrdina (Pojmon, 1991). V červnu r. 1468 pobýval na Polné Jiří z Poděbrad v rámci válečného dění za vpádu vojsk Matyáše Korvína na Moravu. Již 8. října 1468 se synovi Zdeňka Konopišťského ze Šternberka (odpůrce J. z Poděbrad), Janovi ze Šternberka, podařilo obsadit Istí Polnou. V té době r. 1468 zde pobýval i Matyáš Korvín. Polenské panství okupovali Šternberkové téměř jedenáct let po celou dobu až do usmíření s nástupcem Jiřího z Poděbrad – králem Vladislavem Jagellonským. Po uzavření smíru mezi oběma tábory na tzv. Svatováclavském sněmu došlo r. 1479 k restituci zabaveného majetku katolické šlechty a Šternberkové se mohli vrátit na svá panství. Vrátili Viktorínovi z Kunštátu jeho majetek. Ten se vrátil z maďarského zajetí a ujal se v listopadu r. 1479 opět svého majetku (Čejka et al., 1992).

25. listopadu 1479 vydal Viktorin z Kunštátu pro dalších 150 let nejdůležitější listinu pro město Polnou. Zajišťovala městu jeho politické postavení a podmínky pro hospodářský vzestup a rozvoj. Určil městu Polné stejný právní řád, jako mělo královské město Jihlava s výjimkou řemesel. Věnoval městu svůj dům, který sloužil jako radnice a provozoval se v něm sklad soli a výčep vína. Výnos z výčepu vína a prodeje soli měl být věnován na udržování a opravy hradeb, z čehož vyplývá, že Polná v té době byla již ohrazena hradbami. Potvrdil všechny výsady udělené dřívějšími majiteli a udělil městu městský erb a právo červené pečeti (500 let privilegia Viktorina z Kunštátu, 1979). Soudní pravomoc nad celým panstvím měl mít přibyslavský soud. „*O životě prostého lidu víme v nejstarším období polenských dějin velmi málo. Zmínky v privilegiích jsou velmi kusé a ostatní písemné zprávy se nezachovaly, takže toto období polenských dějin je vlastně historií polenských pánů. Až počínaje rokem 1562 můžeme čerpat z gruntovních knih zprávy o majitelích domů, jejich povolání, rodinných poměrech, sporech a jiné údaje.*“ (Hladík, 1969, s. 8).

Roku 1522 čeští páni očekávali Ludvíka Jagellonského u nedalekých Janovic, kde se nachází i pamětní kámen, který připomíná místo setkání. V té době vlastnili Polnou páni Trčkové z Lípy. Syn Buriana Trčky – Jan roku 1538 prodal Polnou, Přibyslav a opravu pohledského kláštera Karlovi z Valdštejna a jeho manželce Elišce z Postupic (Pojmon, 1991). Po smrti Karla z Valdštejna r. 1543 zdělila panství jeho manželka a nezletilá dcera Kateřina.

V té době dochází ke konjunkturu českého soukenictví. Eliška z Postupic, vdova po Karlu z Valdštejna, obnovila polenským soukeníkům cechovní řád (Hladík, 1969). Polnou krátce nato postihly dvě pohromy. Roku 1551 vyhořelo celé město kromě zámku a roku následujícího, tedy r. 1552 Polnou zasáhla morová epidemie (Pojmon, 1991).

Roku 1553 se provdala Kateřina z Valdštejna za Zachariáše z Hradce a na Telči. Zachariáš z Hradce byl dobrý hospodář, který se o své statky v Polné a v Přibyslavi staral osobně, což vedlo k hospodářskému vzestupu a rozkvětu jeho panství. Po velkém požáru r. 1584 Zachariáš z Hradce přestavěl polenský hrad v renesanční zámek. Přestavba byla dokončena r. 1586. 6. února 1589 zemřel Zachariáš z Hradce. Majitelem polensko-přibyslavského panství se stal Adam II. z Hradce. R. 1596 zemřel Adam II. z Hradce, nástupce byl jeho syn Jáchym Oldřich. Potvrdil všechna privilegia města Polná (Sedláček, 1936).

Smlouvou z 3. listopadu 1597 prodal panství Hetvíkovi Žejdlicovi ze Šenfeldu. Jeho nástupce syn Jan mimo jiné potvrdil i platy polenskému děkanovi – nekatolíkovi a kněžům. Je doloženo fungování školy při děkanství (Čejka et al., 1992). „*Děkan měl vydržovat jednoho německého kněze, který by ve špitální kapli sloužil německým obyvatelům. Měl také poskytovat stravu školnímu rektorovi a kantorovi, kantor měl od něj dostávat 6 kop míšeňských ročně, kdežto rektor bral 8 kop od městské rady. Do děkanovy kompetence spadalo i obstarání varhanika. V kostele na nedělních mších zpívali buď školní žáci nebo literátské bratrstvo, faru měl děkan opravovat buď sám nebo na opravy odvádět 10 kop míš. na radnici. Za pohřby se platilo děkanovi, kaplanovi, žákům za zpěv, zvoníkovi a hrobaři.*“ (Půža 1923 cit. dle Čejky, 1992, s. 50).

Rudolf Žejdlic, tehdejší majitel Polné, schvaloval stavovské povstání a roku 1620 čekal zimní král Fridrich Falcký na polenském zámku na poselství moravských stavů. Jako

stoupenec Fridricha Falckého a stavovského povstání byl Rudolf Žejdlic potrestán konfiskací veškerého majetku a Polná byla r. 1623 prodána kardinálovi Františkovi z Ditrichštejna (Čejka et al., 1992).

V další části přehledu historických událostí, které zásadně ovlivnily ekonomický, případně i soukromý život obyvatel Polné, se autorka zabývala členy rodu Ditrichštejnů a jejich nástupců jen pokud významně zasáhli do historie města.

Roku 1626 byla zrušena všechna stará privilegia, byla udělena nová s vloženými novými povinnostmi vůči vrchnosti. „*Nový majitel paství daroval poddaným odúmrtí a osvobodil je částečně od robot, jen ti, kdo měli potahy, museli ročně jeden den pracovat na panském a ti, kdo koně neměli, odbývali jeden den ruční práce na vrchnostenských polích či lukách při žních. Vrchnost si dále vymínila přípřež na vzdálenost 4 mil od města. Městu bylo potvrzeno právo volného skladu a prodeje soli, cínu a mědi.*“ (Pojmon 1991 cit. dle Čejky, 1992, s. 54).

Právovárečníci nesměli prodávat pivo levněji než panský pivovar a platili za tuto výsadu poplatek. V okolních vsích směli působit z řemesel jen kováři. Počet trhů byl rozšířen na čtyři. Byl upraven městský znak a typář (tj. pečetidlo) odstraněním symbolů rodu Žejdliců ze Šenfeldu (Příbyl, 1965).

Obyvatelé města Polná byli zatíženi velkým množstvím daní a poplatků. Město bylo ekonomicky vyčerpáno pobytem vojsk a drancováním švédských pluků z nedaleké Jihlavy. 7. července 1645 Švédové vydrancovali a zapálili zámek. Likvidace budovy byla dokončena r. 1646 – Švédy a najatými sedláky. Švédové r. 1647 vtrhli do Polné znovu. „*Přestože dostali výpalné, zapálili zámek a Dolní město.*“ (Hladík, 1969, s. 15). V letech 1646 a 1647 řádl v Polné mor. Ukončení třicetileté války bylo pro Polnou vysvobozením. Po smrti Maxmiliána z Ditrichštejna dědil r. 1655 jeho syn Ferdinand Josef, potvrdil Polné výsady a podporoval soukeníky. Daroval Polné novou barevnu za poplatek 18 krejcarů z každého kusu sukna (Hladík, 1968).

Roku 1680 řádl v Polné opět mor, nakažení morem byli shromažďováni v lesním údolí za Homolí.

První podrobnější zpráva o židovském osídlení v Polné se pojí s návštěvou knížete Ferdinanda v Polné r. 1676, kdy se zabýval problematikou Židů. V té době Židé obývali přímo ve městě pouze dva domy. Jak jich přibývalo, bylo rozhodnuto Židy soustředit do jednoho místa-tzv. ghetta, které bylo vystavěno za Horní branou města (Pojmon, 1991). V roce 1684 byla vybudována první synagoga. Roku 1695 byl postaven židovský obecní dům. Židé přinášeli vrchnosti nemalý zisk – odebírali panskou kořalku, víno a pivo, platili vysoké nájmy a poplatky. R. 1712 židovské město vyhořelo. Bylo koncem roku 1714 dobudováno – dosáhlo konečného počtu domů 32 (Čejka et al., 1992).

Roku 1689 byl založen Ferdinandem Josefem z Ditrichštejna nový panský špitál pro šest chudých (Turecký, 1947). Spojil jej s nadací špitálskou a snažil se zasahovat do hospodaření nadace. V letech 1690–1693 nechal František Ditrichštejn přestavět zámek. *„Předhradí, pak východní a jižní stranu vnitřního nádvoří z gruntů nově vystavěl, vše ostatní však pobořil a s zemí srovnal, jak se dosud nachází. Po takových změnách a přeměně starého hradu na nový zámek vykázal jej k obydlí úředníkům panským.“* (Sedláček, 1936, s. 164).

Války o rakouské dědictví v letech 1740–1748 postihly těžce Polnou, kterou procházela vojska různých národností a zůstávaly po nich menší i větší hospodářské škody, ale nejhorší bylo, že vojáci zavlekli do Polné i mor (Čejka et al., 1992).

V r. 1759 na židovském městě mimo synagogy, obecního domu a lázně přibyl i špitál. Od r. 1785 zde byla školní budova. Rok 1811 je obdobím největšího rozkvětu židovského města.

V letech 1770–1771 jako následek předcházejících válek a neúrody umírali lidé na Polensku hladem. Karel Maxmilián již za svého života r. 1781 předal statky Janu Karlovi, který je spravoval až do roku 1808. Roku 1786 byl v Polné zřízen magistrát. Zámek byl poškozen v II. polovině 18. st. několika požáry. Naposledy vyhořel r. 1794. Polné se dotkly i napoleonské války. Procházející armády konfiskovaly potraviny, krmivo pro zvířata, obuv, oděvy a zabavily chrámový poklad. Město muselo nejen platit výpalné cizím armádám, ale také postavit 60 mužů zeměbrany (Čejka et al., 1992).

Od r. 1808 spravoval panství František Josef. V důsledku požáru v r. 1794 bylo středisko panství přeneseno r. 1810 do Příbyslavi. K velkému poklesu židovského obyvatelstva v Polné došlo v důsledku požáru, jež vypukl v r. 1823. Vyhořelo celé židovské město. Po tomto požáru odešla řada Židů, přesto jich ale v Polné zůstalo více jak 500 osob (Čejka et al., 1992).

Jak bylo zmíněno již v podkapitole 4.1, hospodářský vzestup Polné byl ovlivněn zejména soukenictvím. Je třeba dodat, že při svých cestách se obchodníci se sukrem setkávali s novými myšlenkovými proudy nejen v technické oblasti, ale i v oblasti národního uvědomění, které přinášeli do města (Pfaff, 1995). Tím kompenzovali tlak okolí, protože Polná se v té době nacházela v těsném sousedství tzv. „Sprachinsel Iglau“. V mnoha vesnicích v okolí Polné převažovalo německy mluvící obyvatelstvo, které se zde usadilo poté, co skončila těžba a zpracování stříbra, jak už bylo zmíněno.

Konec Bachova absolutismu a Říjnový diplom znamenal nejen určité uvolnění politické, ale i rozvinutí kulturního života. „*Od 60. let vzniká v Polné řada nových spolků a institucí; jako např. 1869 učitelský spolek Komenský, 1869 Sokol, 1872 sbor dobrovolných hasičů (...).*“ (Jaroš, 1989, s. 15). V Polné bylo založeno i několik kulturních institucí např. zpěvácký spolek Čestmír (1862), Čtenářská beseda (1863) a Měšťanská beseda (1876). Mimo jiné vznikl i ochotnický spolek (dodnes fungující), který od r. 1887 nese jméno Jiřího Poděbradského.

Do hospodářského i kulturního života krutě zasáhl v srpnu 1863 velký požár, kdy vyhořelo téměř celé vnitřní město. Bez přístřeší zůstalo 546 rodin. Některé z nich později opustily Polnou a vystěhovaly se do Severní Ameriky, mezi vystěhovalci byli i místní Židé. Jednalo se asi o 95 osob. V r. 1866 po porážce v pruské válce prošli Polnou nejprve uprchlíci, poté i téměř třicetitisícová armáda a do Polné byla zavlečena cholera, na kterou během 40 dnů zemřelo 225 osob (Hoffmannová, 1969). R. 1868 bylo v Polné zřízeno okresní hejtmanství, ke kterému byly přiděleny okresy Polná, Příbyslav a Štoky (Hladík, 1969).

Ve spojitosti s přípravou Národopisné výstavy Československé bylo v Polné založeno v r. 1898 Městské muzeum, ve kterém byly uloženy shromážděné sbírkové předměty, kterými byla Národopisná výstava v Praze obelána.

Koncem 19. století se Polná objevila na stránkách rakousko-uherského tisku ve spojitosti s vraždou devatenáctileté švadleny Anežky Hrůzové, k níž došlo 29. 3. 1899. Na základě nepřímých svědectví byl za vraha označen nepříliš inteligentní mladík, zdejší Žid, Leopold Hilsner, který pocházel z chudé rodiny. Protože bylo tělo Anežky Hrůzové nalezeno na Bílou sobotu a Velikonoce toho roku připadaly na konec židovského svátku Pesach, vznikla domněnka, že se Anežka Hrůzová stala obětí rituální vraždy. Hilsner byl nejprve v r. 1899 v Kutné Hoře, poté r. 1900 v Písku odsouzen k trestu smrti. K jeho odsouzení ale dodnes neexistují důkazy. Proti pověrám o rituální vraždě a protižidovským projevům se postavil dokonce i T. G. Masaryk, který pozadí procesu označil za antisemitské. Za tuto projevenou podporu se mu dostalo nenávisti části veřejnosti, adresována mu byla např. tato básnička: „*Zasloužil bys, Masaryčku, jít s Hilsnerem na houpačku!*“. Leopold Hilsner nakonec dostal milost v r. 1918 od Karla I. Tato událost dodnes rezonuje ve společnosti a je častým tématem úvah a spekulací.

Po 1. sv. válce se do Polné postupně vraceli i vojáci, kteří bojovali v řadách rakousko-uherské armády nebo v řadách italských, francouzských a ruských legií. Při sčítání válečných obětí na životech v 1. sv. válce v rámci polenského okresu je možno dospět k počtu téměř 400 obětí. Začátky nové republiky byly na celém území nově vzniklého státu velmi složité, byl nedostatek potravin a ten se projevil v Polné v r. 1919 hladovými bouřemi (Prchal, 2006).

Období tzv. první republiky nebylo z hlediska hospodářského pro Polnou a její okolí příznivé. Retardovaný hospodářský vývoj města jistě ovlivnilo špatné železniční spojení s okolním světem. Obyvatelstvo zápasilo s nedostatkem pracovních příležitostí, což ovlivňovalo jejich politickou levicovou orientaci. Drobní živnostníci, zápasící o přežití v rámci přetlaku nabídky jejich služeb a výrobků (nové prodejny firmy Baťa v Jihlavě a Německém Brodě), zajišťovali svoje zásobování souběžným provozováním drobných hospodářství. Velký počet obyvatelstva Polné ale tvořili tzv. bezzemci, kteří žili pouze z námezdní práce. Tj. buď pracovali jako dělníci v místních několika malých výrobních podnicích, tj. Slámově továrně na kovové zboží, na Pátkově a Procházkově pile, v Taurově obuvnické továrně, dále jako nádeníci v místním velkostatku, jako sezonní pracovníci v Amylonu, několik dělníků bylo zaměstnáno v místním pivovaru a výrobně sodovky,

či v místní mlékárně. Někteří muži dojížděli do nedaleké sklárny v dnešním Dobroníně. Malá část obyvatel dojížděla do Jihlavy, kde pracovali jako úředníci nebo dělníci v některé z jihlavských továren. Ale ani Jihlava nebyla příliš prosperujícím průmyslovým městem, převládaly zde textilní továrny, továrna na zpracování tabáku. I když se vedení města snažilo o zvýšení počtu pracovních příležitostí snahou o získání umístění např. armády nebo továrny na výrobu střeliva, bylo neúspěšné. I přes veškeré snahy vedení města se v Polné nikdy nepodařilo zcela vyřešit nezaměstnanost a celá situace se zhoršila ve 30. letech všeobecnou krizí. Město řešilo situaci nouzovými pracemi, almuženkami, stravenkami, vývařovnou obědů pro děti apod. Díky této ekonomické krizi se stala vítězem voleb v roce 1936 do obecního zastupitelstva místní organizace KSČ (Jaroš, 1989).

Co se týče kulturního a společenského života, během tzv. první republiky byl obohacen o nově vzniklé spolky a sdružení. Mimo již fungujícího pěveckého spolku Čestmír a ochotnického spolku Jiří Poděbradský, vznikl divadelní spolek Merkur, vedle Sokola začala fungovat Federace dělnické tělovýchovy (nahradila již fungující Dělnickou tělovýchovnou jednotu), Klub českých turistů, byl založen Skaut, který sdružoval mládež bez rozdílu sociálního původu. Při Husově knihovně začalo r. 1926 fungovat loutkové divadlo (Prchal et al., 2014).

Vznikaly i spolky se sociální a podpůrnou náplní. Byl to Dělnický konzum, Halířový spolek podporující chudou školní mládež, odbočka Okresní péče o mládež, Národní jednota pošumavská. Poslední dva zmíněné spolky mimo svoji osvětovou činnost v oblasti péče o zdraví dětí shromažďovaly ošacení a obuv, potraviny pro nezaměstnané.

V r. 1939 přichází okupace, německé úřady nařídily zastavení činnosti všech spolků. Fungoval pouze sbor dobrovolných hasičů, který byl využíván i jako požární hlídka, a Národní souručenství. Bylo uzavřeno muzeum a veškerá kulturní aktivita byla utlumena. Většina nezaměstnaných byla totálně nasazená, jednalo se o několik set osob z Polné a jejího okolí. Byli nasazeni i někteří ženatí muži, např. železničáři. Obětí nacistické perzekuce se stalo 81 osob z řad polenských občanů. V nacistických koncentračních táborech a německých káznících zahynulo 10 osob (mimo jiné i náčelník Sokola, učitel Václav Škarka), 3 osoby byly popraveny, obětí rasové perzekuce se stalo 38 polenských Židů, vrátily se pouze 4 ženy. Oběti na životech byly i v řadách totálně nasazených (15 osob).

Při osvobozeneckých bojích zahynuly 4 osoby a 11 osob zahynulo při likvidaci munice (Hladík, 1969).

Po roce 1945 se z hlediska zaměstnaní vrátilo obyvatelstvo k původním povoláním. Došlo k poměrně velké migraci pracovních sil, protože mladí muži, kteří se vrátili z totálního nasazení, odcházeli do průmyslových center. Rok 1948 způsobil ještě větší migraci mladých lidí, kteří našli uplatnění v nově vybudovaných podnicích, tj. hlavně v nedalekém Žďáru, kde byl vybudován n. p. ŽŽDAS, aby byla řešena velká nezaměstnanost obyvatelstva na Vysočině.

Polenský velkostatek od konce 19. století držela rodina Kinských až do roku 1948. Znárodněný velkostatek se stal součástí Státního statku Oseva. Nadále fungovali drobní živnostníci, kteří souběžně hospodařili na svých malých polích a chovali jednu až dvě krávy. Produkci většinou spotřebovali společně se svojí rodinou, přebytky, hlavně mléko buď odváděli do místní mlékárny, nebo prodávali ostatnímu obyvatelstvu.

Kolektivizace, tj. ustavení družstev tzv. III. typu v okolí Polné začala až v roce 1956, většina drobných zemědělců vstupovala do JZD dobrovolně, i když neradi, protože jejich potomci odcházeli za lehčí prací do továren a velkým hospodářům chyběly námezdní síly, které by byly ochotné pracovat jako sezónní pracovníci, případně pacholci a děvečky, protože v továrnách byla osmihodinová pracovní doba a volný čas, což při práci v zemědělství mladým lidem chybělo. Z toho důvodu zbyli na venkově jen hospodáři a starší lidé, takže obdělávání polí a zajištění sklizně začalo být obtížné. Z toho důvodu se vstupu do JZD obecně občané nebránili, a nakonec i někteří sedláci z důvodu nedostatku pracovních sil a tím pádem i neschopnosti obdělat svoje pole, případně plnit dodávky, vstupovali do JZD. Často se po krátké době dostali do vedení JZD, protože drobní hospodáři neměli zkušenosti s obděláváním větších ploch. V okolních vesnicích bylo také několik případů tzv. „rozkulačení“, tj. vystěhování ze statku, což se týkalo několika obcí. Často k těmto „excesům“ vedlo i vyřizování osobních účtů. V 70. letech se polenské JZD stalo součástí JZD Vysočina (Pozůstalost Stanislava Sobotky-rodinný archiv).

V průběhu dalších desetiletí byly zlepšovány podmínky pro život v Polné, byl vybudován nový vodovod, v r. 1982 byla v Polné zahájena plynofikace. Zejména v 70. a 80. letech 20. stol. došlo k výraznému zvýšení bytové výstavby. V Polné byla

dostupná zdravotní péče (místní zdravotní středisko) a veškeré potřebné zázemí pro život obyvatel města.

Polná byla v r. 2007 prohlášena Historickým městem roku 2006. Za určité specifikum města Polné lze považovat, že zde i nadále funguje pěvecký spolek Čestmír a ochotnický spolek Jiří Poděbradský, Spolek polenského muzea, loutkové divadlo, Husova knihovna, které za sebou mají více než 100letou tradici. Polná je dnes obecně známá zejména svou „mrkvancovou poutí“, která je opravdu ojedinělá, ale bohužel také neslavně proslulou vlnou antisemitismu spojenou s vraždou Anežky Hružové.

Architektonickými dominantami města Polné jsou čtyři kostely, z nichž největší je barokní děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie, který je národní kulturní památkou (viz příloha B1). Ke kostelům patří ještě špitální kostel sv. Anny a dva hřbitovní kostely - kostel sv. Kateřiny a kostel sv. Barbory. Bohoslužebným účelům do okupace sloužila také synagoga na Karlově náměstí. Mimo sakrální památky je v Polné hrad a zámek (viz příloha B2), ve kterém je v současné době umístěno Městské muzeum Polná.

6 Historie školy v Polné

6.1 Obecná historie školy

K historii polenské školy se dochovalo velké množství písemných i hmotných památek. Městské muzeum Polná spravuje expozici Staré polenské školy. Tato expozice návštěvníkům nabízí možnost vidět, jak vypadal byt kantora, interiér čtvrté třídy hlavní školy, kabinet pomůcek, černá kuchyně či výstavní místnost (viz příloha B3). Přestože se autorka v práci zaměřuje na období polenské školy až od r. 1873, považuje za důležité poukázat na celkový vývoj školství v daném místě, proto v krátkosti uvádí i starší historii školy v Polné.

13.–17. století

První školy byly ve městech zřizovány při farách. V Polné o takové škole nejsou žádné písemné zprávy, ale lze usuzovat podle významu města, že i tady ve 13. století podobná škola existovala (Hladík, 1965). Zřejmě první dosud známá zmínka o polenské škole pochází z r. 1447. Jak Hladík (1965) uvádí, některé podrobnosti o fungování tehdejší školy se dozvídáme ze zachovaných vrchnostenských instrukcí městu z r. 1594 (výše školného, platy učitelů, ...). „*Od husitské revoluce byl zesílen vliv pražské university, tehdy utrakvistické, na venkovské školství, což znamenalo jeho rozkvět. Rektor university dosazoval i do Polné za učitele absolventy pražského vysokého učení.*“ (Hladík, 1965, s. 5). Tito absolventi museli dosáhnout hodnosti bakaláře. Ze zápisu rektora vysokých škol pražských Martina Bacháčka známe i tři jména těchto dosazených bakalářů do Polné. Počátkem 17. století byli dosazeni: Johanes Květonský, Samuel Sušický a Martin Smrček (alias Polidensis, což znamená Polenský) (Fišer, 2015). Je tedy třeba poukázat na to, že už na počátku 17. století v Polné vyučovali kvalifikovaní učitelé.

18.–19. století

Až do poloviny 18. století měla tehdy farní škola čtyři učitelská místa. Po úpadku školství, jenž byl způsoben hospodářským rozvratem a vylidněním za třicetileté války, se v průběhu 18. století začala úroveň školství zvolna zvyšovat. V Polné byly třídy školy rozmístěny v různých domech, „*ve vnitřním městě byly v čp. 39 a 99, na horním předměstí v čp. 148.*“ (Fišer, 2015, s. 58). Fišer (2015) tvrdí, že v té době měla polenská škola dobrou

úroveň, protože mnoho jejích žáků odcházelo na vyšší studia (zejména teologii). V r. 1750 byla pro výuku poskytnuta místnost na Kaplance (viz příloha B4) vedle děkanství, ta sloužila jako jediná třída školy. Vyučovány ovšem byly jen děti bohatých měšťanů (Hladík, 1965). V současné době v budově tehdejší Kaplanky sídlí Policie ČR (viz příloha B5).

Díky tereziánským reformám v r. 1774 se vzdělání dostalo všem vrstvám obyvatelstva. Jak je uvedeno v kapitole 2., zákonem z r. 1774 byly zavedeny tři druhy škol: triviální, hlavní, normální. Hlavní školy byly zřizovány v krajských městech. Fišer (2015) uvádí, že zřizování hlavních škol neprobíhalo tak rychle, a proto r. 1782 vydal císař Josef II. nařízení, aby byly zřizovány školy městské o čtyřech (výjimečně třech) třídách. „*Takovou městskou školou stala se i dosavadní farní škola v Polné.*“ (Fišer, 2015, s. 59). Dozor nad úrovní výuky v triviálních i hlavních školách zajišťovali tři typy dozorců: místní školní dozorce, farář (v Polné děkan), okresní školní dozorce (vikář). Tito dozorcí se účastnili i pololetních a závěrečných ročních zkoušek. V r. 1780 škola měla již tři místnosti; dvě jako učebny, třetí byla bytem učitele. V r. 1783 byla Kaplanka pro potřeby školy přestavěna. (Čejka et al., 1992, s. 184). Téhož roku otevřel primátor Josef Just školu svým projevem, byl zaveden název školy „*K. K. Polnaer Stadtschule*“ (Hladík, 1965, s. 6). O dva roky později byla škola rozšířena o další třídu. Učitelům v té době bylo svěřeno provozování a řízení kostelního kůru. Kostel v Polné byl spojen dřevěným podloubím s Kaplankou (Fišer, 2015).

„*V r. 1804–1807 význam polenské školy jako všude v Rakousku následkem napoleonských válek a omezenosti státní byrokracie silně upadl. Pro špatnou docházku se opět vyučovalo jen ve dvou třídách. Mezitím vyšlo r. 1805 „Politické zřízení obecných škol v císař. král. dědičných zemích“. Dalo obecnému školství, ke kterému patřily i školy reální, pevný řád.*“ (Hladík, 1965, s. 6). Po r. 1808 dochází v Polné k rozkvětu městské školy. Přichází kaplan Václav Pešina, podporovaný školním dozorcem J. A. Sadilem, který se zasadil o nápravu školní docházky, zabýval se rovněž obsahem vyučování. Fišer uvádí: „*Jeho zájem o dobrou pověst školy byl, možno říci, mimořádný.*“ (Fišer, 2015, s. 68). J. A. Sadil zavedl pořádek nejen do školní docházky, ale i do placení školného, staral se o vybavení školy. V r. 1811 se kaplan Václav Pešina zasadil o zavedení industriální výuky dívek na polenské škole (ruční/domácí práce), dívky učila Marie Aurová. V r. 1811

industriální výuka dívek ještě nebyla zcela běžným předmětem, což poukazuje na snahy kaplana Václava Pešiny zlepšovat úroveň výuky v Polné. V témže roce byly třídy rozšířeny o čtvrtou třídu z důvodu přeplněnosti stávajících třech tříd. V té době na škole vyučovali Karel Spinar, Josef Kuhn, Severin Promberger a Jan Duras, katecheti Václav Pešina, Karel Čermák, Václav Záviška (ŠK 1). Výuka na polenské škole měla dobrou úroveň a znalosti žáků byly odpovídající, o čemž se přesvědčil i A. Pařízek (ředitel pražské normální školy), který byl přítomen veřejným zkouškám (Hladík, 1965). J. A. Sadilovi vyjádřil uznání a podpořil myšlenku povýšit polenskou školu na školu hlavní. Škola byla povýšena na školu hlavní r. 1818 (ŠK 3).

Hlavní škola čítala pět tříd, dvě nižší elementární třídy, ve kterých se vyučovalo v českém jazyce, a tři vyšší, tzv. hlavní třídy, kde byla výuka vedena v německém jazyce. Do r. 1825 spravoval školu zdejší děkan Josef Martinec. V r. 1825 poprvé v historii školy nahradil církevního ředitele školy laický ředitel, zasloužilý učitel, Severin Promberger. Polenský rodák Severin Promberger byl ve své práci důsledný, zavedl knihu učitelských porad, třídní výkazy, dokonce i knihu cti žáků polenské hlavní školy (Čejka et al., 1992). Jak ze školní kroniky vyplývá, rozvíjel i praktické schopnosti žáků jejich prací ve školní štěpnici, která byla založena r. 1836 (ŠK 3). Za Prombergerova působení vyučoval na škole také vlastenecký kněz Antonín Kolárský (přítel Karla Havlíčka Borovského), který důsledně dbal na to, aby se žáci učili český jazyk (Fišer, 2015). Po řediteli Prombergerovi vedl školu krátce prozatímní ředitel Josef Kuhn, kterého dne 11. března 1850 dle jmenovacího dekretu nahradil obrozenecký učitel Ignác Spinar. V r. 1851 do školy nastoupili na místa učitelů dva polenští rodáci Antonín Klusáček a Kašpar Knittel (ŠK 3).

V roce 1855 došlo na hlavní škole v Polné z důvodu velkého počtu žáků k organizačním změnám. Byly zrušeny dvě nejnižší elementární třídy a ke stávajícím třem hlavním třídám, které byly třídami smíšenými, přibyla čtvrtá třída rozdělená na dvě paralelní třídy, chlapeckou a dívčí (Čejka et al., 1992). Kvůli nedostatku místa byla navíc pronajata místnost v domě č.p. 112.

R. 1863 zasáhl polenskou školu požár. Žáci skládali písemné zkoušky, když náhle vypukl požár. „*Dřív, než se ředitel o tom přesvědčiti mohl, již pádily dítky, které u oken lépe zaslechly, co se bylo stalo, ze školy, vše ležeti nechavše, podobně i z ostatních tříd již dítky*

ven běžely.“ (ŠK 3, s. 167). Během požáru shořel kostel, ale i děkanské stavení a škola. Celkem shořely dvě třetiny města. „*Sl. Rada hned pečovala o vystavení školy, aby se v pravý čas zase vyučovati mohlo (...)*“ (ŠK 3, s. 170). R. 1866 byly ve škole provedeny další stavební úpravy, byla zřízena nová tělocvična, která byla 1. května 1866 slavnostně otevřena (ŠK 3). Je třeba zmínit, že polenská hlavní škola obeslala i světovou výstavu v Paříži v r. 1867, kam byly zaslány „*krásopisné sešity a kreslení žáku 4. třídy a sbírku brouků*“ (ŠK 3, s. 192). V r. 1869 končí období polenské obrozenecké školy, které připomíná expozice polenského muzea (tzv. Stará škola).

Na úsilí obrozeneckých učitelů navázali i jejich následovníci z řad učitelů místních i učitelů z okolí, kteří se v r. 1870 v Polné sešli, a ustavili spolek Budeč (ŠK 3). O okolnostech vzniku učitelských spolků jako byla právě Budeč je více pojednáno v kapitole Vývoj školství v českých zemích v letech 1774–1952 (viz kapitola 2). Císařsko-královská okresní školní rada vyzvala město, aby zřídilo komitét pro výstavbu školy. Nově zřízenému komitétu byl předložen rozpočet na částku 49 273 zlatých, který vzhledem k tomu že město 10 let po požáru bylo stále zadluženo, nebyl přijat (ŠK 3). Kaplanka s přibývajícím počtem žáků absolutně nedostačovala, byly pronajaty místnosti pro výuku v dalších pěti domech na náměstí. V domech na náměstí byly místnosti, které dříve sloužily jako soukenické dílny, tudíž byly opravdu velké a mohly být využity pro výuku žáků. R. 1882 byla obecná škola smíšená rozdělena na pětiletou chlapeckou a pětiletou dívčí. „*Výnosem c. k. zemské škol. rady ze dne 4. prosince čís. 27154 nařízeno, aby se zdejší škola dle pohlaví rozdělila na 5ti třídní chlapeckou a 5ti třídní dívčí, pod jednou zprávou.*“ (ŠK 3, s. 235). Pro město jako je Polná je poměrně netypické, že byla místní škola tak dlouho školou smíšenou. Jak vyplývá z výše zmíněného, Polnou v r. 1863 zasáhl velký požár, tudíž se škola velmi dlouho potýkala s nedostatkem prostoru a nedostatkem financí na opravu. Je ovšem třeba uvést, že přestože se dívky a chlapci učili poměrně dlouho v jedné společné třídě, nesměli spolu sedět v lavicích. Ve třídách byla oddělená oddělení chlapecká a dívčí.

Chlapci, kteří chtěli v budoucnu pokračovat ve studiu, byli nuceni po absolvování obecné školy odejít na některou z měšťanských škol do okolních měst, například do Jihlavy nebo Hradce Králové. Výjimečně na měšťanskou školu odcházely i dívky, například spisovatelka Vlasta Pittnerová absolvovala měšťanskou školu v Hradci Králové. Vedení

města usilovalo o zřízení měšťanské chlapecké školy v Polné. Bohumil Klusáček vypracoval rozpočet na výstavbu chlapecké měšťanské školy za 37 000 zlatých. Za tuto částku bylo již možno stavbu realizovat, a proto byl dne 30. května 1880 položen základní kámen. „*Připisem slavné c. k. okresní školní rady ze dne 25. listopadu 1881 č. 1862 ohlášeno a v sezení místní školní rady dne 8. února 1882 oznámeno, že měšťanská škola v Polné v zásadě jest povolena a že otevřena býti má 1. lednem r. 1883.*“ (ŠK 5, s. 2). Výuka na měšťanské škole chlapecké byla zahájena v provizorních třídách v domě na náměstí č. p. 48. Prvnímu otevření budovy chlapecké měšťanské školy bylo požehnáno r. 1883 v kostele Nanebevzetí Panny Marie za přítomnosti všech žáků (ŠK 5). Nový ředitel Josef Alois Zelený slavnostně převzal od budovy (viz příloha B6) v Komenského ulici klíče (ŠK 5). Na začátku školního r. 1884/1885 byla otevřena třetí třída měšťanské školy „*a tak stala se ta škola měšťanská úplnou*“. (ŠK 5, s. 13). V r. 1885 byla popudem učitelského sboru obecné a měšťanské školy v Polné založena učitelská jednota Komenský (viz kapitola 2) se sídlem v Polné. „*Ustavující schůze vykonala se dne 15. března 1885. Zatímní výbor sestavil a vypracoval stanovy, kteréž byly veleslavnému c. k. místopředsedovi ku schválení předloženy.*“ (ŠK 5, s. 17).

Významná pro péči o děti, které neměly rodiče, byla i nově otevřená budova sirotčince, kterou financoval polenský rodák, velkoobchodník Karel Varháněk. Přínosná byla existence Varhánkova ústavu (sirotčince) i pro místní školu, protože v části zahrady si mohla zřídit novou školní štěpnici (ŠK 5). V r. 1885 jako součást Varhánkova ústavu byla otevřena i opatrovna pro malé děti (ŠK 3). Dne 16. září 1890 byla otevřena 1. třída měšťanské dívčí školy, která byla prozatím umístěna právě v 1. poschodí budovy Varhánkova ústavu (ŠK 5). Po odchodu pěstounky byla uzavřena opatrovna a ve Varhánkově ústavu byl v přízemí sirotčinec a v 1. patře třídy dívčí měšťanské školy (ŠK 3). Pro výuku dívek byla r. 1898 postavena vlastní budova v Poděbradově ulici (viz příloha B8), dvě třídy dívčí obecné školy se přestěhovaly z budovy chlapecké školy do nové budovy „*a tak dostalo se chlapecké škole zařízení úplného, jež činí všem požadavkům dosti.*“ (ŠK 5, s. 93). R. 1899 byla ve škole vybudována kreslárna a sborovna pro učitele (ŠK 5).

20.–21. století

V obou budovách se odděleně učili chlapci a dívky na pětitřídní obecné a trojtřídní měšťanské škole, při které byl r. 1922 zřízen koedukační čtvrtý ročník. Protože škola potřebovala získat prostor pro další třídu, byla r. 1938 přepažena kreslárna, čímž vznikly dvě místnosti, třída a v druhé polovině kabinet. Prostor bývalého kabinetu byl přeměněn na třídu.

Učitelský sbor se po odstoupení území Sudet proměnil, nastoupili učitelé z odstoupeného území. Během mobilizace odešli někteří učitelé, kteří se po podepsání Mnichovské dohody opět vrátili. Do složení sboru zasáhl i zákon o vdaných učitelkách. Některé z nich musely odejít. Nestálost pedagogického sboru měla neblahý vliv i na prospěch žáků. Práce ve škole byla situací v zemi velmi ztížena a bylo nutno brát na tuto skutečnost ohled i při klasifikaci. „*Nebylo možno trestat děti za to, zač nemohly.*“ (ŠK 7, s. 172).

Ve škole dívčí byli ubytováni již v r. 1938 uprchlíci z pohraničí (viz příloha B10). Za okupace byly školy přejmenovány na obecnou a hlavní, koncem r. 1944 byla zabrána chlapecká škola pro uprchlíky z Uher a obě školy byly opět spojeny v budově školy dívčí, čímž nastalo polodenní vyučování. V lednu r. 1945 byla vyklizena i dívčí škola pro německé vojsko, později v ní byla ubytována Rudá armáda a od 10. 5. 1945 vojsko rumunské. Dávaly se pouze domácí úkoly v předsíni biografu. Po odsunu vojsk v červnu 1945 byla dívčí škola opět vrácena svému účelu, byla v ní ale stále i škola chlapecká, proto zůstalo polodenní vyučování (Čejka et al. 1992). Po osvobození byl obnoven název obecná a měšťanská škola. Ve školním r. 1946/1947 došlo k oddělení správy obecné a měšťanské školy. Ve školním roce 1948/1949 byla škola přejmenována na školu základní, přičemž dnešní 1. stupeň byl nazýván školou národní. V Polné existovala tzv. I. národní škola smíšená (v budově bývalé chlapecké školy) a II. národní škola smíšená (v budově bývalé dívčí školy). Protože bylo v Polné hodně dětí, otvíraly se dvě 1. třídy, jedna byla v budově bývalé dívčí školy, druhá v budově bývalé chlapecké školy. V r. 1953 byla škola potom přejmenována na osmiletou střední školu a v r. 1961 na základní devítiletou školu.

V budově bývalé školy chlapecké (v ulici Komenského) sídlí v současnosti 1. stupeň (viz příloha B7) v budově, kde se nacházela škola dívčí (ulice Poděbradova) se učí žáci

2. stupně (viz příloha B9). V současné době školu navštěvuje asi 590 žáků, škola měla k 1. 9. 2020 27 tříd, včetně jedné speciální třídy. Na škola působí 39 pedagogů.

Židovská, později německá škola v Polné

Pro komplexnost historie školy v Polné nelze pominout židovskou školu v Polné, protože Židé žili v Polné od 16. století. Ke starší minulosti vzdělávání židovských dětí nemáme téměř žádné písemné prameny, z tradičního pojetí židovské výchovy ale vyplývá, že k základním povinnostem otce patřilo zasvěcování svých potomků do základů hebrejštiny z toho důvodu, aby byli schopni číst v náboženských knihách. Židé dbali na vzdělání a minimálně chlapcům se dostalo znalosti čtení, psaní, počítání a samozřejmě judaismu.

Vzhledem k omezené volbě povolání židovských mužů do roku 1848 a prakticky až do roku 1868, kdy došlo k úplné právní emancipaci Židů (Motyka, 2021), bylo pro ně vyhrazeno obchodování, tj. zásobování panství zbožím potřebným pro fungování provozu panství a řemesel provozovaných v Polné a zajištění odbytu nadprodukce z panství a města na vzdálenější trhy. Jen Židé směli půjčovat peníze, což bylo křesťanům zakázáno. Pro realizaci těchto aktivit byla znalost psaní, čtení a počítání nezbytností. Místní silná židovská komunita tvořila téměř 10 % obyvatel, tj. asi kolem 500 až 600 osob. Jistě mezi nimi byl i dostatečný počet dětí pro fungování školy.

Z torzovitých archivních materiálů, které jsou převážně uloženy v archivu Židovského muzea v Praze, jsou zachovány seznamy školních dětí, které jsou v podstatě zároveň účetní knihou placení školného a programy závěrečných zkoušek. Se jmény některých vyučujících se můžeme seznámit z podpisů kvitancí na vyplacený plat. Písemné prameny k oficiální židovské škole pochází převážně z 19. století.

Na soukromou židovskou školu, která fungovala při místní synagoze navázala škola, která fungovala v souladu se školskou reformou Marie Terezie. Třída (později dvě třídy) se nacházela v tzv. obecním domě, který sousedí se synagogou. Vyučovacím jazykem byla němčina. Z tohoto důvodu do této školy docházely i děti nežidovského původu, které se po ukončení řádné docházky potřebovaly zdokonalit v němčině (Pojmon, 1991). Jednalo se většinou o syny řemeslníků a obchodníků, kteří své zboží prodávali i do vzdálených lokalit Rakouska, později Rakousko-Uherska.

Roku 1874 byla tato škola prohlášena za veřejnou německou školu (SOkA Jihlava, inv. č. 902). Dosavadní jednotřídní škola se rozšířila na dvoutrídni s vyšším a nižším oddělením. Po zřízení měšťanské školy chlapecké postupně klesal počet dětí tak, že roku 1895 byla jedna třída zrušená (Pojmon, 1991). K úplnému zrušení školy došlo roku 1900 pro nedostatek dětí (SOkA Jihlava, inv. č. 930). Židovské děti docházely do české školy, jak vyplývá ze statistik, které jsou rovněž součástí této diplomové práce.

Posledním učitelem ve veřejné německé škole byl Ignác Kohr (Archiv Židovského muzea v Praze, sign. 34110). Fotografie tehdejší podoby židovské školy viz příloha B11. V příloze B12 lze vidět současnou podobu budovy židovské, později německé školy. Rovněž je k dispozici fotografie žáků tehdejší židovské školy (viz příloha B13).

6.2 Stavební vývoj školních budov a zázemí školy

Škola byla v průběhu času opravována, zvelebována a postupně vybavována nábytkem. Opravy školy většinou probíhaly během prázdnin z toho důvodu, aby co nejméně zasáhly do běžného chodu školy. Pravidelně byla provedena výmalba tříd, opravy, které byly nezbytné jako např. oprava oken, střechy, podlahy, ... Škola byla také přizpůsobována vyšším standardům z hlediska hygienického. Místní školní rada se snažila školu zvelebovat nejen z hlediska kvality vzdělávání, ale také zdraví žáků. Děti se učily pečovat o rostliny ve školní zahradě, tzv. štěpnici, která nejen že byla během času umístěna v různých lokacích města, ale také byla průběžně upravována. Přestože je v práci čerpáno zejména z kronik č. 5, 7, 8, rozhodla se autorka pro ucelenost diplomové práce čerpat v tomto kritériu i ze starších kronik a vybrala tak několik významných oprav, které přispěly k lepšímu prostředí ve škole a navazovaly na ně i opravy a úpravy školy, které jsou zmiňovány ve vybraných kronikách.

Vyšším nárokům na hygienu bylo nutné přizpůsobit také prostředí školy. R. 1851 byly u budovy Kaplanky vybudovány nové toalety pro děti. „*Dříve musely dívky až pod šlachtu k školskému rybníku na stranu choditi, to bylo zdraví velmi škodné, nebo dítě ve škole, zvláště v nižších třídách, kde velký počet žáků se nachází, rozpařené vyjdouc v zimě tak daleko ven, lehce se nastuditi a do nebezpečné nemoci upadnouti mohlo. Tomu, aby se předešlo, vynosnažil se pan školní dohlížitel záchody ve školním stavení vystavěti.*“ (ŠK 3, s. 91).

U školy fungovala školní zahrada, tzv. štěpnice. Po zrušení původní štěpnice v r. 1856 získala škola nový prostor pro školku na ovocné stromy v prostorách zahrady městské nemocnice. „*Nepříjemné přitom jest, že vchod do této školky jest skrze nemocnici. V čas nějakých nemocí nebude radno dítky do školky voditi, tím však zase se může školka zanedbati.*“ (ŠK 3, s. 117). V r. 1868 z důvodu stěhování městské nemocnice opět škola přišla o svoji štěpnici i místo, kde pěstovala moruše a chovala bource morušového. Pro chlapeckou školu byla zřízena nová zahrada v Růžové ulici, kde bylo také založeno letní cvičiště. Děvčata měla školní štěpnici u sirotčince (ŠK 5). R. 1897 se škole dostalo většího pozemku pro zřízení školní zahrady u opatrovny. „*Zdá se, že konečně bude možno přikročiti k trvalé úpravě zahrady.*“ (ŠK 5, s. 81).

Škola procházela mnohými stavebními úpravami, ale také úpravami menšího rázu, které ale rovněž přispívaly k lepšímu prostředí pro výuku žáků. Během školního r. 1901/1902 místní školní rada pořídila pro školu nové záclony, tabule do několika tříd, výstavní skříně na chodbu a vodovod do zahrady (ŠK 5). Před začátkem školního r. 1904/1905 byla opravena tělocvična, kde byla položena nová podlaha. Kolem budovy školy byl vytvořen vzdušný kanál, aby budova vyschla. O prázdninách r. 1913 byla provedena velká oprava školy, zejména kanalizace, byly také renovovány okenní rámy a fasáda školy (ŠK 5).

Na žádost ředitelství měšťanské školy chlapecké zakoupila školní rada další pozemky při dosavadní letní tělocvičně, které byly upraveny k účelům výuky TV (ŠK 7). V tomtéž roce byly také vybudovány byty pro učitele. „*Nedostatek bytů vhodných pro učitele zaviňoval často, že nemohli jsme sem dostati řádných zkoušených učitelů, zejména pro školu měšťanskou, a proto odhodlala se obec postaviti obecní dům vedle školního cvičiště s 8 pohodlnými byty asi v ceně 380 000 K.*“ (ŠK 7, s. 8).

Stejně tak i před začátkem školního r. 1926 „*byla provedena restaurace fasády školy chlapecké, natřena okna i menší opravy v budově nákladem 50 000 Kč.*“ (ŠK 7, s. 27). I v roce následujícím bylo provedeno několik úprav školy, byly „*natřeny štíty do ulice, spravena střecha, natřeny stolky pro učitele, nové konve a opatřeno i nových záclon.*“ (ŠK 7, s. 37). Rovněž byly natřeny podlahy v kreslárně, ředitelně, chodbě i sborovně olejem proti prachu. Byly také zakoupeny podstavce pro dřeváky (ŠK 7).

V r. 1927 prodala obec letní cvičiště školy a vykážala škole nové místo opodál na svahu. Žáci si vlastní prací místo upravili. Ale i toto místo bylo r. 1928 prodáno, a tak škola přišla o cvičiště. „*Ochotou tělocvičné jednoty „Sokol“ je na žádost sboru velký stadion spolku k dispozici, ovšem do odvolání.*“ (ŠK 7, s. 60).

Škola byla v průběhu let zvelebována, třídy i ostatní prostory školy byly pravidelně vymalovány, v r. 1928 byly místním truhlářem vyrobeny lavice odpovídající potřebám žáků (ŠK 7). O prázdninách před začátkem školního r. 1929/1930 byla opravena střecha školy, na níž byl položen eternit. Byla také opravena spadlá římsa (ŠK 7). V r. 1930 byl ve škole položen nový vodovod. „*Pan Bedřich Novotný řed. závodu Amylon věnoval škole na intervenci ředitele potrubí a měšť. pivovar povolí odpad zbytečné vody z kašny do zahrady školní. Vykopání a položení vodovodu hraditi bude místní školní rada.*“ (ŠK 7, s. 73).

O prázdninách r. 1936 byla ve škole zřízena „*přezouvárna*“. „*Žactvo se nyní po vstupu do školy přezuje do vhodných přezůvek a pak teprve vstupuje do tříd. Nenosi do nich bláta, čímž čistota se značně zvýšila a zdraví dětí není prachem ohrožováno.*“ (ŠK 7, s. 121). Bylo provedeno také velké množství drobnějších úprav, které se ve škole pravidelně dělaly, a to natírání tabulí, výmalba tříd, oprava lavic a židlí (ŠK 7). Během r. 1937 byly provedeny větší úpravy školy za 20 000 Kč. Byly opraveny podlahy v několika třídách a za 6000 Kč byla také pořízena nová kamna do tříd a ředitelny. V r. 1937 bylo zakoupeno nové nářadí do tělocvičny, v tělocvičně byly totiž před výměnou velmi nevhodné žebříky. „*Proto na žádost ředitelství dala míst. škol. rada udělati místním kolářem Pospíchálem nové žebříky lepší nákladem 248 Kč.*“ (ŠK 7, s. 143). Tyto opravy proběhly zřejmě v reakci na článek, který se objevil v novinách „*České slovo*“. Jednalo se o článek s názvem „*Polenská tělocvična chlapecké školy na močále-místnost zamořená ztuchlinou a zdravotně závadná*“. (ŠK 7, s. 154). Píše se v něm o tom, že tělocvična naprosto nevyhovuje svým účelům, jelikož je zde špatný vzduch, který se nedá vyvětrat, proto je celá místnost cítit ztuchlinou. V článku se píše také o špatném vytápění tělocvičny a nedostatečném vybavení tělocvičny. V článku jest uvedeno: „*Za těchto poměrů se má na chlapecké škole v Polné prakticky propagovat heslo „Ve zdravém těle, zdravý duch!“ a má se vyhovovati osnovám o výchově k brannosti! Ještě štěstí, že polenský Sokol propůjčil*

školám své letní cvičiště, protože školy vlastního nemají. Toho se dá však používat jen v létě, ale co v zimě?“ (ŠK 7, s. 154).

O tradiční mrkvancové pouti r. 1947 byly zhotoveny a prodávány mrkvové odznaky. Vybrané peníze byly využity pro zakoupení kyvadlových dveří do školy chlapecké i školy dívčí (ŠK 8). O úpravy školy se v letech 1947–1948 zasadilo „Rodičovské sdružení“, které z rozpočtu vyčlenilo finance na nový nábytek do tříd. V r. 1947 byla navíc opravena střecha (ŠK 8). R. 1948 byly pořízeny nové lavice z továrny školního nábytku v Kutné Hoře. Cena lavic byla přes 20 000 Kčs. Částku zaplatila místní školní rada (ŠK 8).

O prázdninách před začátkem školního r. 1949/1950 byly třídy vymalovány, rozvody elektriny byly dány do trubkových rozvodů kvůli větší bezpečnosti (ŠK 8).

7 Konkrétní specifika primárního stupně školy na základě školních kronik

7.1 Statistika školní docházky žactva

Statistický přehled žáků je zpracován na základě školních kronik a třídních výkazů docházky a prospěchu v pravidelném časovém intervalu 5 let. Statistiky začínají prvním dostupným přehledem docházky žactva v r. 1874. Dle zjištění autorky počty žáků uvedené v kronikách školy nebyly zcela kompletní, protože byli ne vždy evidováni všichni žáci, kteří školu navštěvovali. ŠK 5 byla například vedena na půdě školy chlapecké, nebyly tedy do statistik zaevidovány dívky. Z toho důvodu autorka počty kontrolovala a doplnila podle třídních výkazů docházky a prospěchu, které jsou uloženy v SOkA Jihlava. V tabulkách je uveden počet žáků v jednotlivých ročnících, počet žáků v jednotlivých ročnících podle pohlaví. Protože školní kroniky a třídní výkazy docházky umožnily autorce nahlédnout i do složení dětského kolektivu z hlediska náboženské příslušnosti, je v tabulkách uvedeno i náboženské složení dětského kolektivu.

Statistiku školní docházky žactva autorka předkládá ve dvojí podobě, a to v tabulkách a v grafu. Statistika školní docházky žactva je zpracována do sedmnácti tabulek, na základě nichž byl vytvořen graf školní docházky žáků. Autorka uvádí tabulky úmyslně proto, že umožňují předložit detaily zjištěné badáním ve školních kronikách a archivních materiálech, které není možné zahrnout v grafu. Skrze tabulky je tak možné poukázat i na detailnější fakta jako je počet žáků v jednotlivých ročnících, počet dívek a chlapců v ročnících, počet žáků podle náboženské příslušnosti.

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1874–1875	1.třída	168	80	88	168	-
	2.třída	123	64	59	123	-

	3.třída	141	67	74	141	-
	4.třída	77	37	40	77	-
	5.třída	60	17	43	60	-
		569	265	304	569	-

Tabulka č. 2 – Statistika školní docházky žactva v letech 1874–1875;

Zdroj: autorka na základě zdroje: Fond: Obecná škola smíšená Polná, školní rok 1874–1875, inv. č. 123-128; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1879–1880	1.třída	181	97	84	181	-
	2.třída	124	58	66	124	-
	3.třída	124	66	58	124	-
	4.třída	139	76	63	139	-
	5.třída	111	56	55	111	-
		679	353	326	679	-

Tabulka č. 3 – Statistika školní docházky žactva v letech 1879–1880;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: Obecná škola smíšená Polná, školní rok 1879-1880, inv. č. 158-165; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1884–1885	1.třída	144	63	81	144	-
	2.třída	150	72	78	149	1

	3.třída	153	72	81	153	-
	4.třída	146	82	64	146	-
	5.třída	131	77	54	131	-
		724	366	358	723	1

Tabulka č. 4 – Statistika školní docházky žactva v letech 1884–1885;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond I. národní škola Polná inv. č. 16–20; II. národní škola Polná, inv. č. 15-19 dívčí; ŠK 5³

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	Evangelíci
1889–1890	1.třída	152	81	71	151	-	1
	2.třída	112	60	52	111	1	-
	3.třída	123	61	62	120	3	-
	4.třída	153	84	69	153	-	-
	5.třída	117	54	63	116	1	-
		657	340	317	651	5	1

Tabulka č. 5– Statistika školní docházky žactva v letech 1889–1890;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola Polná, inv. č. 41–45; II. národní škola Polná, inv. č. 40–44; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1894–1895	1.třída	119	63	56	119	-
	2.třída	104	53	51	104	-
	3.třída	114	56	58	113	1
	4.třída	119	57	62	119	-

³ pozn. autorky: V mnoha školních katalogích je u žáků ve 4. a 5. třídě uvedeno, že odešli do služby a školu budou navštěvovat v tamní místní škole. Některé děti odcházely do německé školy, aby se zdokonalily v němčině. Jednalo se převážně o chlapce. Do učebního oboru např. v tomto roce odešli pouze dva chlapci. Někteří žáci nastupovali do školy o rok i dva později (kvůli povinnosti pomáhat v hospodářství) a docházeli do třídy se svým mladším sourozencem.

	5.třída	111	53	58	108	3
		567	282	285	563	4

Tabulka č. 6 – Statistika školní docházky žactva v letech 1894–1895;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola Polná, inv. č. 66–70; II. národní škola Polná inv. č. 65–69; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1899–1900	1.třída	149	75	74	146	3
	2.třída	141	74	57	137	4
	3.třída	132	68	64	129	3
	4.třída	110	62	58	109	1
	5.třída	116	63	53	110	6
		648	342	306	631	17

Tabulka č. 7 – Statistika školní docházky žactva v letech 1899–1900;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola, inv. č. 91–95, II. národní škola – inv. č. 115–119; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	poznámky
1904–1905	1.třída	150	74	76	144	4	1 konvertita 1 protestantka
	2.třída	157	75	82	156	-	1 konvertita
	3.třída	147	74	73	145	2	-
	4.třída	141	72	69	139	2	-
	5.třída	110	55	55	109	1	-
		705	350	355	693	9	3

Tabulka č. 8 – Statistika školní docházky žactva v letech 1904–1905;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola, inv. č. 116–120; II. národní škola Polná, inv. č. 140–144; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	poznámky
1909–1910	1.třída	147	74	73	141	5	1 evangelík
	2.třída	143	75	68	142	1	-
	3.třída	145	74	71	141	4	-
	4.třída	140	72	68	138	2	-
	5.třída	127	55	72	126	1	-
		702	350	352	688	13	1

Tabulka č. 9 – Statistika školní docházky žactva v letech 1904–1905;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola, inv. č. 141–145; II. národní škola v Polné, inv. 140–144; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	poznámky
1914–1915	1.třída	141	70	71	136	5	-
	2.třída	151	76	75	145	5	1 evangelík
	3.třída	122	67	55	118	4	-
	4.třída	121	70	51	115	6	-
	5.třída	134	70	64	134	-	-
		669	353	316	648	20	1

Tabulka č. 10 – Statistika školní docházky žactva v letech 1914–1915;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola, inv. č. 166–170; II. národní škola, inv. č. 165–169, ŠK 5⁴

⁴ pozn. autorky: Vyšší počet žáků mosaického – židovského vyznání je výsledkem příchodu haličských Židů do Polné po otevření východní fronty v době I. světové války.

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé
1919–1920	1.třída	106	58	48	104	2
	2.třída	121	63	58	121	-
	3.třída	115	59	56	115	-
	4.třída	126	62	64	125	1
	5.třída	107	64	43	107	-
		575	306	269	572	3

Tabulka č. 11 – Statistika školní docházky žactva v letech 1919–1920;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: II. národní škola, inv. č. 190–195; I. střední škola v Polné, inv. č. 113; ŠK 5

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	Ostatní náboženská vyznání
1924–1925	1.třída	45	21	24	44	-	1 Církev československá ⁵
	2.třída	66	38	28	57	-	8 Církev československá 1 bez vyznání
	3.třída	76	40	36	65	-	7 Církev československá 1 řecký katolík 3 bez vyznání
	4.třída	94	56	38	86	-	6 Církev československá 2 bez vyznání
	5.třída	110	50	60	91	1	5 bez vyznání 13 Církev československá

⁵ pozn. autorky: Církev československá husitská (do r. 1971 označována jako Církev československá). Po vzniku republiky v r. 1918 mělo velké množství lidí spojený habsburský trůn s katolictvím. Po vzniku republiky v r. 1918 se tak chtěli „odtrhnout“ nejen od habsburského trůnu, ale i od katolictví (hnutí Pryč od Říma). Vstupovali tak do Českobratrské církve evangelické, nebo do nově vzniklé Církve československé (později husitské), která má mnohá specifika, jež nejsou příliš vzdálena od katolictví.

		391	205	186	343	1	47
--	--	-----	-----	-----	-----	---	----

Tabulka č. 12 – Statistika školní docházky žactva v letech 1924–1925;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola inv. č. 196–200; II. národní škola Polná, inv. č. 215–219; ŠK 7⁶

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	Ostatní náboženská vyznání
1929–1930	1.třída	117	60	57	99	2	14 Církev československá 1 českobratrská 1 bez vyznání
	2.třída	104	47	57	86	2	11 Církev československá 5 bez vyznání
	3.třída	90	46	44	82	-	6 Církev československá 2 bez vyznání
	4.třída	67	29	38	58	-	6 Církev československá 3 bez vyznání
	5.třída	66	36	30	62	-	3 Církev československá 1 bez vyznání
		444	218	226	387	4	53

Tabulka č. 13 – Statistika školní docházky žactva v letech 1929–1930;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola inv. č. 221–225; II. národní škola v Polné, inv. č. 240–244; ŠK 7

⁶ pozn. autorky: Z hlediska náboženského je patrné náboženské uvolnění, v důsledku vlivu válečných událostí několik rodin bylo bez vyznání, další vstoupili do řád československé církve, vesměs se jednalo o rodiny příslušníků československých legií a intelektuálů. Na Jihlavsku navíc příslušnost k československé církvi bylo symbolem vlastenectví a protestu proti poněmčování v minulosti.

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Židé	Ostatní náboženská vyznání
1934–1935	1.třída	100	50	50	91	1	4 Církev československá 3 bez vyznání 1 evangelík
	2.třída	91	52	39	78	2	8 Církev československá 3 bez vyznání
	3.třída	93	46	47	80	1	10 Církev československá 2 bez vyznání
	4.třída	94	48	46	80	-	8 Církev československá 5 bez vyznání 1 evangelík
	5.třída	87	47	40	75	1	7 Církev československá 3 bez vyznání 1 evangelík
		465	243	222	404	5	56

Tabulka č. 14 – Statistika školní docházky žactva v letech 1934–1935;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: II. národní škola Polná, inv. č. 265-269; I. střední škola Polná, inv. č. 158; ŠK 7

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Bez vyznání	Ostatní náboženská vyznání
1939–1940	1.třída	67	28	39	65	2	-
	2.třída	78	37	41	67	6	5 Českomoravská církev
	3.třída	80	38	42	76	2	2 Českomoravská církev

	4.A třída	64	24	40	58	2	4 Českomoravská církev
	4.B třída	23	23	-	22	-	1 Českomoravská církev
	5.A třída	60	23	37	51	3	3 Českomoravská církev 2 Církev československá 1 evangelické
	5.B třída	45	23	22	44	1	-
		417	193	221	383	16	18

Tabulka č. 15 – Statistika školní docházky žactva v letech 1939–1940;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. střední škola v Polné, inv. č. 163; II. národní škola v Polné, inv. č. 290–296; ŠK 7

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Bez vyznání	Ostatní náboženská vyznání
1944–1945	1.třída	84	40	44	79	2	3 Českomoravská církev
	2.třída	64	28	36	60	2	2 Českomoravská církev
	3.třída	69	28	41	62	3	3 Českomoravská církev 1 evangelické
	4.třída	73	39	34	68	4	1 Českomoravská církev
	5. třída	66	26	40	63	2	1 Českomoravská církev

		356	161	195	332	13	11
--	--	-----	-----	-----	-----	----	----

Tabulka č. 16 – Statistika školní docházky žactva v letech 1944–1945;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. střední škola v Polné, inv. č. 168; fond: Škola obecná šestitřídní Polná, inv. č. 318-323

Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Ostatní náboženská vyznání
1949–1950	1.třída	33	14	19	32	1 bez vyznání
	2.třída	30	14	16	29	1 Církev československá
	3.třída	28	13	15	25	3 Církev československá
	4.třída	26	12	14	23	3. Církev československá
	5.třída	28	12	16	27	1 Církev československá
		145	66	80	136	9

Tabulka č. 17 – Statistika školní docházky žactva v letech 1949–1950 na I. národní škole smíšené;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: I. národní škola inv. č. 251–256

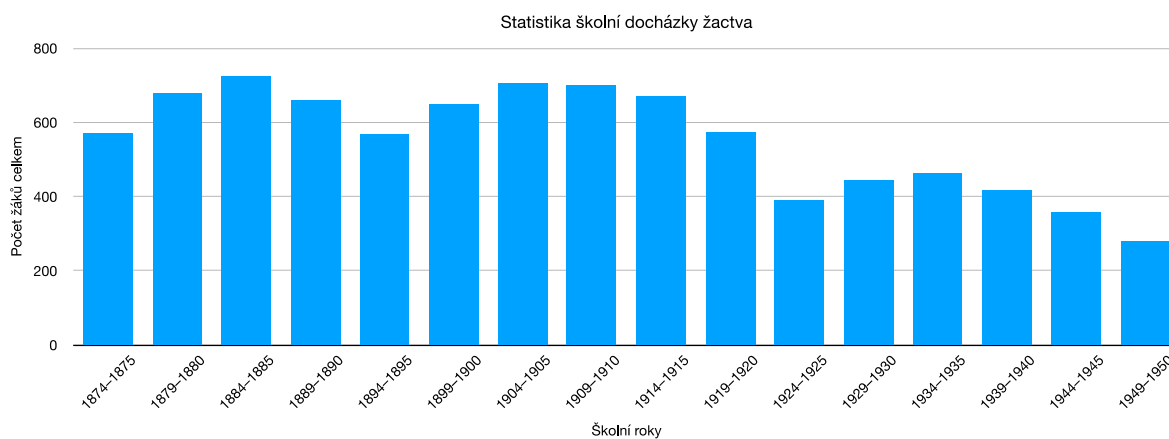
Školní rok	Ročník	Počet žáků celkem	Počet dívek	Počet chlapců	Katolíci	Ostatní náboženská vyznání
1949–1950	1.třída	31	15	16	30	1 Církev československá
	2.třída	27	14	13	26	1 bez vyznání
	3.třída	28	14	14	28	-
	4.třída	25	12	13	23	2 Církev československá
	5.třída	25	13	12	25	-

		136	68	68	132	4
--	--	-----	----	----	-----	---

Tabulka č. 18 – Statistika školní docházky žactva v letech 1949–1950 na II. národní škole smíšené;

Zdroj: tabulka vytvořená autorkou na základě zdroje: Fond: II. národní škola Polná – inv. č. 344-348; ŠK 8

V uvedeném grafu č. 1 je patrný měnící se počet žáků navštěvující školu k 1. září daného školního roku v pravidelných intervalech 5 let. Propad v počtu žáků lze zaznamenat ve školním r. 1924/1925. Jedná se o žáky, kteří byli narozeni v r. 1918. Nízký počet žáků v daném školním roce dokládá pokles porodnosti v důsledku 1. světové války. Statistická tabulka v daném školním r. navíc ukazuje, jak se lišil počet žáků v 1.–4. ročníku oproti 5. ročníku. Žáci navštěvující v r. 1924/1925 první čtyři ročníky se narodili v letech 1918–1921, kdy celý svět decimovala španělská chřipka, nadále fungoval přidělový systém, a byla celosvětová hospodářská krize. Proto byla v té době i nižší porodnost. Nejnižší počet žáků lze zaznamenat ve školním r. 1949/1950. Jedná se opět o žáky, kteří se narodili v době slabých populačních ročníků důsledkem celosvětové hospodářské krize a II. světové války.

Graf č. 1 - Statistika školní docházky žactva, zdroj: autorka na základě statistik v tabulkách

7.2 Zdraví žáků a péče o zdravotní stav žáků

Rok:	Onemocnění:	Přerušeni výuky:	Počet nemocných dětí a úmrtí

			žáků (pokud je v kronice uvedeno):
1890	epidemie chřipky	8. ledna–15. ledna 1890	
1893	epidemie příušnic	-	
1894/1895	spalničky; spála	1. třída obecné školy chlapecké uzavřena 19. března–21. dubna 1895	spalničkami onemocnělo: 90 žáků spálou onemocnělo: 16 žáků úmrtí: 5 žáků
1895/1896	kašel	-	
1898	spalničky	-	onemocnělo: 72 dětí
1899	spalničky	-	
1901/1902	spalničky	-	
1903/1904	kašel; příušnice	-	
1911	spála	od 1. července 1911 přerušeno vyučování	
1911/1912	spála	-	
1912/1913	spalničky	-	
1918	španělská chřipka	14. října–4. listopadu 1918	
1924/1925	příušnice; chřipka	-	

1927/1928	spalničky; chřipka; angína, spála; epidemie tyfu	-	úmrtí: 1 žák
1928/1929	spalničky; neštovice; příušnice; angína; chřipka	14. února–5. března 1929 (onemocnění žáků + uhelná kalamita)	
1930/1931	spála; záškrť; angína; spalničky; příušnice; epidemie tyfu	-	
1931/1932	spála; záškrť	-	
1933/1934	spála; záškrť; angína	28. listopadu–8. prosince 1933	úmrtí: 2 žáci
1934/1935	spála; záškrť	uzavírání tříd (přesné datum není uvedeno)	
1935/1936	spála; chřipka; plané neštovice; zarděnky	-	
1936/1937	spalničky	-	
1937/1938	spála; záškrť	škola uzavřena na 10 dní	úmrtí: 2 žáci
1938/1939	chřipka; angína; záškrť; spála	-	
1947/1948	svrab; spála; angína; kašel; spalničky	-	
1948/1949	chřipka; angína; příušnice	-	
1949/1950	spála	1. a 2. třída uzavřeny na 1 týden	
1951	spalničky; infekční žloutenka	-	

1952	spála; plané neštovice	-	
------	---------------------------	---	--

Tabulka č. 19 – Tabulka dětské nemocnosti;

Zdroj: ŠK 5; ŠK 7; ŠK 8

Ve školních kronikách je možné se dozvědět i o zdravotním stavu žáků a jeho vlivu na docházku žáků do školy. V kronikách se objevují zejména záznamy o různých epidemiích, v jejichž důsledku se zhoršila školní docházka či muselo být vyučování pozastaveno úplně. Uvedená onemocnění jsou poměrně typická pro danou dobu a věkovou kategorii žáků. Od r. 1911 byly třídy při zhoršených epidemických situacích nejen dočasně uzavřeny, ale i dezinfikovány. Obecně lze říct, že se zlepšujícími se hygienickými podmínkami ve škole na začátku 20. stol. se začal zlepšovat i zdravotní stav žáků.

V lednu r. 1890 se téměř po celé Evropě rozšířila epidemie chřipky. Z toho důvodu bylo v Polné přerušeno vyučování od 8. do 15. ledna. *„Ze žactva, jehož veliká většina onemocněla, nezemřel nikdo.“* (ŠK 5, s. 31). Během měsíce března a dubna r. 1893 postihla většinu dětí ve škole epidemie příušnic. Během školního r. 1894/1895 byly mezi dětmi rozšířeny spalničky a spála. V r. 1895 tak byla uzavřena škola: *„Za tou příčinou byla 1. třída obecné školy chlapecké zavřena od 19. března do 21. dubna.“* (ŠK 5, s. 54). Celkem spálou onemocnělo 16 dětí, spalničkami 90 dětí, 5 dětí zemřelo (ŠK 5). Během školního r. 1895/1896 žáky sužoval *„zádušný kašel“* (ŠK 5, s. 69). Vyučování ale nemuselo být přerušeno. Ve školním r. 1896/1897 školu nepostihly žádné nakažlivé nemoci. Zdravotní stav žáků byl příznivý a školní docházka tak byla velmi dobrá. *„Počet nezameškaných půldnů dostoupil na škole obecné skoro 94 %.“* (ŠK 5, s. 76). Dobrá školní docházka se udržela i během školního r. 1897/1898, přestože byly mezi dětmi od dubna 1898 do konce školního roku opět rozšířeny spalničky. *„Přes to udržela se docházka na stupni let dřívějších. Nezameškaných půldnů bylo na škole obecné 93,26 %.“* (ŠK 5, s. 83). Nemoci podlehl 72 dětí (ŠK 5). Spalničky děti sužovaly i v roce následujícím. Ve školním r. 1900/1901 školu nepostihla žádná epidemie. V Polné ale řádil mezi dospělými obyvateli tyfus, ale školních dětí se epidemie tyfu nedotkla a nemuselo být přerušeno vyučování (ŠK 5).

Následující školní r. 1901/1902 se školní docházka značně zhoršila, jelikož se mezi dětmi opět rozšířily spalničky. Ve školním r. 1902/1903 byla školní docházka stabilní a vyučování nebylo přerušeno (ŠK 5). Naopak ve školním r. 1903/1904 nebyl zdravotní stav žáků příznivý, na jaře r. 1904 totiž velká část žáků onemocněla kašlem a příušnicemi. „*Vyučování sice nebylo přerušeno, ale prospěch žactva velice tím utrpěl, poněvadž se žactvo stále střídalo.*“ (ŠK 5, s. 153). Až do r. 1911 byl potom zdravotní stav žáků poměrně dobrý. V létě r. 1911 se ve škole objevila opět spála, „*takže ku nařízení c. k. okresního lékaře vyučování na obecné škole od 1. července 1911 bylo přerušeno a místnosti vyučovací desinfikovány.*“ (ŠK 5, s. 200). Spála se objevovala i v následujícím školním r. 1911/1912, škola ale už nemusela být uzavřena, jednalo se spíše o ojedinělé případy nákazy.

Během školního r. 1912/1913 byla značná část žáků nakažena spalničkami, vyučování ale nebylo přerušeno (ŠK 5). Až do r. 1918 byl zdravotní stav žáků poměrně dobrý. Na začátku školní roku se začala mezi dětmi šířit španělská chřipka, tudíž byla od 14. října 1918 do 4. listopadu 1918 přerušena výuka (ŠK 5). Do r. 1922 se v kronice neobjevuje zmínka o žádné epidemii, zdravotní stav žáků byl poměrně dobrý a školní docházka se tak ustálila.

O zdravotní stav žáků bylo postupně více pečováno díky vyšší úrovni zdravotnictví i náročnějším standardům na hygienu. Povinností učitelů bylo mimo jiné každoročně sepisovat seznamy žáků, kteří v daném roce dosáhnou 7 a 14 let. Tito žáci byli potom očkovaní městským lékařem MUDr. Václavem Michálkem. V seznamu bylo vždy napsáno jméno dítěte, datum narození, bydliště, jméno a zaměstnání rodičů. Seznamy měly být zaslány příslušnému obecnímu úřadu. Povinností úřadu bylo zajistit očkování zapsaných žáků (SOkA Jihlava, inv. č. 1078). Seznamy očkovaných žáků jsou uloženy v SOkA Jihlava.

Během školního r. 1922/1923 byl zdravotní stav žáků dobrý, proto se školní docházka ještě zlepšila oproti předchozím rokům. I v následujícím roce byl zdravotní stav žáků dobrý. Ve školním r. 1924/1925 žáci onemocněli příušnicemi a chřipkou (ŠK 7). Docházka se opět zlepšila následujícího školního roku 1925/1926. Ve školním r. 1926/1927 jsou v kronice poprvé uvedeny záznamy z měření a vážení dětí. V ŠK 7 je uvedeno: „*Při vážení a měření bylo shledáno, že mají naše děti:*“ (s. 33).

Průměrná výška a váha žáků na polenské škole podle věku (školní r. 1926/1927):		
Věk žáků:	Průměrná výška (v cm):	Průměrná váha (v kg):
6–7 let	118 cm	20,6 kg
7–8 let	119 cm	21,8 kg
8–9 let	122 cm	24,1 kg
9–10 let	132 cm	29 kg
10–11 let	138 cm	31,9 kg
11–12 let	na obecné š.: 134 cm	na obecné š.: 30,6 kg
	na měšťanské š.: 141 cm	na měšťanské š.: 33 kg
12–13 let	na obecné š.: 136 cm	na obecné š.: 30,7 kg
	na měšťanské š.: 144 cm	na měšťanské š.: 38 kg
13–14 let	na obecné š.: 143 cm	na obecné š.: 37,5 kg
	na měšťanské š.: 153 cm	na měšťanské š.: 45 kg

Tabulka č. 20 – Průměrná výška a váha žáků na polenské škole podle věku (školní r. 1926/1927)

Zdroj: autorka na základě záznamů měření a vážení z r. 1926/1927 (ŠK 7, s. 33)

Co se týče pojištění žáků, všichni žáci byli pojištěni proti úrazu u pojišťovny „Slavie“. Za nemajetné žáky platila pojištění místní školní rada (ŠK 7).

V r. 1927 byla ve škole zařízena školní lékárna, byly pořízeny dvě tašky s léky a obvazy na školní vycházky, které přispívaly k péči o zdraví žáků. I ve školním r. 1927/1928 se škole nevyhnuly nakažlivé nemoci. Žáci onemocněli spalničkami, angínou, chřipkou, ve škole se objevila i spála a tyf. „*Také úmrtí bylo jedno.*“ (ŠK 7, s. 42). Školní r. 1928/1929 nebyl pro školu příznivý z hlediska onemocnění učitelů a žáků. „*Vystřídaly se tu spalničky, plané neštovice, příušnice, hnísavá angína a chřipka, ba na konci roku hrozila spála a záškrť.*“ (ŠK 7, s. 51). Problém představovala toho roku také krutá zima, kdy mrazy dosahovaly až -30 °C. Škola navíc musela být uzavřena kvůli uhelné kalamitě (ŠK 7).

V letech 1930–1931 se ve škole kromě spály, záškrtu, angíny, spalniček a příušnic následujícího roku objevovaly také případy tyfu, které souvisely s nedobrým stavem kanalizace ve městě. „Škola ovšem všemožně poučuje, ale velcí často z lehkomyšlnosti nedají ani na nejjednodušší příkazy zdravotnictví, což podporuje i naprosto nedostatečná kanalisace a špatné studně v době, kdy městský vodovod nestačí.“ (ŠK 7, s. 61). „K tomu přispěla i neobyčejně dlouhá zima od listopadu do května. Také čistota školy v tuto dobu zimní nemohla být taková, jak by náleželo.“ (ŠK 7, s. 69). Školní budova byla intenzivně využívána, během dopoledne probíhala řádná výuka, v odpoledních hodinách bylo vyučováno v živnostenské škole, kam docházeli i přespolní žáci. Škola sloužila rovněž jako tělocvična pro některé spolky např. „Orel“, „Proletářská výchova“. (tamtéž). Z toho důvodu bylo problematické zajistit úklid školních prostor.

Epidemie spály a záškrtu se objevila v polenské škole i ve školním r. 1931/1932. Třídy musely být dezinfikovány. Školní docházka byla ale poměrně dobrá, stále dosahovala na obecné škole 92,52 % nezameškaných půldnů. Ve škole proběhlo pravidelné očkování, které provedl MUDr. Michálek. „Žactvo bylo pojištěno proti úrazu, což bylo uplatněno a od pojišťoven uznáno a zapláceno léčebné v 6 případech.“ (ŠK 7, s. 80). Během školního r. 1932/1933 byl zdravotní stav žáků, zejména za proměnlivé zimy, špatný. Opět se mezi žáky rozmohla spála, záškrt a angína. Třídy byly 6x dezinfikovány.

Záškrt, spála a angína školu sužovaly i v následujícím školním roce tj. 1933/1934. Třídy musely být dezinfikovány a škola byla od 28. listopadu 1933 do 8. prosince 1933 uzavřena (ŠK 7). Školní docházka se opět mírně zhoršila. Nejhorší docházka byla v únoru r. 1934. Nemoci si vyžádaly i oběti mezi žáky, „Zdenka Vachaje ze 2. tř., Josefa Beránka ze 3. tř.“ (ŠK 7, s. 98).

Ve školním r. 1934/1935 je v kronice uvedeno: „Jestliže v minulém školním roce byl zdravotní stav žactva špatný, byl v tomto škol. roce ještě horší. Pro záškrt, spálu bylo nutno zavíratí třídy, desinfikovati je, vyloučiti žáky z docházky.“ (ŠK 7, s. 113). Školní docházka v tomto roce je v kronice popsána doslova jako katastrofální, jejím důsledkem bylo opoždění v probírání učiva, které bylo nezbytné odstranit. Ve školním r. 1935/1936 se objevily opět nakažlivé nemoci. Zejména to byla spála, chřipka, plané neštovice a zarděnky. Docházka do škol byla ale poměrně dobrá (ŠK 7). V prosinci r. 1936 mnoho žáků onemocnělo

spalničkami, nejvíce nakažených dětí bylo v 1. a 2. třídě obecné školy. Docházka ve školním r. 1936/1937 hodně poklesla. Během školního r. 1936/1937 byly pro děti trpící zvětšením štítné žlázy zakoupeny jodové tablety (40 ks), 8 dětí je dostalo zdarma. „*Továrně Medica v Praze zaplaceno Kč 128.*“ (ŠK 7, s. 140).

V následujícím školním roce, tj. 1937/1938, byl zdravotní stav žactva ještě horší než roky předchozí. Objevovaly se případy spály a záškrtu. Na 10 dní musela být škola uzavřena a dezinfikována. „*Dva případy končily smrtelně.*“ (ŠK 7, s. 166). Hlavní příčinou špatné školní docházky byla velká nezaměstnanost. Až v letních měsících, kdy nezaměstnanost klesla díky stavbě železniční dráhy, se školní docházka zlepšila (ŠK 7). Za školní rok 1937/1938 bylo nezameškaných půldnů 94,465 % (ŠK 7). Během školního r. 1938/1939, tedy během období mobilizace, byl zdravotní stav žáků dobrý. Objevily se případy chřipky, anginy, záškrtu a spály. „*Vše však v normálním měřítku.*“ (ŠK 7, s. 173). Ve školním r. 1939/1940 probíhalo přeočkování 176 žáků, opět byly zakoupeny jodové tablety. Výskyt nemocí byl v tom roce podle školní kroniky normální (ŠK 7).

Během školního r. 1947/1948 se školní docházka zhoršila v důsledku onemocnění jako byl svrab, spála, angína a kašel (ŠK 8). Ve školním r. 1947/1948 byli žáci prohlédnuti v nemocnici v Havlíčkově Brodě, kontrolována jim byla znovu štítná žláza. Do kabinetu byla zakoupena také lékařská váha s výškoměrem (ŠK 8).

V červnu r. 1948 se školní docházka obzvláště zhoršila kvůli epidemii spalniček, která postihla hlavně menší děti. „*Naše školní děti mnoho nestonaly, ale pro onemocnění mladších sourozenců nesměly do školy.*“ (ŠK 8, s. 49). I ve školním r. 1948/1949 se školní docházka zhoršila „*pro onemocnění chřipkou, anginou a příušnic.*“ (ŠK 8, s. 57). V následujícím školním r., tj. 1949/1950 se v 1. a 2. třídě objevila spála „*a městský lékař obě třídy uzavřel na 1 týden.*“ (ŠK 8, s. 77). Až do r. 1951 byl zdravotní stav žáků poměrně dobrý. V listopadu r. 1951 se ve škole objevily ve větší míře spalničky a několik případů infekční žloutenky. V listopadu 1952 se zejména v 1. třídě objevily plané neštovice a nákaza spálou (ŠK 8).

Svědectví kronik poukazuje na to, že děti trpěly opakovaně dětskými chorobami, jako byly hlavně zarděnky, spála, neštovice, příušnice, které se velmi šířily zejména v dětském kolektivu. Protože ve sledovaném období žáci nebyli proti uvedeným chorobám

očkování, jednalo se o choroby, které mohly způsobit, jak je z tabulky i textu patrné, i řadu dětských úmrtí.

7.3 Péče o chudé žáky

Důležitým aspektem, který rovněž ovlivňoval docházku žáků do školy, byla sociální situace rodiny žáka. Škola se snažila chudé žáky podporovat ať už tím, že jim půjčovala učebnice, nejchudším dětem zajišťovala stravu, dávala ošacení, nebo tím, že za ně platila později i pojištění proti úrazu. Díky tomu se pro tyto žáky zvyšovala šance na jejich vzdělání.

V Polné v průběhu let vznikaly dobročinné spolky na podporu chudého žactva. Chudé žáky finančně (finance na nákup učebnic apod.) a materiálně podporovali v průběhu let jak individuální dárci, tak i různé instituce. Ve školním r. 1884/1885 byly chudým žákům nakoupeny učebnice z obnosu, který „*darovala slavná občanská záložna*“. (ŠK 5, s. 246). V témže roce „*Myslíkovská nadace*“ chudým žákům zakoupila sešity a papír (ŠK 5). Během školního r. 1892/1893 byl v Polné nově zřízen „*Krejcarový spolek*“, který podporoval chudé žáky. „*Týž opatřil ve škol. roce 1892/1893 za 73,37 zl. učebných knih, za 42,96 zl. potřeb ku psaní a kreslení.*“ (ŠK 5, s. 43). „*Krejcarový spolek*“ nemajetným žákům zajišťoval každý rok nejen učebnice, školní potřeby a oblečení (tedy materiální zázemí), ale také „*za tuhé zimy poděloval nejnuznější v poledne polévkou a chlebem.*“ (ŠK 5, s. 70). Dobrodinci školy umožnili to, že byla v zimních měsících polévka vydávána chudým žákům až 4x týdně. Polévkový ústav pro mládež v zimě r. 1903 rozdával 3974 porcí polévky. V péči o chudé žáky se angažoval také odbor „*Pošumavské Jednoty*“, který chudým žákům ve školním r. 1902/1903 obstaral boty a šaty (ŠK 5). K lepším podmínkám pro vzdělávání chudých žáků přispěla také „*Turečkova nadace*“, o které je první zmínka ve školní kronice r. 1911/1912. Turečkova nadace rozdělovala oblečení mezi chudé žáky školních obcí na velkostatku Polná-Přibyslav (ŠK 5). Ve školním r. 1914/1915 z Myslíkovské nadace byly zakoupeny učebnice pro chudé žáky (ŠK 5). Stejně tak i v následujícím r. 1915/1916 Myslíkovská nadace zakoupila chudým žákům učebnice (ŠK 5).

Během 1. světové války přišli někteří žáci o rodiče. Z toho důvodu byly povoleny úlevy ve školní docházce, „*poněvadž bylo doma potřeba více dětí k práci. Stalo se, že zemřeli oba rodiče (otec na vojně a matka námahou) a děti musily samy hospodařiti.*“ (ŠK 5, s. 257). Za zmínku stojí také fakt, že r. 1917 byla vykonána samotnými žáky sbírka pro sirotky

po vojínech (ŠK 5). Po 1. světové válce dostávala chudá mládež denně výživu, „silnou polévku z darů americké mise a na 30 dětí naší školy poděleno teplým šatstvem darovaným Amerikou.“ (ŠK 5, s. 263). Po válce došlo ale také k výraznému zdražení veškerých školních pomůcek. Škola této situaci čelila tím způsobem, že p. ředitel zvláštním oběžníkem požádal zámožnější jedince a dobročinné spolky, aby přispěli k založení knižního fondu, z kterého by se půjčovaly učebnice pro chudší žáky zdarma, pro zámožnější za polovinu ceny. Toho se podařilo dosáhnout díky darům „Družiny československých legionářů“, „Sokola“ ale také místních občanů např. majitele škrobárny Václava Pojmona. Vedle toho byl založen i fond na školní pomůcky, do kterého bylo přispěno výnosem z divadelního představení žáků, ale také darem žáků z dalších obcí (ŠK 5).

I v následujících letech místní školní rada pro žáky zajišťovala učebnice a školní pomůcky. „Místní školní rada poskytovala opět nemajetnému žactvu sešity, papír aj. potřeby, na což bylo vydáno 2105 Kč.“ (ŠK 7, s. 82). O chudé žáky bylo postaráno i z hlediska péče o zdraví. Děti, které to potřebovaly, dostávaly od r. 1934 jodové tablety zdarma, místní školní rada platila za nemajetné žáky pojištění proti úrazu u pojišťovny „Slavie“, díky tomu byli i nemajetní žáci pojištěni (ŠK 7).

V kronice č. 8 už se neobjevují zmínky o podpoře chudých žáků dobročinnými spolky. Sociální rozdíly mezi žáky byly samozřejmě ve všech obdobích historie školy, ale faktem je, že v tomto období měli všichni žáci ošacení a nikdo z žáků netrpěl hlady, proto už nebylo třeba aktivity spolků, které fungovaly v předchozích obdobích.

Rok:	Typ opatření:	Výstup – podpora chudých žáků:
1884/1885	občanská záložna; Myslíkovská nadace	nákup učebnic; nákup sešitů a papíru
1892/1893 -> přispíval následně každý rok	Krejcarový spolek	nákup učebnic a školních potřeb (pomůcky na kreslení, psaní, ...); strava (polévka a chléb)

1902/1903	Pošumavská jednota	boty; oděvy
1903/1904	Polévkový ústav	3974 porcí polévky
1911/1912	Turečkova nadace	oděvy
1914/1915; 1915/1916	Myslíkovská nadace	nákup učebnic
1919/1920	dary „americké mise“; zámožnější jedinci + dobročinné spolky dary žáků z jiných obcí + výtěžek z divadla	polévky založení knižního fondu- půjčování učebnic chudým žákům založení fondu na nákup pomůcek
od r. 1934/1935	není uvedeno	jódové tablety; pojištění

Tabulka č. 21 – Péče o chudé žactvo

Zdroj: autorka na základě ŠK 5; ŠK 6; ŠK 7

7.4 Oslavy školy, významné dny a mimořádné události ve škole

Ve školních kronikách je možné se dočíst, jak ve škole probíhaly oslavy a jak byly oslavovány pro školu významné dny. V kronikách jsou uvedeny významné události a oslavy týkající se představitelů státu, nejprve se tedy jednalo o oslavy císařsko-královské rodiny, později o oslavy prezidentů. Oslavovány byly i státotvorné události naší země jako vznik republiky, konec 2. světové války apod. Slavnostní událostí bylo také zahajování a ukončení školního roku. K různým příležitostem, zejména pak k ukončení školního roku, byly pořádány výstavy. Často se k různým příležitostem hrálo divadlo (loutkové divadlo i klasické divadlo). Kromě výchovného a kulturního přínosu divadla mohla škola díky divadelním představením získat i finance na nákup potřebných pomůcek. V kronikách je většina divadelních představení pouze zmíněna a je uvedeno, kolik škola vydělala, proto divadlu není věnována v rámci této kapitoly vlastní podkapitola, zmíněno je spíše

u konkrétních oslav (oslava narozenin T. G. Masaryka, oslavy vzniku samostatného československého státu apod.).

Slavnosti a pro školu významné dny dokládají i proměny v historii našeho státu. Naprosto odlišné byly slavnosti za panování císařské rodiny od slavností, které se konaly po vzniku republiky. I během existence republik se ale slavnostní události proměňovaly vlivem toho, kdo byl v čele našeho státu.

V kronikách se často objevují obecná historicko-politická oznámení. Škola tak dávala najevo, že tyto události bere na vědomí. Není ale jasné, jak tyto události prožívali žáci, jakou výchovnou hodnotu učitelé žákům v rámci těchto událostí předali. Proto tyto události nejsou blíže popisovány. Některé níže popsané slavnosti a významné dny byly běžnou součástí života školy, některé byly ojedinělé. V kronice č. 5 je uvedeno: „*Škola při všech důležitějších událostech hleděla působiti ku pěstění citů vlasteneckých i loajálních v duších mládeže.*“ (ŠK 5, s. 221).

1. Oslavy a významné události spojené s císařsko-královskou rodinou

V kronice se s pravidelností objevují oslavy jmenin a narozenin členů císařské rodiny, výročí panování císaře. Tyto slavnostní události se odehrávaly jako součást běžného života školy. Připomínány byly také sňatky v císařské rodině. Žáci s učiteli prožívali i smutnější chvíle, a to úmrtí některého z členů císařské rodiny. Některé události jsou v kronice popisovány podrobněji, některé jsou pouze zmíněny a není uvedeno, zda žáci kromě účasti na bohoslužbách významné události více slavili, proto autorka zahrнула pouze ty slavnosti a významné události, kterých se žáci účastnili.

Oslava příchodu rodu Habsburků do zemí rakouských

Dne 27. prosince 1882 si žáci společně s učiteli připomněli výročí příchodu Habsburků. Žáci se společně s učiteli zúčastnili bohoslužeb v děkanském chrámu. Toho dne měl ředitel školy přednášku na téma „Perly z dějin Habsburských.“ Následující den ráno se sešli všichni žáci školy a ředitel jim vysvětlil význam této události. Potom společně všichni žáci zazpívali rakouskou národní hymnu (ŠK 5).

Výročí panování císaře

Ve škole si žáci každoročně připomínali výročí panování císaře. Žáci byli vedeni k oddanosti císaři. Každoročně se účastnili bohoslužeb a zpívali národní hymnu. „Při výroční oslavě nastoupení na trůn Jeho Veličenstvem, dne 2. prosince 1914 pořádán „Dětský den“, při němž mládež obou zdejších škol vybrala 177K 96h, jež zaslány české zemské komisi pro ochranu dětí v Praze.“ (ŠK 5, s. 221).

Oslavy jmenin a narozenin členů císařské rodiny

Žáci si pravidelně připomínali jmeniny císaře a krále Františka Josefa I. (4. října), jmeniny císařovny Alžběty (19. listopadu) a stejně tak i jejich narozeniny. Nástupcem Františka Josefa I. byl císař Karel I. Jak jeho jmeniny a narozeniny, tak i narozeniny a jmeniny jeho manželky Zity byly ve škole rovněž oslavovány. Všechny tyto slavnosti jsou v kronikách označovány jako vlastenecké slavnosti školní.

Žáci se svými učiteli pravidelně zasílali císařské rodině blahopřání. V dny oslav se sloužily slavnostní bohoslužby, kterých se účastnili všichni žáci se svými učiteli. Oslavy byly každý rok velmi podobné, vždy se konala bohoslužba a zpívala se hymna, oslavy probíhaly jen s drobnými obměnami. Například v r. 1892 byl k oslavě jmenin císaře a krále Františka Josefa I. konán průvod. Na závěr průvodu se žáci shromáždili v sále, kde jim ředitel školy vysvětlil význam této slavnosti. Žáci přednesli básně a zazpívali kromě národní hymny i další písně (ŠK 5). Všechny tyto slavnosti spojovalo to, že byli žáci vedeni k oddanosti císařské rodině a vlasteneckému citění a věrnosti.

Úmrtí v císařské rodině

Na počátku školního roku 1898 školu zasáhla zarmucující zpráva o smrti císařovny a královny Alžběty, která se dne 10. září 1898 stala obětí atentátu v Ženevě. „V hluboce cítěném smutku zúčastnil se učitelský sbor obecné a měšťanské školy a veškeré žactvo v pondělí dne 19. září 1898 slavných služeb Božích za zesnulou Císařovnu. (...)“ (ŠK 5, s. 87). Žáci se sešli ve smutečně vyzdobené místnosti a ředitel jim vysvětlil význam této

smutné události. Za císařovnu se i v následujících letech pravidelně sloužily smuteční bohoslužby.

Dne 28. června 1914 „*padli v Sarajevě zákeřné vraždě za obět' Jeho Císařská Výsost arcivévoda František Ferdinand, následník trůnu s nejjasnější chotí Žofíí, kněžnou z Hohenburgu.*“ (ŠK 5, s. 209). Za následníka rakousko–uherského trůnu a jeho manželku se konala 2. července smuteční mše, které se žáci zúčastnili. Škola toho roku také zrušila plánované školní slavnosti.

„*Dne 22. listopadu 1916 došla bolestná zpráva o úmrtí J. V. v den 21. listop. 1916.*“ (ŠK 5, s. 237). Žáci a učitelský sbor byli přítomni smutečním bohoslužbám, kde bylo vzpomenuo na zásluhy císaře o zvelebení říše a školství „*a vzpomenuo hesla: „Vše pro dítě,*“ *jímž zapsal se vděčně v srdce mládeže.*“ (tamtéž). Po smrti císaře Františka Josefa I. nastoupil na trůn Karel I. Žákům byl při této příležitosti vysvětlen rodokmen císařsko–královské rodiny (ŠK 5).

2. Oslavy a významné dny spojené s prezidenty republiky

Oslavy narozenin prezidenta T. G. Masaryka

Dne 7. března r. 1919 byly poprvé oslavovány narozeniny 1. prezidenta samostatného československého státu T. G. Masaryka. Třídy byly vždy vyzdobeny, žáci hráli k této příležitosti pravidelně loutkové divadlo (např. v r. 1931 to bylo představení „Kovář“). Velká slavnost byla ve škole konána při příležitosti 80. narozenin prezidenta Masaryka r. 1930. Ve školní kronice č. 7 je možné se seznámit s programem těchto oslav. Po slavnostním zahájení následovaly přednesy žáků („Tatíčkoví“, „Prezidentu Osvoboditeli“, „Osvoboditeli vlasti“, ...), žáky sehrané loutkové divadlo s názvem „Ve službách Vlasti“ a zpěv státní hymny. Žákům bylo doporučeno, aby se také zúčastnili promítání filmu Osvětovým sborem s názvem „Prezident Masaryk“ v sále u Slovana (ŠK 7). V kronice je také přiloženo poděkování, které do školy přišlo z kanceláře prezidenta republiky, jelikož žák 3. třídy zaslal z vlastní iniciativy blahopřání p. prezidentovi k jeho jubileu.

Rovněž 85. narozeniny T. G. Masaryka byly ve škole připomenuty a oslaveny. Žáci připravili loutkové divadlo s názvem „Život za republiky“. Žáci 4. ročníku měli pronést

ke spolužákům řeč a vysvětlit význam tohoto slavnostního dne. Prezidentovi bylo zasláno blahopřání za celou školu (ŠK 7). Škola v ten den také na základě výzvy, aby bylo přispěno jakýmkoliv darem na všeobecný účel, přispěla na motorizaci armády (tamtéž).

Úmrtí T. G. Masaryka

Ve školní kronice r. 1937 je uvedeno: „*Nesmírná ztráta stihla náš národ dne 14. září 1937. Zemřel jeho budovatel a stavitel jeho vůdce duchovní i vojenský, zemřel T. G. Masaryk.*“ (ŠK 7, s. 163). V den pohřbu místní školní rada dala žákům i učitelům volno, aby se mohli zúčastnit pohřbu. Úmrtí prezidenta Masaryka si žáci připomínali i v následujících letech. „*Dne 14. září 1947 vzpomněl sbor a děti 10letého výročí smrti prvního presidenta republiky T. G. Masaryka ve smutečně vyzdobených třídách. Také na chodbě k jeho obrazu byla dána svíčka, která tam hořela až do dne jeho pohřbu.*“ (ŠK 8, s. 31).

Oslavy narozenin prezidenta Edvarda Beneše

Dne 18. prosince 1935 byl Edvard Beneš zvolen 2. prezidentem republiky. Učitelé tuto volbu přijali s povděkem, neboť věděli, že i prezident Beneš bude následovat ideály, na jejichž základě vznikla republika. Poprvé byly ve třídách oslaveny 52. narozeniny prezidenta Dr. E. Beneše proslovy třídních učitelů. Jeho narozeniny připadaly na 28. května. „*Obrazy prezidenta republiky byly žactvem vkusně ozdobeny.*“ (ŠK 7, s. 130). Žáci recitovali básně a předčítali úryvky ze života prezidenta. Prezidentovi také žáci se svými učiteli zasílali blahopřání. „*Dne 28. května vzpomněli tříd. učit. po svých třídách velkých zásluh milovaného pres. Dr. E. Beneše.*“ (ŠK 8, s. 47).

Oslavy narozenin prezidenta Klementa Gottwalda

Dne 23. listopadu 1948 byly poprvé oslavovány ve škole narozeniny prezidenta Gottwalda, který byl zvolen dne 14. června 1948 do své funkce. „*Oslava byla velice pěkná což také kvitovaly přítomní hosté z řad občanstva.*“ (ŠK 8, s. 59). V ŠK 8 je pouze konstatováno, že byly narozeniny Klementa Gottwalda žákům připomínány, není zde ale konkrétně více přiblíženo, jak oslavy probíhaly.

Oslavy narozenin J. V. Stalina

„Dne 21. prosince dožil se 69. narozenin J. V. Stalin, maršál SSSR a velký přítel našeho národa. Třídní učít. ve svých třídách vzpomněli jeho zásluh o naše osvobození přiměřeně věku dětí.“ (ŠK 8, s. 61).

V prosinci r. 1949 byly ve škole vzpomenuy 70. narozeniny J. V. Stalina slavnostní besídkou, které se účastnily i matky dětí. Žáci recitovali básně, zazpívali písně, zazněly hymny a oslavy byly ukončeny „Písni práce“ (ŠK 8, s. 77).

3. Oslavy a významné dny ve škole spjaté se státopornými událostmi a politickými oslavami

Vznik samostatného československého státu

„Šťastný ten okamžik nadešel 28. října. Toho dne navečer přijel vlak ze Šicndorfu s bílým praporem. Ihned se rozlétna zpráva ta městem, že jest mír a vzápětí došla na poštu telefonická zpráva z Jihlavy, že v Praze dopoledne nastal nekrvavý převrat a prohlášen samostatný stát československý.“ (ŠK 5, s. 244). Žáci se seřadili do čtyřstupů a průvodem chodili městem s osvětlenými lampiony za zpěvu vlasteneckých písní. V 10 hodin zazpíval před radnicí zpěvácký spolek písně Kde domov můj a Hej Slované (ŠK 5). Při oslavách této události byly žákům připomenuty strasti, které musel náš národ překonat. Žáci připravili žebřík ověčený stuhami a procházeli s ním městem přes místa, která připomínala „odznak staré moci císařské“ (ŠK 5, s. 245). Na těchto místech byl znak stržen na zem a zašlápnut. Průvod zastavil před radnicí, kde byla pronesena řeč směřovaná k občanům města, ale také konkrétně k dětem, kdy jim bylo připomenuto, že „jsou národu pýcha a naděje, že se jim dostalo štěstí vyrůstati v ovzduší svobody národa a že od nich očekává národ práci a snahu.“ (ŠK 5, s. 248). Polenská škola se v r. 1919 zapojila také do sbírky na poklad republiky. Od žáků a učitelů bylo sesbíráno 26,5 g zlata a 1135 g stříbra (ŠK 5).

Vznik samostatného státu byl od r. 1918 každoročně 28. října oslavován. K této příležitosti se slavnostně vyzdobily třídy, byly zpívány vlastenecké písně, žáci přednášeli básně, hráli loutkové divadlo s příslušnou tematikou (např. představení „Za svobodu“), konaly se osvětové přednášky na téma „Zřízení československého státu“ a zpívala se hymna. Žáci také pravidelně chodili v průvodu s učiteli k pomníku padlých, kde byla vztyčena státní

vlajka a zazpívána hymna. V kronice č. 7 je možné vidět program oslav 10. výročí vzniku samostatného československého státu v r. 1928. Bylo hráno loutkové divadlo s názvem „Do Prahy za presidentem“, dětský sbor zazpíval píseň „Vlasti své buď Čechu věrný“. K té příležitosti byla v 1. třídě obecné školy dva dny otevřena „*Výstavka světové války, odboje a převratu*“. (ŠK 7, s. 8). Oslavy 28. října probíhaly každoročně v slavnostním duchu, jak už bylo zmíněno. Hrálo se divadlo, žáci recitovali básně, zpívaly se písně a státní hymna. Třídy byly slavnostně vyzdobeny. Učitelé při této příležitosti žákům vždy vysvětlili význam tohoto dne.

Den vítězství

Ve školní kronice č. 8 je první zmínka o oslavách „Dne vítězství“ z r. 1946. Tento den byl každoročně oslavován 9. května (ŠK 8). V kronice ale není blíže popsáno, jak škola tento den oslavovala, pouze je konstatováno, že byl ve škole oslavován.

Oslava „Velké říjnové revoluce“

V kronice č. 8 se poprvé lze dočíst o oslavách „Velké říjnové revoluce“ v listopadu 1948. Tyto slavnosti byly pravidelně provázeny recitacemi básní, ruskými písněmi a zpěvem hymen (sovětské a československé). Dne 7. listopadu r. 1949 bylo ve škole připomenuto 32. výročí „*Říjnové revoluce*“ (ŠK 8, s. 76). Žáci oslavy výročí opět zpestřili připravenou kulturní vložkou.

4. Významná výročí školy; slavnosti týkající se samotné školy

Posvěcení nové školní budovy

„Den 10. září 1883 zlatými a nesmazatelnými písmeny napsán jest v dějinách města Polné, slavnost v den ten posvěcení nové školní budovy, chlouby to celého města, památníku trvalého, stánku umění i věd. Důstojného svědectví obětavosti a pokročilosti města Polné nevratného.“ (ŠK 5, s. 9). Celé město bylo pro tuto událost slavnostně vyzdobeno věnci a prapory, škola byla pro tuto slavnost vyzdobena obrazy s podobiznami císaře a císařovny. V kostele se konaly mše svaté, kterých se účastnili hosté, školní mládež se svými učiteli, veškeré úřady, zastupitelstvo. Po bohoslužbách se hosté, učitelé i žáci slavnostním průvodem přesunuli ke školní budově, kde byl přednesen proslov purkmistrem Antonínem Pittnerem, rovněž „*zapěli členové zpěváckého spolku Čestmír.*“ (ŠK 5, s. 9).

Následovalo slavnostní posvěcení školy panem děkanem P. Augustinem Jelínkem. Po slavnostním aktu vystoupil pan c. k. okresní školní inspektor Josef Šimek, „*jenž v dlouhé a vlasteneckým duchem proniknuté řeči o významu školy se zmínil a ukázal, kterých vlastností vyžaduje se na škole, žácích i rodičích, máli vyučování se zdárným potkati se výsledkem.*“ (ŠK 5, s. 10). Obecenstvu také vysvětlil, jaké předměty se žáci ve škole budou učit. Po tomto proslovu předal A. Pittner klíče od školní budovy řediteli školy, který při svém děkovném proslovu seznámil hosty se svými plány a cíli. Závěrečný slavnostní zpěv obstaral zpěvácký spolek Čestmír. „*V pořádku a průvodu výše uvedeném (mládež školní, spolky atd.) se ubírali účastníci slavnosti ulicí Pátkovou a Růžovou pak přes náměstí do děkanského chrámu.*“ (ŠK 5, s. 10). Neformální pokračování slavnosti proběhlo v zahradě hostince „U Slovana“, kde se hosté bavili a večer se zde v sále pořádal ples (ŠK 5).

Vysvěcení budovy dívčí školy

Jak bylo uvedeno v kapitole 6, r. 1882 byla obecná škola smíšená rozdělena na pětiletou školu chlapeckou a pětiletou školu dívčí. R. 1898 byla pro potřeby dívčí školy postavena vlastní budova v Poděbradově ulici. V den jmenin císaře r. 1898 byla tato budova vysvěcena. „*Při slavnosti promluvil místní děkan P. Josef Šimek o kulturním poslání ženy a o jejích zásluhách o šíření křesťanství v Evropě a ředitel školy Tomáš Pelikán příležitostnou řeč.*“ (ŠK 5, s. 98). Ve vestibulu školy byl k této příležitosti umístěn památný kámen připomínající otevření budovy dívčí školy. Fotografie ze slavnosti, která probíhala ve školní zahradě ukazuje dívky, které měly připravený kulturní program k příležitosti otevření dívčí školy (viz příloha B16).

Svěcení sirotčince

Vzhledem k propojení historie budovy sirotčince (Varhánkova ústavu) a školy (viz kapitola 6) se žáci zúčastnili také svěcení sirotčince, které proběhlo v červenci r. 1884. „*Školní mládež měla s povolením místní školní rady prázdno, by slavnosti účastniti se mohla.*“ (ŠK 5, s. 12). K této příležitosti byly v děkanském chrámu slouženy slavnostní mše. Následně zamířil slavnostní průvod k sirotčinci, kde děkan P. Augustin Jelínek budovu posvětil. C. k. okresní školní inspektor Josef Šimek pronesl slavnostní řeč, stejně jako farář města Žďáru na Moravě a purkmistr Antonín Pittner (ŠK 5).

Je třeba konstatovat, že svěcení budov je záležitostí katolického náboženství. Přestože toleranční patent vydaný v r. 1781 uznává rovnost náboženství katolického a evangelického, v Polné byly i nadále dodržovány jisté zvyklosti. Ve svěcení budov na konci 19. století lze pozorovat určité přetrvávající kliše a to, že katolická církev má neustále držení dozoru nad školou a dalšími institucemi města.

Oslava 40. výročí trvání měšťanské školy

„28. října 1922 konala se ve škole 40letého trvání měšťanské školy naší pod protektorátem místní školní rady.“ (ŠK 7, s. 3). K této příležitosti byla konána výstava žákovských prací a pomůcek. Na začátku slavnosti byla pronesena řeč k bývalým žákům, rodičům. Byly přečteny pozdravy od bývalých učitelů i žáků, kteří se slavnosti nemohli zúčastnit. V řeči ředitele školy byla shrnuta historie školy, promluvil také o učitelích, inspektorech a žácích, kteří měli na vývoji školy podíl. *„Na přehledném diagramu ukázal, jak počet žactva venkovského, který zpočátku nebyl ani třetinou žáků domácích, stoupal, jak za světové války klesl, ale po válce rychle převyšuje i počet žáků domácích. (...) Konstatoval, že v posledních 2 letech byla na chlap. škole zdejší nejlepší návštěva v celém okrese školním.“ (ŠK 7, s. 4).* Promluvil také o pomůčkách ve škole, o fondech zřízených pro školu apod. Kromě výstavy se při této příležitosti také poprvé hrálo s novým školním loutkovým divadlem. Hrál se představení „Pan Franc ze zámku“. Oslavy se zúčastnili žáci primárního stupně školy i žáci měšťanské školy (ŠK 7).

5. Školní výstavy

Škola pravidelně pořádala školní výstavy, kde seznamovala rodiče a širokou veřejnost s fungováním školy, se školními pomůckami, byly vystavovány práce žáků. První výstava zmíněná v ŠK 5 byla pořádána na konci školního roku 1893. Byly vystaveny žákovské práce a školní pomůcky. Pro tuto příležitost byly vyzdobeny chodby učebními pomůckami, mapami, obrazy a diagramy. Rovněž byly pro veřejnost zpřístupněny kabinety. Práce žáků byly vystaveny na barevnými látkami ozdobených stolech. Výstava byla zahájena slavnostním zpěvem žáků *„a přiměřenou řečí pana předsedy místní škol. rady.“ (ŠK 5, s. 39).* Učitelé připravili výklad o vystavených pomůčkách i dílech žáků. *„Veškeré to množství návštěvníků odnášelo si jasný obraz o práci žactva i učitelstva.“ (tamtéž).*

Výstava stejného charakteru byla pořádána i r. 1898. Navštívilo ji 2664 osob. V kronice se můžeme dočíst, že výstavy měly široké veřejnosti nejen ukázat práci školy, ale byla to také jistá forma navázání vztahu mezi rodinou a školou. „*Lze očekávat, že výstava sblíží rodinu se školou, že přispěje ku porozumění výchovným i vyučovatelským účelům školy a k ocenění učitelské práce.*“ (ŠK 5, s. 80).

Na výstavě konané 26. července 1902 byly vystaveny žákovské práce a květiny, které vypěstovali žáci obecné školy. „*Aby probuzena byla v mládeži láska ku květinám a položen tak prvý základ ku oblibě v zahradnictví, ve zdejší krajině tak pokleslém, rozdal správce školy všem žákům, kteří se přihlásili, sazenice květin, odchovaných v pařeništi.*“ (ŠK 5, s. 80). Předseda místní školní rady ve své řeči zmínil, že pěstování bude vždy podporováno městskou radou. Výstava žákovských prací i pomůcek byla konána také ke 40. výročí trvání měšťanské školy (viz Oslava 40. výročí trvání měšťanské školy).

6. Další významné dny a slavnosti v životě školy

Oslavy Vánoc

Na Vánoce byla ve škole pravidelně pořádána tzv. Slavnost štědrovečerní. Při této příležitosti byli žáci poučeni o významu slavnosti, byly zpívány písně a chudé děti dostaly obuv, knihy a drobné dárky (ŠK 5). Oslavy svátků vánočních se proměňovaly v průběhu let. „*O vánocích byla (23. prosince 1892) pořádána slavnost „Vánočního stromku“ při níž děti šatstvem, obuví a ovocem podílěny.*“ (ŠK 5, s. 38). Rovněž při této příležitosti byly chudé děti obdarovány oblečením, obuví a jídlem. V kronice č. 8 je zmínka o tom, že žáci o vánočních svátcích dostali cukroví, které napekly učitelky domácích nauk (ŠK 8). Žákům bylo také podáváno kakao a rohlík. Při slavnosti „Vánočního stromku“ žáci zpívali koledy, byl slavnostně rozsvícen strom a žáci pravidelně připravili kulturní program (tamtéž).

Jak bylo zmíněno výše, oslavy Vánoc se proměňovaly, v r. 1952 žáci o Vánocích dostali dort a do školy přišel Děda Mráz. Děti připravily kulturní vložky a byly poděleny cukrovím (ŠK 8).

Další významné dny ve škole

Ve škole byly oslavovány i další významné dny, které jsou v školních kronikách zmíněny. Jedná se o Svátek matek, žákům měl být vysvětlen význam tohoto svátku a „*děti*

před „Svátkem Matek“ zhotovily ve škole různé upomínky, které v den maminek svým maminkám daly.“ (ŠK 8, s. 46). Dále byl oslavován Den českopolské, českorumunské a českojugoslávské vzájemnosti, týden „Péče o zdraví venkova“, 1. máj apod.

Žáci pořádali společně se svými učiteli také besídky pro zaměstnance místní textilní továrny Pleas, která byla patronkou školy. V r. 1950 je v kronice uvedeno: „*Besídka byla velmi pěkná, žel, že byla zaměstnanci továrny málo navštívena.*“ (ŠK 8, s. 78).

Žáci se svými učiteli prožívali i smutnější chvíle, kdy se účastnili pohřbu pedagogů polenské školy. V kronice je zmiňován například pohřeb polenského učitele Václava Pustiny. Žáci byli součástí smutečního průvodu, před průvodem kráčel osedlaný kůň Kvičala, na němž učitel jezdil jako člen „*Selské jízdy*“ (ŠK 7, s. 93).

Dne 14. října 1936 zemřel význačný pedagog polenské školy Břetislav Rérych. Jeho pohřeb se konal 17. října a vycházel z městského muzea, kde Břetislav Rérych působil i během penze. „*Pohřbu zúčastnili se všichni členové sboru učitel., školní mládež obou škol a velké množství občanstva.*“ (ŠK 7, s. 141). Dětský sbor pod vedením Bohuslava Fišera zazpíval píseň na rozloučenou: „*Sbohem Ti dávají polenské děti a jejich vzpomínky za Tebou letí*“. (Fišer, 2015, s. 94). U rakve promluvili učitelé o zásluhách zemřelého. Urna zemřelého byla uložena v místním muzeu. „*Místo věnce věnoval sbor učitelský 100 Kč na zdejší muzeum.*“ (ŠK 7, s. 141).

7. Zahajování a ukončení školního roku

Zahajování a ukončení školního roku do r. 1918:

Zahajování a ukončení školního roku se lišilo za Rakouska-Uherska a následně po r. 1918. Do vzniku republiky v r. 1918 bylo zahajování i ukončení školního roku propojeno s konáním bohoslužeb.

Z vybraných školních kronik se v r. 1882 poprvé lze dozvědět o slavnostním zahájení školního roku. Školní rok začínal v polovině září (v roce 1882 to bylo 16. září) bohoslužbami v děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie. Přítomni byli členové okresní i místní školní rady, učitelský sbor a školní mládež. Potom se žáci odebrali do svých tříd, v čele průvodu byl nesen prapor (ŠK 5).

Školní rok končil na konci července, nebo na začátku srpna. Na konci školního roku se konaly zkoušky. I na závěr školního roku se konaly bohoslužby. Po bohoslužbách se žáci odebrali do tříd, kde pod vedením svých třídních učitelů zpívali písně, přednášeli básně, poté jim bylo vydáno vysvědčení, tzv. „školní zprávy“. Na závěr některých školních roků se konaly školní slavnosti v zahradě hostince „U Slovana“. Žáci zazpívali různé písně, předvedli „cvičení tělocvičná“ či hru na hudební nástroje, následoval proslov zástupce ředitele, který promluvil o důležitosti vzdělání a poučil žáky před prázdninami. Přednesena byla také poděkování pedagogickému sboru a šk. úřadům. Díky těmto slavnostem škola získala finanční dary, jež využila k zakoupení pomůcek a školních potřeb pro žáky. K příležitosti ukončení školního roku se ve škole také konaly výstavy, na kterých byly prezentovány žákovské práce a učební pomůcky školy (ŠK 5).

Zahajování a ukončení školního roku od r. 1918:

R. 1918 proběhlo zahájení školního roku naposledy v kostele Nanebevzetí Panny Marie. Školní r. 1919/1920 měl začínat poprvé 1. září. Nakonec byl ale začátek školního roku přesunut na 16. září z důvodu, že ještě nebyly ukončeny žně. Toho roku bylo zahájení poprvé v prostorách školy, nikoli v kostele. Od r. 1919 byli žáci uvítáni ve třídách třídními učiteli, kteří je seznámili s tím, jaká práce je ve škole čeká v následujícím školním roce a vyložili jim školní řád (ŠK 5). Za zmínku stojí zahájení školního r. 1928, kdy byla ve třídách slavnostně vyvěšena vlajka za doprovodu státní hymny a byly proneseny proslovy k 10. výročí trvání samostatného československého státu (ŠK 7).

Ve školní kronice č. 8 je zmínka z r. 1951, kdy žáci na začátku školního roku navštívili biograf (ŠK 8).

R. 1919 končil školní rok poprvé 28. června, při té příležitosti proběhla oslava Husova. Autor kroniky zachycuje atmosféru, která ve škole panovala, takto: „*Tak poprvé mluvili jsme k dětem od srdce k srdci a bez obavy. Tato změna našeho postavení jako svobodných učitelů ve svobodném státě byla také žákům otevřeně vysvětlena, aby poznali, proč jsme se tak často musili vyjadřovati skrytě a zapíratí se, kdy se jednalo o naši existenci.*“ (ŠK 5, s. 249). Od r. 1919 byl školní rok zakončen civilním způsobem v budově školy. Žáci obdrželi vysvědčení a bylo jim připomínáno, jak se mají chovat během prázdnin. K 3. ročníku měšťanské školy promluvil ředitel „*o životním názoru, který si ze školy*

odnášejí, o tom, jak dívati se na život a o otázkách, jež člověka a lidstvo zajímají, jež hýbají světem a ženou jej vpřed.“ (ŠK 5, s. 288). Zakončení školního roku bylo spojeno se vzpomínáním památky Jana Husa a výročím basilejských kompaktát.

7.5 Kulturní život ve škole

Učitelé i žáci polenské školy se angažovali i mimo školu, snažili se rozšiřovat své vzdělání i v jiných oborech. Angažovanost některých učitelů v různých oblastech byla dala by se říct renesančního charakteru.

Učitelé i žáci měli možnost navštěvovat přímo v Polné knihovnu. V r. 1821 byla založena učitelská knihovna, od r. 1838 v Polné fungovala obrozenecká knihovna a v r. 1863 byla povolena činnost spolku Čtenářská beseda. Místní rodák Gustav Vítek navrhl, aby se všechny spolkové knihovny spojily, a vytvořila se tak jedna velká knihovna. Dne 6. června 1915 byla v Polné otevřena Husova knihovna (název vznikl na základě 500. výročí upálení Mistra Jana Husa). V knihovně se od r. 1926 také pravidelně hrálo loutkové divadlo, díky jehož výtěžku bylo možné pořizovat nové knihy pro děti (Prchal et al., 2014). Ve školní kronice č. 7 je uvedeno: *„Díky zdejší Husově knihovně jsou zdejší žáci zvláště vyspělými čtenáři knih. Počet výpůjček ukazuje, jaké oblibě se těší kniha u žáků.*“ (ŠK 7, s. 102).

Učitelé byli angažováni v kulturním životě města. V kronice č. 5 je napsáno: *„Hlavní práci v kulturních spolcích zdejších obstarávali oni. Tak uč. Fr. Pokorný je starostou Sokola, jednatelem okr. komise pro péči o mládež, členem výboru odb. Nár. Jedn. Poš., vede dozor nad podělováním chudých polévkou, jest členem výb. Okres. osv. sboru, 2. náměstkem starostovým, odb. uč. Rérych je jednatelem Musea, členem výb. Nár. Jedn. Poš., který intenzivně nyní pracuje pro české menšiny (...)*“ (ŠK 5, s. 262).

Jak je uvedeno výše, žáci i učitelé byli členy Sokola. Na tělesnou výchovu bylo tak dbáno i mimo školní prostředí. *„Žáci pilně navštěvovali cvičení žactva v Sokole a Děln. tělocvič. jednotě, konali tu i delší vycházky do okolí, pořádali dětskou akademii v Sokole, účastnili se krásnými výkony veřejného cvičení okrskového v Polné (Sokol) a v Ném. Šicndorfě (Děln. těl. jedn.).*“ (ŠK 5, s. 260). Jak už bylo zmíněno, byly pořádány vycházky, často měly i poučný záměr. Konaly se vycházky např. do lihovaru v Záborné, do sklárny v Německém Šicndorfu apod.

Ve škole bylo také od r. 1922 hráno loutkové divadlo. V kronice je uvedeno, že v něm škola vidí nejen výchovný prospěch, ale také dobrý zdroj peněz, za které bude možno potom zvelebovat školu a nakupovat nové pomůcky. „*Divadélko loutkové uskutečněno hlavně prací p. uč. St. Tesky, který s nevšední dovedností, ba uměním sám zdarma vyřezává loutky. Pan odb. uč. Rérych je barvil a namaloval 2 kulisy. Řed. školy požádal pak přední dámy (výbor dám. odboru N. J. Poš.), které v ředitelně školy je zdarma oblékaly.*“ (ŠK 5, s. 273). Loutkové divadlo bylo hráno při nejrůznějších příležitostech např. při oslavách vzniku samostatného československého státu či při oslavách narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Žáci se účastnili také loutkových představení v okolí, byl pořádán např. výlet do Německého Brodu na vyhlášenou loutkovou hru „*Hurvínek a Spejbl*“ (ŠK 7, s. 72).

Pravidelně se konaly přednášky se světelnými obrazy na rozmanitá témata. Konaly se přednášky o dějinách polenského hradu, přednášky s přírodovědnou tematikou např. přednáška „*Choroby stromů*“, přednášky týkající se zemědělství a hospodářství jako např. „*Včelařství*“, „*Od zrna k chlebu*“ atd. Žáci i učitelé se tak mohli vzdělávat i mimo běžné vyučování (ŠK 7).

Učitelé se zdokonalovali v didaktice nejen díky poradám, kde bylo rovněž diskutováno o didaktických otázkách, ale také díky mimořádným konferencím, které se týkaly otázek školy, klasifikace, nových vědeckých a pedagogických objevů. Na těchto konferencích přednášeli svým kolegům učitelé, např. Břetislav Rérych měl přednášku na téma „*Dialekt a pravopis*“, učitelka Müllerová přednášela o knize „*Individualisace metod*“. (ŠK 7, s. 86).

Ve škole byly pravidelně pořádány besedy rodičů žáků s učiteli školy jakožto forma spolupráce rodiny a školy. V kronice je konstatováno, že besedy měly vliv na zlepšení prospěchu žáků. „*Poměr rodiny ke škole se lepší a chápe se ne jako nutné zlo, ale jako dobro pro děti a event. pro rodiče.*“ (ŠK 7, s. 165). O besedách rodičů s učiteli bylo také napsáno v Lidovém deníku, článek je přiložen v kronice č. 7 (viz příloha B17).

V r. 1935 byl v Polné při škole založen dětský pěvecký sbor. „*Dne 24. 9. povolil okr. škol. výbor zdejšímu pěveckému spolku „Čestmír“ zřídit dětský pěvecký sbor ze škol. dětí. Cvičiti se budou každou sobotu odpo. hlavně národní písně. Cvičení řídí odbor. učitel*

Bohuslav Fišer. *Snad tím pomůže se probuditi láska k české písni a zpěvu vůbec-popelce to dnešní školy.*“ (ŠK 7, s. 123).

Za zmínku stojí také vydávání školního časopisu „Šotek“ od r. 1937. „*Ze skromných počátků vyrostl v pěkný časopis, na který se těšilo žactvo obou škol. Výtisk byl prodáván po 50 hal.*“ (ŠK 7, s. 161). V následujícím školním r. bohužel nebylo možné ve vydávání časopisu pokračovat „*pro nedostatek času a vůbec pro celý ráz doby, která nenapomáhala a nedala se zmoci.*“ (ŠK 7, s. 173).

7.6 Ředitelé školy v Polné; medailony významných osobností polenské školy

V následující podkapitole je uveden přehled ředitelů školy ve vybraném období. Přehled ředitelů bylo třeba vytvořit, protože se v průběhu času několikrát změnila organizační struktura školy a přehled ředitelů v tabulkách tak přináší jasný pohled na vedení školy během různé organizační struktury školy, tj. slučování a rozdělování chlapecké a dívčí školy a slučování a rozdělování správy obecné a měšťanské školy. V první části podkapitoly jsou uvedeni ředitelé chlapecké školy, v druhé části ředitelé dívčí školy. Po koedukaci, kdy se školy spojily ve školu smíšenou, jsou uvedeni ředitelé škol národních.

Období:	Ředitel školy:	Další poznámky:
1850–1883	Ignác Spinar	Ignác Spinar zůstal po rozdělení školy obecné smíšené (r. 1882) na dívčí a chlapeckou obecnou školu ředitelem dívčí obecné školy až do r. 1884.

Tabulka č. 22 – Ředitel školy v letech 1850–1883

Zdroj: autorka na základě ŠK 7

V r. 1882 byla obecná škola smíšená rozdělena dle pohlaví na pětiletou školu chlapeckou a pětiletou školu dívčí, proto od následujícího roku jsou uváděni jak ředitelé školy chlapecké, tak i obecné školy dívčí.

Obecná škola chlapecká a měšťanská škola chlapecká:

Období:	Ředitel školy:	Další poznámky:
1883–1887	Josef Alois Zelený	
1887–1888	Tomáš Pelikán	zastupující ředitel
1888–1888	František Švácha	V říjnu 1888 jmenován inspektorem. Ve funkci ho tudíž zastoupil T. Pelikán.
1888–1896	Tomáš Pelikán	od r. 1890–1895 souběžně ředitel měšťanské školy dívčí
1896–1900	Engelbert Rufer	zastupující ředitel od r. 1895
1900–1917	Karel Lorenc	r. 1917 jmenován definitivním ředitelem
1917–1919	Antonín Filip	
1919–1927	František Mančál	
1927–1933	Břetislav Rérych	
1933–1935	Václav Kouklík	
1935–1937	František Chvála	
1937–1938	Václav Kouklík	
1938–1939	Pavel Letáček	
1939–1940	Václav Kouklík	V. Kouklík byl v r. 1940 zatčen gestapem. Vězněn do r. 1943, kdy se vrátil do Polné, ale nesměl učit.
1940–1945	Josef Prouza	Později odsouzen jako kolaborant.
1945	Josef Šíma	

1945–1946	Václav Kouklík	
1946	Josef Provazník	

Tabulka č. 23– Ředitelé obecné školy chlapecké a měšťanské školy chlapecké v letech 1883–1946

Zdroj: autorka na základě ŠK 5, ŠK 7, ŠK 8

Ve školním r. 1946/1947 byla oddělena správa chlapecké obecné a měšťanské školy.

Obecná škola chlapecká:

Období:	Ředitel:
1946–1948	Emil Kunt
1948–1949	Hubert Stluka

Tabulka č. 24 – Ředitelé obecné školy chlapecké v letech 1946–1949

Zdroj: autorka na základě ŠK 8

Měšťanská škola chlapecká:

Období:	Ředitel:
1946–1947	Josef Provazník

Tabulka č. 25 – Ředitel měšťanské školy chlapecké v letech 1946–1947

Zdroj: autorka na základě ŠK 8

Obecná škola dívčí:

Období:	Ředitel školy:	Další poznámky:
1883–1884	Ignác Spinar	
1884–1890	Vojtěch Rinda	řídící učitel
1890–1899	Františka Poláková	řídící učitelka

Tabulka č. 26 – Ředitelé obecné školy dívčí v letech 1883–1899

Zdroj: autorka na základě ŠK 5

V r. 1890 byla otevřena měšťanská škola dívčí.

Měšťanská škola dívčí:

Období:	Ředitel školy:	Další poznámky:
1890–1895	Tomáš Pelikán	zatímní ředitel
1896–1899	Tomáš Pelikán	definitivní ředitel

Tabulka č. 27–Ředitelé měšťanské školy dívčí v letech 1890–1899

Zdroj: autorka na základě ŠK 5

V r. 1899 se správně sloučily obě školy dívčí (obecná a měšťanská škola dívčí).

Obecná a měšťanská škola dívčí (pod jednou správou):

Období:	Ředitel školy:	Další poznámky:
1899–1924	Tomáš Pelikán	
1900–1927	Rudolf Chudoba	pověřen řízením školy za nepřítomného T. Pelikána, od r. 1924 definitivní ředitel
1927–1927	Václav Dusík	zastupující ředitel
1927–1946	Alois Voplakal	

Tabulka č. 28–Ředitelé obecné a měšťanské školy dívčí v letech 1899–1946

Zdroj: autorka na základě ŠK 5, ŠK 7, ŠK 8

Ve školním roce 1946/47 se správa školy opět rozdělila. Škola obecná dívčí měla tedy své vedení a škola měšťanská dívčí měla jiné vedení.

Obecná škola dívčí:

Období:	Ředitel školy:
1946–1949	Josefa Chudobová

Tabulka č. 29– Ředitelka obecné školy dívčí v letech 1946–1949

Zdroj: autorka na základě ŠK 8

Měšťanská škola dívčí:

Období:	Ředitel školy:
1946–1947	Alois Voplakal
1947–1948	Stanislav Teska

Tabulka č. 30–Ředitelé měšťanské školy dívčí v letech 1946–1948

Zdroj: autorka na základě ŠK 8

Ve školním roce 1948/1949 byla škola přejmenována na školu základní, přičemž dnešní 1. stupeň byl nazýván školou národní. V Polné existovala tzv. I. národní škola a II. národní škola.

1. národní škola:

Období:	Ředitel školy:
1949–1953	Hubert Stluka

2. národní škola:

Období:	Ředitel školy:
1949–1953	Josefa Chudobová

Tabulka č. 31, tabulka č. 32–Ředitelé I. a II. národní školy v letech 1949–1953

Zdroj: autorka na základě ŠK 8

Z tabulek je patrné, jak se proměňovala správa školy. Škola v průběhu zkoumaného období několikrát změnila svoji organizační strukturu z hlediska řízení. V některých obdobích fungovala společně škola obecná a měšťanská pod jednou správou, někdy byly tyto školy správně odděleny. Ve vedení školy se proto vystřídal celá řada ředitelů. Ředitelé, kteří byli ve funkci nejkratší dobu, spravovali školu pouze několik měsíců (např. František Švácha, Václav Dusík) nejdelší dobu byl ředitelem Ignác Spinar.

Významné pedagogické osobnosti polenské školy:

Všichni pedagogové, kteří jsou v kronice uvedeni, by si jistě zasloužili, aby jim byl věnován medailonek týkající se jejich pedagogického působení na polenské škole. To ale z důvodu rozsahu práce není možné, proto se autorka rozhodla zachytit v krátkých medailonech nejen pedagogické působení alespoň některých z nich.

Antonín Klusáček

Antonín Klusáček se narodil r. 1817 v Polné. Po studiu na učitelském ústavu se vrátil zpět do rodné Polné, aby zde od r. 1851 působil jako učitel. Antonín Klusáček byl velkým vlastencem, pořádal přednášky a výstavky svých fotografií (Prchal, 2002).

Mimo svou učitelskou profesi měl Antonín Klusáček široký záběr zájmů. V Polné propagoval ochotnické divadlo. Maloval kulisy, navrhoval scény, překládal divadelní hry z němčiny a některé dokonce sám napsal. Prchal (2002) uvádí, že v době působení Antonína Klusáčka v ochotnickém spolku byla aktivita ochotníků největší v jeho historii. Antonín Klusáček byl také spoluzakladatelem pěveckého sboru Čestmír. Byl výborným hudebníkem, chudé žáky učil zdarma hře na hudební nástroje, zejména na housle (Prchal, 2002).

Antonín Klusáček byl také členem Fyziokratické společnosti založené MUDr. K. Amerlingem. Prováděl terénní výzkum „*fyziognomických anomáliích na Polensku*“ (Prchal, 2002, s. 66) a zabýval se vlivem zvýšené péče věnované dětem s mentálním nebo fyzickým postižením na jejich vývoj. Pozornost věnoval vlivu zvýšené péče na lepší začlenění těchto dětí do občanské společnosti. V r. 1873 byl jmenován čestným občanem města Polné.

Břetislav Rérych

Břetislav Rérych (viz příloha B14) se narodil r. 1872 v Polné. Jako polenský rodák se po absolvování učitelského ústavu v Kutné Hoře a několikaletém působení na obecných školách v okolí Polné vrátil zpět do svého rodného města (ŠK 5). Břetislav Rérych působil od r. 1903 jako učitel obecné školy v Polné (dočasně v polenské škole vypomáhal již v r. 1892, kdy zastupoval učitele Křečka), od r. 1913 potom jako učitel měšťanské školy chlapecké a od r. 1927 jako její ředitel. Roku 1933 se rozhodl odejít do důchodu. Jeho nástupce ho v ŠK 7 popisuje takto: „*Ředitel B. Rérych byl svým chováním skutečný*

gentleman, pravý rádce učitelů, rozvážný vůdce, vzor nadřízeného, upřímný zastávce snah směřujících k zvelebení školy a práce v ní, konečně výtečný veřejný pracovník.“ (ŠK 7, s. 90).

Břetislav Rérych se angažoval nejen ve školství, ale byl i významným kulturním činitelem. Za jeho největší kulturní počin lze považovat založení Městského muzea v Polné a jeho vedení až do jeho smrti v r. 1936. Od r. 1946 muzeum vedla jeho dcera Květa Rérychová, od r. 1953 působila jako ředitelka školy v Polné. Břetislav Rérych působil nejen na poli historiografie, ale byl členem, případně i v některém období předsedou, kulturních spolků, jako byl ochotnický spolek „Jiří Poděbradský“.

Divadlo bylo jeho celoživotním koníčkem. Břetislav Rérych byl autorem několika divadelních her a navrhoval scény pro jednotlivá představení. Za zmínku stojí například Břetislavem Rérychem napsané veselohry „Cesta kolem světa z Polné roku 1896 za 30 dní“ nebo veselohra „Dvacet tisíc mil pod Špačkových rybníkem“. B. Rérych dokonce vlastnoručně maloval pro ochotnické a školní loutkové divadlo loutky a kulisy, vytvářel kostýmy a dekorace pro divadlo (Jaroš, 2000).

Břetislav Rérych byl také členem Národní jednoty pošumavské, jednatelem Stavebního družstva, velitelem Sboru dobrovolných hasičů a předsedou místního odboru Klubu českých turistů (Prchal, 2002).

V současné době jsou vysoce ceněny jeho vlastivědné práce, kterých je téměř 100. Břetislav Rérych se zajímal o dějiny města a jeho památky. Občané Polné si ho nesmírně cení za jeho záchranu polenského hradu a první rekonstrukci hradu. Po jeho opravě Břetislav Rérych se svými spolupracovníky zde nainstaloval všechny expozice, které byly inspirací i při tvorbě jejich současné podoby (např. expozice legionářů, emancipace venkova, expozice významných rodáků, expozice polenských řemesel). Mimo jiné se zasadil také o restaurování kostela sv. Kateřiny, kde společně se svým bratrancem akademickým malířem Karlem Ludvíkem Klusáčkem objevil unikátní freskovou výzdobu ze 14. století (Jaroš, 2000).

„Touto prací zařadil se p. Břetislav Rérych mezi ty osoby, jež pro Polnou znamenají trvalý výkvět občanů, na něž může býti Polná velmi hrdá.“ (ŠK 7, s. 90). Dodnes má Břetislav Rérych v Polné pamětní desku na domě, kde žil (viz příloha B15).

Bohuslav Fišer

Bohuslav Fišer se narodil r. 1906 v Hvoždanech. Pocházel z hudebně založené rodiny. Hudba ho provázela po celý život. Bohuslav Fišer hrál na housle, violu, lesní roh a varhany (Prchal, 2002). Na polenskou obecnou školu nastoupil v r. 1927, působil později také na obecných školách v okolí. V letech 1936–1941 vyučoval na měšťanské škole v Polné. R. 1941 odešel jako odborný učitel na měšťanskou školu do pražských Dejvic. Zároveň byl také soudním znalcem v oboru hudebních nástrojů (Prchal, 2002).

Bohuslav Fišer byl jednatelem a 8 let také dirigentem pěveckého spolku Čestmír. Kromě zpěvu se Bohuslav Fišer rovněž věnoval divadlu, od r. 1927 byl jednatelem a později režisérem ochotnického spolku Jiří Poděbradský. Při pěveckém spolku Čestmír r. 1935 založil dětský pěvecký sbor, který vedl. B. Fišer se zasloužil o zachování lidových písní z Polska. Lidové písně na Polensku totiž sbíral a uchovával jejich notové záznamy. Písně potom byly zpívány právě pěveckými spolky, které B. Fišer vedl. R. 1998 byla nakladatelstvím Linda vydána Fišerova studie „*Lidová píseň na Polensku*“ (Fišer, 1998).

Mimoškolní činnost Bohuslava Fišera byla opravdu rozmanitá. Byl jednatelem Sboru dobrovolných hasičů, cvičitelem žáků v TJ Sokol Polná, rovněž byl i členem Svazu Junáků skautů republiky Československé. Bohuslav Fišer se rovněž angažoval v péči o chudé žáky, byl jednatelem místního odboru Národní jednoty pošumavské (Prchal, 2002).

J. Prchal o osudu Bohuslava Fišera píše takto: „*V březnu 1949 byl zatčen, obviněn z podvracení republiky a komunistickou justicí odsouzen na jeden rok žaláře a k peněžité pokutě deset tisíc korun. Po propuštění z vězení pracoval jako pomocný dělník v Čs. stavebních závodech a později jako skladník ve Výzkumném ústavu stavební výroby v Praze a tramvajový průvodčí v Dopravním podniku hlavního města Prahy. V důchodu byl nočním strážným v ČSAD Praha.*“ (Prchal, 2002, s. 33).

Do Polné se Bohuslav Fišer vrátil během své penze. Vedl dětský pěvecký sbor, hrál s ochotníky. Věnoval se také psaní poezie, pohádek, historických příběhů.

Závěr teoretické části práce

Teoretická část práce je historického charakteru. Jejím cílem bylo zmapovat historický vývoj primárního vzdělávání v Polné v letech 1873–1952. První dosud známá zmínka o škole v Polné pochází již z poloviny 15. století. Lze tak poukázat na dlouholetou tradici polenské školy, která je od svého vzniku významnou součástí města.

Metodologicky se práce opírá o historickou metodu, historicko-srovnávací metodu, práci s dokumenty, analýzu a syntézu. Autorka vycházela zejména z práce se školními kronikami a dalšími materiály archivní povahy, které jsou uloženy zejména v SOkA Jihlava. V SOkA Jihlava je uloženo osm kronik polenské školy, další kroniky jsou uloženy v ZŠ Polná. Další materiály k historii školy v Polné uchovává ve svém sbírkovém fondu a odborné knihovně Městské muzeum Polná. Vzhledem k rozsahu dochované materie se autorka rozhodla zaměřit na tři vybrané školní kroniky, které umožňují nahlédnout do historie polenské školy v letech 1873–1952. Městské muzeum Polná autorce poskytlo fotografie, které v přílohách práce dokreslují historii polenské školy, rovněž autorka v polenském muzeu čerpala z literatury, která je dostupná v odborné knihovně muzea.

Historii školy v Polné rámuje obecná školská historie (viz kapitola 2). Autorka se snažila historii školy zasadit do kontextu historie mikroregionu Polensko, jejíž součástí je i historie školství tohoto mikroregionu, který zahrnuje školy, ze kterých postupně žáci začali dojíždět do školy v Polné. Jednalo se o menší školy, které byly pro nedostatek žáků ve většině případů zrušeny. Historie školy je přirozeně propojena s historií města Polná a životem ve městě. Autorka proto popsala historický vývoj města v samostatné kapitole (kapitola 5). Přestože si autorka práce uvědomuje, že se zabývá historií primárního stupně školy v Polné až od r. 1873, považovala za důležité uvést i starší historii města pro pochopení dlouholeté tradice a významu města. Stejně tak i historie samotné školy v Polné je zasazena do širšího kontextu jejího vývoje, proto je v kapitole týkající se historie školy v Polné uveden nejen historický vývoj vybraného období, ale je v této kapitole krátce zpracován vývoj školy v Polné od jejího vzniku po současnost. Škola v Polné se postupně rozrůstala a školní budovy byly v průběhu času modernizovány, což přispívalo k lepším podmínkám pro vyučování žáků (kapitola 6.2).

Ze školních kronik je patrné, jak se proměňoval počet žáků v polenské škole. Obecně se jednalo o školu s velkým počtem žáků, ve statistikách školní docházky žáků (kapitola 7.1) je ale možné pozorovat výkyvy, které zachycuje i uvedený graf. V průběhu let je možné sledovat, že žáci opakovaně trpěli stále stejnými dětskými chorobami, jako byl záškrť, spála, plané neštovice, spalničky, příušnice. Z důvodu epidemií musela být školní budova několikrát uzavřena a vyučování bylo přerušeno (kapitola 7.2).

Postupně se zvyšovaly hygienické standardy a péče o zdraví žáků, žáci začali být také pravidelně očkováni, čímž se snížily tragické dopady dětských nákaz, které v předchozích letech končily i úmrtím několika žáků. Rovněž je možné se v kronikách dočíst o opatřeních, která pomáhala zlepšovat životní úroveň chudých žáků a přinesla jim tak možnost vzdělávat se. Nejchudší žáci díky pomoci dobročinných spolků i jednotlivců dostávali stravu, oděvy, učebnice a školní pomůcky (kapitola 7.3). Škola žila bohatým kulturním životem, tomu odpovídá četnost nejrůznějších akcí školy a kulturních aktivit ve škole (kapitoly 7.4 a 7.5). V průběhu let škola zažila události různého rázu, slavnosti a významné dny ve škole se měnily na základě měnící se doby a politického uspořádání v našem státě (kapitola 7.4). Polenskou školu vedla celá řada ředitelů, z tabulky je patrné, že škola nebyla stabilně pod jednou správou, ale škola se jako instituce proměňovala a s ní se měnilo i vedení školy. Ve škole působila celá řada inspirativních učitelů. Autorka vybrala několik významných osobností polenské školy, jimž jsou věnovány medailony v kapitole 7.6.

Teoretická část práce obsahuje několik tabulek. Všechny tyto tabulky byly vytvořeny autorkou na základě studia archivních pramenů a práce s kronikami, zdroj, ze kterého autorka při tvorbě tabulek vycházela, je u tabulky vždy uveden.

Tato část práce přináší pohled do historie školy v Polné, dokládá její význam a důležitost pro místní obyvatele a samotné město Polná. Díky studiu školních kronik a dalších materiálů autorka získala nejen cenné znalosti z historie primárního stupně školy v Polné, ale také se naučila pracovat s dobovými materiály, což může využít i ve své budoucí výuce například v rámci projektu, který žákům přiblíží historii školy, kterou navštěvují.

II. Praktická část

8 Rozhovory s pamětníky

Cílem praktické části je nahlédnout do určitého úseku historie polenské školy na základě vzpomínek pamětníků. Žijící pamětníci jsou však schopni dosvědčit pouze závěrečnou etapu zkoumané historie polenské školy.

8.1 Metodologie praktické části práce

Praktická část diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu. Konkrétně byla pro tuto část práce zvolena metoda tzv. orální historie. Jedná se o řízené, strukturované rozhovory s pamětníky. Praktická část práce se skládá z 6 rozhovorů s žáky pamětníky a 1 rozhovoru s učitelem pamětníkem. Tento pamětník u některých otázek odpovídal i jako žák tehdejší obecné školy v Polné, proto je u některých otázek uveden jako sedmý pamětník- žák.

Kvalitativní výzkum

Praktická část diplomové práce má kvalitativní charakter. Rozhovory s pamětníky, které v rámci praktické části proběhly jsou vyhodnocovány kvalitativně. Při rozhovorech se autorka snažila zaměřit na dané jevy z pohledu pamětníků (Gavora, 2000). Rozhovory byly nahrávány pro jejich pozdější analýzu.

Orální historie: rozhovor

Pro zaznamenání vzpomínek pamětníků na školu v Polné byla použita metoda orální historie. „Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“ (Vaněk et al., 2007, s. 11). Metoda orální historie se řadí mezi kvalitativní metody, jak již bylo naznačeno výše. Je postavena na rozhovoru, který probíhá formou kladením otázek a získávání odpovědí (Vaněk et al., 2007). Námitkou proti použití orální historie by mohla být subjektivita narátora v rozhovorech, čímž by byl

upozaděn objektivní postoj k situaci. Výzkumně je potřeba ale rozhovory prohlásit jako pramen informací a zdrojů, který lze dále používat jako objektivizovaný. Tím se subjektivita rozhovorů vylučuje.

Před samotnými rozhovory se autorka snažila provést teoretickou přípravu, nastudovat odbornou literaturu k historii školy v Polné, aby rozuměla odpovědím pamětníků a dokázala vhodně reagovat. „*Tím, že před rozhovorem provedeme důkladnou domácí přípravu, projevíme úctu k narátorovi a zdůrazníme důležitost, se kterou pohlížíme na vlastní rozhovor.*“ (Mücke a Vaněk, 2015, s. 154).

8.2 Charakteristika rozhovorů

Pro potřeby praktické části diplomové práce byla konkrétně použita metoda strukturovaného rozhovoru. Respondentům byly kladeny totožné otázky, ve stejných podmínkách a stejném pořadí (Mücke a Vaněk, 2015). Kompletní nezodpovězené otázky připravené pro rozhovor s pamětníky žáky i pamětníkem učitelem jsou uvedeny v příloze A1.

Všichni respondenti byli ochotni sdílet své vzpomínky na své působení ve škole v Polné a před začátkem rozhovoru souhlasili s tím, že bude rozhovor nahráván. Respondenti byli vybráni na základě zpracovávaného období. Respondenty autorka našla díky své rodině, která se s respondenty osobně zná.

Rozhovory probíhaly v týdnu od 4. do 8. 10. 2021. Všechny rozhovory probíhaly v příjemné, klidné atmosféře, většina rozhovorů se odehrála v Polné u respondentů doma, jeden rozhovor se odehrál v obci, kde nyní autorka žije, stejně jako jedna respondentka. Rozhovory probíhaly o samotě bez přítomnosti jiných osob. Délka rozhovorů byla různá podle toho, jak byli respondenti sdílní. Nejkratší rozhovor trval dvacet minut, nejdelší tři a půl hodiny (rozhovor s panem učitelem). Při rozhovoru se autorka snažila pružně reagovat na situaci a pokud respondent odpověděl na otázku ze široka a zahrnul tak i odpovědi na jiné otázky, dané otázky už nebyly pokládány (Mücke a Vaněk, 2015).

Mezi základní cíle vyhodnocování rozhovoru patří vysvětlení narátorových sdělení, pochopení obsahu a smyslu sdělení. Analýzu rozhovoru lze chápat jako rozebrání rozhovoru na jednotlivé složky, které jsou v rozhovoru obsaženy, a jejich následné vyhodnocení

(Mücke a Vaněk, 2015). Pro analýzu rozhovoru sloužil audiofonní záznam rozhovoru a jeho následný přepis, na jehož základě mohl být rozhovor vyhodnocen (Gavora, 2000). Odpovědi jsou pro přehlednost předkládány v tabulkách, pod tabulkami jsou uvedeny zásadní části promluv pamětníků, které jsou autentické a přispívají k pochopení kontextu a dotvářejí dojem z rozhovoru. Všechny tabulky byly vytvořeny autorkou, proto u nich není uváděn zdroj.

Rozhovory s respondenty tohoto věku mají svá specifika. Respondenti jsou v kategorii seniorů, kdy vzpomínky na dětství spojené s počátky školní docházky jsou ve většině případů alespoň částečně zidealizovány. I když by vzpomínky na školní léta nebyly zidealizovány, jsou spojeny s dobou, kterou pamětníci prožívali, a odráží se v nich silně realita doby. Protože se jedná o neobyčejně zajímavý příspěvek k zachování vzpomínek pamětníků jako zdroje poznání doby, byla proto použita formální i neformální struktura odpovědí, jak je uvedeno výše.

8.3 Charakteristika respondentů

Respondent:	Rok narození:	Pohlaví:	Rok nástupu do 1. třídy:	Typ primárního stupně školy:
Respondent A	1929	muž	1935	Obecná škola chlapecká v Polné
Respondent B	1938	muž	1944	Obecná škola chlapecká v Polné
Respondentka C	1940	žena	1946	Obecná škola dívčí v Polné; II. národní škola smíšená v Polné
Respondent D	1940	muž	1946	Obecná škola chlapecká v Polné;

				II. národní škola smíšená v Polné
Respondentka E	1942	žena	1948	Obecná škola dívčí v Polné; II. národní škola smíšená v Polné
Respondentka F	1943	žena	1949	II. národní škola smíšená v Polné
Respondent G (Pamětník učitel-u některých otázek odpovídal i jako žák tehdejší obecné školy chlapecké v Polné (tudíž zahrnut jako 7. pamětník žák).	1922	muž	1928	Obecná chlapecká škola v Polné

Tabulka č. 33–Charakteristika respondentů

Žáci jako pamětníci-charakteristika respondentů:

Pamětníci se setkali s různým názvem 1. stupně, jak vyplývá z tabulky. Ti, kteří nastoupili do obecné školy do r. 1948, absolvovali alespoň část elementárního vzdělávání na osmileté obecné škole, která byla v Polné samostatná chlapecká a dívčí až do konce školního r. 1948/1949. Ti, kteří nastoupili do 1. třídy v r. 1949 už se dostali do jednotné školy, kdy byla národní škola (1. stupeň) charakterizovaná jako koedukovaná v délce trvání pět let. Tento fakt vysvětluje, proč respondenti odlišně odpovídali na některé z otázek. Někteří respondenti mohli odpovědět i na otázku týkající se počtu dívek vs. chlapců ve třídě, někteří samozřejmě nikoliv, protože byli v samostatné chlapecké, či samostatné dívčí škole. Někteří respondenti během svých prvních 5 let ve škole zažili obě struktury školy, nejprve

začínali na samostatné chlapecké/dívčí obecné škole, během jejich prvních let ve škole se ale škola proměnila v národní školu koedukovanou.

Rovněž je důležitým faktorem, že někteří respondenti navštěvovali obecnou školu za první republiky, další z respondentů do 1. třídy nastoupili v době okupace, v poválečném období před nástupem komunismu, někteří naopak po nástupu komunismu. Tuto skutečnost reflektují právě některé odpovědi na otázky. Například u slavností a významných dnů školy lze pozorovat proměňující se ráz oslav na základě období, ve kterém pamětník školu navštěvoval.

Učitel pamětník-charakteristika respondenta:

Jako pamětník-učitel byl k dispozici pouze jeden respondent. Ze zkoumaného období polenské školy žije zřejmě už jediný učitel. Odpovědi respondenta ale byly natolik obsáhlé, hutné, že stálo za to pracovat alespoň s jedním rozhovorem tohoto typu. Respondent, kterému je 99 let, navštěvoval také školu v Polné jakožto žák. Tzn. nastoupil do obecné školy v Polné v r. 1928. Často se ve svých vzpomínkách dostal i do dětství a vzpomínal na své zážitky v polenské škole (respondent G). Respondentovy vzpomínky byly i přes jeho úctyhodný věk velice jasné, strukturované.

8.4 Analýza rozhovorů

Žáci jako pamětníci:

Na základě analýzy odpovědí uvádím do tabulky vždy klíčový poznatek z odpovědi. Ne vždy pamětníci na otázku odpověděli, proto není počet odpovědí u všech otázek stejný. Pod tabulkou jsou vždy více rozvedeny odpovědi, které se výrazně odlišovaly, byly specifické a stojí za to uvést zde například i přímou citaci promluvy pamětníka. Všechny tabulky byly vytvořeny autorkou práce, proto není třeba uvádět u každé tabulky zdroj.

1. otázka	V jakém období jste školu navštěvoval/a? Jak dlouho jste chodila do školy v Polné?
respondent A	1. st.: 1935–1940
respondent B	1. st.: 1944–1949

respondentka C	1. st.: 1946–1951
respondent D	1. st.: 1946–1951
respondentka E	1. st.: 1948–1953
respondentka F	1. st. 1949–1954

Tabulka č. 34–Odpovědi pamětníků otázka č. 1

Všichni respondenti až na respondenta A uvedli pouze rozmezí let, kdy školu navštěvovali. Jediný respondent A mluvil širěji: „*Do 1. třídy jsem chodil ještě za republiky, to bylo období velice dost jako nepříjemný. (...) To bylo před Mnichovem, ale to už Hitler tlačil. Tady v okolí byli Němci v některých vesnicích, ty už se taky jako prostě začali roztahovat. Tak v té době to bylo dost nepříjemný pro republiku. Takže to jsem ještě za republiky, když tu byly mobilizace a takový, to byla doba napjatá.*“

2. otázka	Učil/a Vás na obecné/národní škole pan učitel, nebo paní učitelka?
respondent A	1. třída učitel, 2.–5. třída učitelka
respondent B	1. třída učitel i učitelka (po tom co byl p. učitel totálně nasazený), 2.–5. třída učitelka
respondentka C	učitelky
respondent D	1.–3. třída učitel, 4.–5. třída učitelka
respondentka E	učitelky (3 učitelky během primárního stupně školy)
respondentka F	učitelky (3 učitelky během primárního stupně školy)

Tabulka č. 35–Odpovědi pamětníků otázka č. 2

U této otázky všichni respondenti uvedli více než jednoho učitele. Tři respondenti měli pana učitele i paní učitelku. Ostatní tři respondenty učily učitelky. Z odpovědí lze usuzovat, že nebyla taková feminizace ve školství jako je v současné době, protože počet učitelů vs. učitelek žáků byl u žáků pamětníků poměrně vyrovnaný. Respondent B vysvětlil, proč měl dva různé pedagogy již během první třídy. O p. učiteli hovoří respondent B takto: „*potom byl nasazenej do Reichu, takže nás vystřídala paní učitelka, to bylo během tej první třídy, dva učitelé. Pan učitel, jak se jmenoval...Kunt a paní učitelka Slámová.*“

3. otázka	Který pan učitel nebo paní učitelka Vám nejvíce utkvěl v paměti?	Proč právě tento/tato?
respondent A	učitel 1. třídy (p. učitel Hlouň), ředitel Rérych	„ <i>Asi ten Hlouň, to jsem byl prvňák.</i> “; o řediteli Rérychovi hovoří jako o vlastenci, vzoru
respondent B	učitelka 1. třídy (pí uč. Slámová)	
respondentka C	učitelka 1. třídy (pí uč. Kubicová)	
respondent D	učitelka 4.–5. třídy (pí uč. Krumplová)	„ <i>Paní učitelka přišla nově do Polné a bylo to s ní takový jako fajn.</i> “
respondentka E	obě učitelky z 1. st. (pí uč. Chudobová, pí uč. Slámová)	
respondentka F	učitelka 1.–3. třídy (pí uč. Kubicová), učitelka ČJ na střední škole (pí uč. Nápravníková)	respondentka F o učitelce Nápravníkové: „ <i>Já vděčím tomu, že jsem měla vždycky jedničku i na pedagogický, protože ona nás strašně dobře učila, tak zajímavě, ne pedantsky.</i> “ Oceňuje její pedagogický přístup.

Tabulka č. 36–Odpovědi pamětníků otázka č. 3

Čtyři respondenti u této otázky uvedli jména svých učitelů/učitelek z 1. třídy, což dokládá, jak důležitý je učitel pro žáka v počátcích jeho školní docházky. Respondentka F také ocenila vyučovací styl učitelky ze střední školy.

4. otázka	Jaký předmět byl Váš nejoblíbenější? Proč?
respondent A	kreslení
respondent B	Respondent B uvedl, že všechny předměty, protože s žádným neměl problém.
respondentka C	nevzpomíná si
respondent D	vlastivěda, přírodopis
respondentka E	ČJ-čtení
respondentka F	ČJ-psaní

Tabulka č. 37–Odpovědi pamětníků otázka č. 4

U této otázky se rozpovídaly zejména respondentky E a F. Ostatní respondenti uvedli oblíbený předmět, ale více o něm nehovořili. Respondentka E uvedla, že už uměla číst a psát před vstupem do 1. třídy, protože se to naučila od staršího bratra. Čtení bylo jejím oblíbeným předmětem a vyjadřuje se o něm takto: „*Já jsem od malička velký čtenář. (...) No, to čtení mi teda zůstalo do dneška.*“ Pro respondentku F bylo oblíbeným předmětem naopak psaní. Při rozhovoru mi ukázala i svoji písanku. Jedna ze stránek v sešitě byla zažloutlá. Respondentka F mi vysvětlila proč: „*Protože já jsem tak krásně psala a moje sešity byly vždycky na 1. máje vystavený tam v obchodě, jak je teď samoobsluha na náměstí napravo. (...). Proto je to takhle světlý, jak tam na to svítilo.*“ (viz příloha B18). Při prohlížení písanky lze vidět, že se texty často týkají politických představitelů. Respondentka F se k těmto textům vyjádřila: „*Tady Stalin, my jsme to nebrali tak nějak politicky, my jsme to brali, že je to představitel nějaký země, ale nevěděli jsme, co to je. Tak jsme to takhle psali ve škole.*“ Respondentka F uvádí, že lásku k mateřskému jazyku získala díky učitelům: „*A věřím, že na tom mají zásluhu ti učitelé, že nás k tomu tak hezky nenásilně vedli k tý svojí mateřštině.*“

5. otázka	Pamatujete si na nějakou učební pomůcku, učebnici, která Vám zůstala v paměti?
respondent A	čítanka Poupata

respondent B	čítanka Poupata
respondentka C	nevzpomíná si
respondent D	čítanka
respondentka E	slabikář
respondentka F	nevzpomíná si

Tabulka č. 38–Odpovědi pamětníků otázka č. 5

Respondenti nejčastěji vzpomínali na učebnice, které používali v 1. třídě, zejména čítanku a slabikář. Respondent A dokonce citoval z čítanky Poupata⁷ : „*No, my jsme měli Poupata. Ema má mísu. Mísa je plná masa. To bylo v Poupatech.*“ Respondentka E si vzpomněla na slabikář, z odpovědi vyplynulo, že má k němu opravdu citovou vazbu. Uvedla: „*Já ho mám možná i někde schovanéj, i když jsem spoustu věcí, když jsem docházela ze školy, tak jsem spoustu věcí zlikvidovala. Ale ten slabikář někde mám.*“

6. otázka	Mohli jste si ve škole půjčovat knížky? Půjčoval/a jste si vy sám/sama knížky?	Je nějaká knížka z té doby, nebo hrdina z knížky, na kterého si pamatujete?
respondent A	Ve škole si půjčovat mohli, respondent A ale chodil do Husovy knihovny.	Mladý hlasatel ⁸ ; knihy J. Foglara; oblíbená pohádka Kocour v botách
respondent B	Navštěvoval Husovu knihovnu.	dobrodružná literatura-J. London; cestopisy po ČR-Z. M. Kuděj
respondentka C	Nechodila do knihovny, uvádí: „ <i>My jsme měli doma dost knížek.</i> “	Knihy o Kájovi Maříkovi ⁹ (oblíbený dětský hrdina)

⁷ Čítanka Poupata autora J. Kožíška byla založena na genetické metodě čtení. Žáci se učili velká tiskací písmena ve formě zkratk.

⁸ Mladý hlasatel - časopis pro děti od 6 do 10 let, oblíben zejména u chlapců.

⁹ Školák Kája Mařík (autor: F. Háj) - oblíbený dobový katolický sedmidílný cyklus knih o dětském hrdinovi Kájovi Maříkovi

respondent D	Nevzpomíná si, že by si ve škole mohli půjčovat knihy. Navštěvoval Husovu knihovnu.	kniha Robinson Crusoe (respondent uvádí, že knihu četl 15x)
respondentka E	Uvedla, že si ve škole knihy půjčovat mohli. Navštěvovala Husovu knihovnu.	neuvedla
respondentka F	Uvedla, že ve škole knížky nebyly. Navštěvovala Husovu knihovnu.	Veselá abeceda

Tabulka č. 39–Odpovědi pamětníků otázka č. 6

Z odpovědí respondentů vyplývá, že si knihy nepůjčovali ve škole, ale téměř všichni navštěvovali Husovu knihovnu v Polné. Oblíbené knihy odráží jak dobu, ve které žáci školu navštěvovali, odlišují se ale také odpovědi respondentů a respondentek. Chlapci své doby si půjčovali převážně dobrodružné knihy (knihy autorů J. Foglar, J. London, Z. M. Kuděj), dívky měly oblíbeného spíše dětského hrdinu Káju Maříka.

Respondentka E uvedla, že navštěvování knihovny pro ni bylo jedním ze způsobů, jak se naučil český jazyk, jelikož respondentka do Polné přišla s rodiči z Vídně: „*Chodila jsem do knihovny, protože to bylo první, kam mě tatínek zapsal, když jsme se přistěhovali. Já totiž neuměla česky, takže tatínek dělal všechno možný. Moje maminka neuměla česky vůbec, takže tatínek dělal, abych mohla se zúčastňovat všeho, takže mě zapsal do Sokola a do knihovny jsem chodila.*“ Právě i díky čtenářství se zlepšovala v českém jazyce a mohla se tak zapojit do běžných aktivit s ostatními dětmi.

7. otázka	Účastnil/a jste se sokolských činností, nebo ještě nějakých dalších mimoškolních činností?
respondent A	cvičení v Sokole; loutkové divadlo ve škole i v Husově knihovně
respondent B	členem Skautu, později povinná účast v Pionýru

respondentka C	sportovní aktivity – podle svých slov respondentka uvádí, že nedělala nic mimořádného
respondent D	cvičení v Sokole; promítání filmů s učitelem Smrčkou v okolních vesnicích
respondentka E	cvičení v Sokole, později Tělovýchovná jednota; soukromé hodiny klavíru; pěvecký kroužek; dramatický kroužek
respondentka F	soukromé hodiny klavíru

Tabulka č. 40–Odpovědi pamětníků otázka č. 7

Odpovědi na otázku 7 se lišily podle toho v jakém období žáci školu navštěvovali. Hodnoty, které podtrhovala 1. republika byly v Sokole velmi výrazně rozvíjeny. To dokládá i odpověď respondenta A, který u této otázky opět vzpomínal na ředitele školy B. Rérycha, který se mimo školy angažoval i v Sokole: „*Já cvičil v Sokole, no Rérych byl velkej Sokol.*“ Respondent B byl u Skautů, jak ale podotýká, Skaut byl v r. 1949 zrušen, tudíž respondent B nemohl dokončit slib. Poté byl povinně v Pionýru. Všichni respondenti uvedli nějakou mimoškolní činnost (viz tabulka) až na respondentku C, ta ale zmínila, že ráda sportovala, podle svých slov ale nedělala nic mimořádného.

8. otázka	Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavností? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.
respondent A	pohřeb T. G. Masaryka; pohřeb ředitele školy B. Rérycha; oslavy Vánoc u tzv. Stromu republiky
respondent B	oslavy narozenin T. G. Masaryka-školní akademie; 1. máj; Běh vítězství
respondentka C	oslavy Vánoc-zpěv koled do rozhlasu na městském úřadě
respondent D	oslavy konce války; narozeniny T. G. Masaryka; zdůrazňuje politický ráz oslav
respondentka E	nevzpomíná si-vzpomíná ale na pionýrský slib
respondentka F	oslavy 1. máje; oslavy konce školního roku; Den matek

respondent G	oslavy 85. narozenin T. G. Masaryka
--------------	-------------------------------------

Tabulka č. 41–Odpovědi pamětníků otázka č. 8

Velmi zajímavou informaci o konaných slavnostech se autorka práce dozvěděla při rozhovoru s pamětníkem – učitelem (respondent G), který ale zároveň chodil jako dítě do školy v Polné. Proto vzpomenu i on oslavy z jeho školní docházky. Vyprávěl o loutkovém divadle, které se hrálo k příležitosti 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka v r. 1935 pro mladší žáky. Vzpomíná na svou účast na této slavnosti: „*Já jsem musel hrát nějakou mlynářku. Musel jsem hrát takovou bych řekl kvičavým hlasem. To byly tři jednání, jo, tam byly loutky takový ty, kašpárek měl takový křivý nohy chudák.*“ O přestávce hrál se spolužákem, spolužák hrál na harmonium, respondent hrál čtvrtý hlas. „*Jedině já jsem udržel bas, protože jsme doma měli ještě harmoniku a basu, a táta hrál na harmoniku i basu, tak já jsem ten rytmus snadněji udržel ty basy. Takže já jsem umtata umtata docela snadno zahrál bez učení.*“ Respondent říká, že byl ten den zaměstnaný, hrál na housle, hrál mlynářku. V zajímavém vyprávění pokračuje následovně: „*A najednou ke mně přilítl nějaký posel a říkal: „Honem pojď do třídy se podepsat.“ a to se podepisovaly archy, protože bylo prezidentovi 85 let.*“ Respondent vzpomíná i na silný moment, který zažil při podpisu přání prezidentovi T. G. Masarykovi. Jeho třídní učitelka Vlasta Kouklíková mu dala přání k podepsání a pronesla: „*Tak pomalu, nebo mně uděláš kaňku.*“ V té době se psalo inkoustem a perem. Vzpomíná s úsměvem: „*Tak mě Vlasta klepla přes prsty, tak jsem to vždycky nesl tak jako ne jako pohanu, ale jako zajímavost, že jsem se podepisoval Masarykovi a byl jsem poučenej, jak se mám chovat, když se podepisují ty archy.*“ Respondent A, který chodil do školy za 1. republiky vzpomněl pohřeb prezidenta T. G. Masaryka. Z rozhovoru je možné usoudit, že to pro něj byl silný moment, protože se jako žáci dokonce střídali na čestné stráž u katafalku, který byl umístěn v tělocvičně. V této souvislosti respondent A vzpomíná také úmrtí ředitele školy Břetislava Rérycha. Říká, že se mu tyto dvě smutné události pletou. „*Já jsem si to dlouho pletl, já jsem říkal, že umřel Masaryk, já jsem si to pletl s Rérychem, oni byli asi rok po sobě, to víc nebude.*“ Z této odpovědi usuzuji, jak významný byl pro respondenta právě ředitel školy B. Rérych, vnímá ho vlastně na podobné úrovni jako samotného prezidenta. Když Rérych zemřel, škola stála špalírem u hřbitova. Dále také vzpomíná na oslavy Vánoc, kdy byl na náměstí tzv. Strom

republiky¹⁰ a žáci společně očekávali příjezd pošťáka. Tato tradice (příjezd pošťáka) se v Polné dodržuje dodnes.

Respondent B zmínil, že si pamatuje obzvlášť na Běh vítězství v r. 1951, nebo 1952, kdy běželi se spolužáky kolečko kolem Polné a přestože bylo 9. května, napadlo 30 cm sněhu. Respondent B dodává s úsměvem: „*To se nám moc dobře neběželo.*“

Rovněž i respondentka C v souvislosti s oslavami Vánoc uvedla poměrně úsměvnou historku, kterou stojí za to zmínit. Respondentka C vzpomíná na tradici, která se v Polné dodržovala. Žáci chodili zpívat koledy do rozhlasu na městském úřadě. Respondentka C vzpomíná na tento zážitek takto: „*Tak jsme tam šli, paní učitelka šla s náma, zkrátka jsme to tam nacvičili, zpívali jsme, teď to bylo falešný, ona se chytala za hlavu. No nic, skončilo to, a pak jsme se dozvěděli, že ten amplion tak škrčel, že ani nebylo slyšet, co zpíváme. Tak se paní učitelce ulevilo.*“

Respondent D ve škole zažil jak oslavy a významné dny do r. 1948, tak i oslavy a dny, které se oslavovaly v době po nástupu komunismu. Vzpomínal tedy na oslavy připomínky, které podle jeho slov byly stavěny „*na politice a na Sovětským svazu.*“ Říká, že jeho otec byl „*antikomunista*“. V jeho slovech můžeme pozorovat, že politické smýšlení respondentovy rodiny ovlivnilo i přístup k němu jako žákovi ve škole. „*Já jsem s tím měl, no tak trápení, byl jsem šoupnutej do těch zadních řad.*“ Zmiňuje i období před r. 1948: „*Potom narození Masaryka, ale to bylo asi jen do toho osm a čtyřicátýho, do toho znárodnění. Jináč to se to říkalo, co oni potřebovali, co se jim hodilo.*“ Respondentka E si vybavila vzpomínku na pionýrský slib, ale vyloženě na nějakou školní slavnost si nevzpomíná. Podobně jako ostatní respondenti, kteří navštěvovali školu po r. 1948, tak i respondentka F vzpomněla oslavy 1. máje. „*Učili jsme se básničky, v tělocvičně bylo vždycky předtím takové jako, celá škola jsme tam šla, tam nám něco ředitel nebo někdo řekl, zazpívali jsme, no jako je to teď, ale není to třeba tak mohutný.*“

¹⁰ Vánoční strom republiky-Tradice podporující chudé děti a jejich studia, která byla dodržována od r. 1924. Tradici započal spisovatel R. Těsnohlídek, byla rovněž velmi podporována T. G. Masarykem.

9. otázka	Vzpomeňte, kolik dětí bylo ve třídě. (Bylo ve Vaší třídě víc chlapců, nebo dívek?)
respondent A	30 žáků (oddělená dívčí a chlapecká obecná škola)
respondent B	40 žáků (oddělená dívčí a chlapecká obecná škola)
respondentka C	25 žáků (v oddělené dívčí a chlapecké škole), později ve třídě smíšené přibližně stejný počet chlapců a dívek
respondent D	45 žáků (po spojení dívčí a chlapecké školy), přibližně stejný počet chlapců a dívek
respondentka E	27 žáků, počet chlapců vs. dívek ve třídě neuvedla
respondentka F	30 žáků, přibližně stejný počet chlapců a dívek

Tabulka č. 42–Odpovědi pamětníků otázka č. 9

U otázky č. 9 je třeba vyjasnit, že část respondentů nastoupila do obecné školy do r. 1948 a absolvovala alespoň část elementárního vzdělávání na osmileté obecné škole, která byla v Polné samostatná chlapecká a dívčí až do konce školního r. 1948/1949. Ti, kteří nastoupili do 1. třídy v r. 1949, už se dostali do jednotné školy, kdy byl 1. stupeň nazýván národní škola pětiletá koedukovaná. Část otázky v závorce tudíž platí jen pro žáky, kteří navštěvovali již školu jednotnou, koedukovanou. Maximální uvedený počet byl 40 žáků (respondent B) minimální počet byl 25 žáků (respondentka C). Respondentka C uvedla, že se jedná o počet žákyň v samostatné dívčí obecné škole. Když od r. 1949 začala chodit do II. národní školy smíšené, chodila do stejné třídy jako respondent D, tudíž jich dohromady bylo ve třídě 45, jak uvádí respondent D.

10. otázka	Pamatujete si, jak třída vypadala, jak byla vybavena?
respondent A	světelné obrazy (diapozitivy ve skle); lavice po 2 žácích, sklápěcí sedačky; kamna
respondent B	lavice po 3 až 4 žácích; obrázky na čtení a psaní; Ladovy a Alšovy obrázky
respondentka C	kamna

respondent D	kovové židle a stolky; kamna
respondentka E	obrazy
respondentka F	lavice se sklápěcí židlí po 2 žácích; obrazy

Tabulka č. 43–Odpovědi pamětníků otázka č. 10

U otázky týkající se vybavení třídy si většina respondentů vzpomněla na to, jak vypadaly lavice. Lze tak z odpovědí pozorovat, jak se podoba lavic proměňovala. Respondent A uvedl: „*A byly lavice, že tam v prostředku byla taková trubka dlouhá a ty lavice byly celá řada na tý trubce připevněná. Takže dva byli v tý lavici. Sedačky odklápěcí. To byla taková móda.*“ Naopak respondent B uvádí: „*Lavice byly asi po 3, po 4, takový delší a jednoduší.*“ Respondentka C si podobu lavic nevybavovala, ale respondent D uvedl, že měli nejprve podle jeho slov „*muzejní*“ lavice. Uvedl, že později už měli kovové židle a stolky, ale to už bylo nejspíše v r. 1953. Respondentka E o lavicích nemluvila, ale respondentka F uvedla, že u lavice byla přidělaná sklápěcí židle. Dodala, že se sedělo po dvou. Často si také respondenti vzpomněli na obrazy ve třídě. Respondent A si vzpomněl dokonce na světelné obrazy (diapozitivy ve skle). Stejně tak i respondent B uvedl, že ve třídě byly obrázky, podle kterých se učili číst a psát. Vzpomíná na Ladovy a Alšovy obrázky. I respondentka E si vzpomněla na obrazy ve třídě. Jelikož potom působila jako učitelka na polenské škole, při přebírání kabinetu našla mnoho obrazů a při pohledu na ně si vždy řekla: „*To jsme měli ve třídě, to si pamatuju.*“ I respondentka F si vzpomněla na obrazy ve třídě. Respondent A, respondentka C a respondent D zmínili, že ve třídě byla kamna, kde se topilo lokálně. Respondent A dodal: „*Byly okrasný kamna na přikládání, školník chodil přikládat.*“ Stejně tak i respondent D uvedl: „*Kamna, to jsme v zimě topili, abysme nezmrzli.*“ Respondenti dále vzpomínali na běžné vybavení třídy jako umyvadlo, tabuli, pero a kalamář, v každé třídě nechyběl také obraz prezidenta.

11. otázka	Jakou nejpříjemnější vzpomínku máte na svá školní léta? Vzpomeňte na nějaký zážitek ze školního prostředí.
respondent A	kultura ve škole, slavnosti ve škole-loutkové divadlo
respondent B	prázdniny

respondentka C	nevzpomíná si
respondent D	nevzpomíná si
respondentka E	školní brigáda-sbírání papírků v okolí školy apod.
respondentka F	vzpomínky na oblíbenou učitelku; zážitky s konkrétní učitelkou; slavnosti (vystavena práce respondentky ve výloze obchodu před celým městem)

Tabulka č. 44–Odpovědi pamětníků otázka č. 11

Každý respondent u této otázky odpověděl odlišně, respondent A a respondentka F vzpomínali na slavnosti ve škole. Respondenti C a D si nejpříjemnější vzpomínku nevybavili.

12. otázka	Pamatujete si naopak i nějakou negativní vzpomínku ze školy? Popřípadě jakou?
respondent A	školní léta za protektorátu (v čele školy ředitel Prouza, který byl Vlajkař)
respondent B	tělesné tresty
respondentka C	změna oslovení učitele na soudruh
respondent D	nevzpomíná si
respondentka E	tělesný trest
respondentka F	žádné

Tabulka č. 45–Odpovědi pamětníků otázka č. 12

Jak lze usuzovat i z tabulky výše, negativních vzpomínek pamětníci měli relativně málo. Vyplývá to i z časového odstupu od reality a můžeme konstatovat, že v mysli pamětníků zůstávají jen nejsilnější vzpomínky. Respondent B a respondentka E za negativní vzpomínku považují tělesné tresty. Respondent B uvedl, že hned v 1. třídě dostal jeho spolužák „*pár facek. A potom rákoska se používala přes prsty.*“ (respondent B). Respondentka E dostala od učitele pohlavek a když si stěžovala tatínkovi, tatínek jí dal další pohlavek a dodal: „*Asi věděl, proč.*“ Přestože byly tělesné tresty zakázány, z odpovědí

respondentů můžeme usoudit, že je někteří učitelé stále uplatňovali. Respondentka C, která negativně vzpomíná na změnu oslovení učitele, při rozhovoru uvedla vzpomínku, která je pro ni dnes úsměvná, ale v dětství ji prý vnímala jako negativní zážitek. Paní učitelka ji poslala do vedlejší třídy donést jinému učiteli dokumenty. Když respondentka donesla papíry do třídy, řekla: „*Dobrý den, pane učiteli, paní učitelka vám posílá nějaký papíry.*“ Pan učitel odvětil: „*Jak mi to říkáš? Ven!*“ Žákyni vyhodil ze třídy. Respondentka znovu zaklepala, řekla to samé a učitel zakřičel: „*Ven! Ty nevíš, jak se to říká?*“ Žákyně tedy znovu zaklepala, řekla: „*Tady máte papíry.*“ a utekla pryč. Respondentka F uvedla, že nemá žádné negativní vzpomínky, což si vysvětluje tím, že do školy chodila po 2. sv. válce: „*Ono to bylo taky po válce, víš, tak si toho každéj vážil, že může být v klidu.*“

13. otázka	Setkáváte se jako třída či škola při nějakém výročí?
respondent A	ano
respondent B	ano
respondentka C	ano
respondent D	ano
respondentka E	ano
respondentka F	ano

Tabulka č. 46–Odpovědi pamětníků otázka č. 13

Všichni z dotazovaných se pravidelně po ukončení školní docházky setkávali. Někteří se sešli sice až po dlouhé době, přesto se ale sešli. Respondent A i respondentka E zmínili, jak je i při pozdějších setkáních ovlivňovala oddělená školní docházka chlapců a dívek. Respondent A na první setkání po 20 letech od ukončení školní docházky vzpomíná se slovy: „*Holky i kluci jsme litovali, že jsme nechodili s holkama a holky zas litovaly, že nechodily s náma klukama.*“ Respondentka E uvedla, že některé chlapce z ročníku na prvním srazu ani neznala, protože nebyli z Polné, byli z okolních vesnic. Zprvu se vzdělávali odděleně a po zavedení koedukace v Polné souběžně fungovala I. a II. národní škola smíšená, tudíž se ne všechny děti z ročníku znaly mezi sebou. Ostatní respondenti

uvedli, že se pravidelně schází, každý z respondentů se se třídou schází v jiném časovém intervalu, někdo každý rok, někdo každých 5 let. Respondenti C, D, F zmínili, že setkání ubylo kvůli pandemii covid-19, všichni se ale snaží o obnovení pravidelného setkávání.

14. otázka	Pro jaké povolání jste se připravovala po ukončení školní docházky? Jaké povolání jste nakonec vykonával/a?
respondent A	truhlář; následně pracoval v pivovaru; mistr bednárný; později učitel pracovního vyučování v Polné
respondent B	horník-hutník; vyučen jako univerzální nástrojař
respondentka C	škola pro švadleny Helenín; později pracovala jako švadlena ve firmě Pleas, poté jako manipulátka na konfekci oblečení ve firmě Pleas
respondent D	zámečnický; později pracoval jako automechanik
respondentka E	pedagogická škola pro vzdělávání učitelů na národní školu; později si dodělala dva roky VŠ; působila jako učitelka ve škole v Polné (na 1. i 2. stupni)
respondentka F	pedagogická škola pro učitelky MŠ; působila jako učitelka v mateřské škole

Tabulka č. 47–Odpovědi pamětníků otázka č. 14

Každý respondent u této otázky uvedl, pro jaké povolání se připravoval po ukončení školní docházky (první položka v tabulce), ne vždy to ale bylo povolání, které si žáci pamětníci původně vybrali. Jejich výběr ovlivňoval politický systém v našem státě i to, z jaké rodiny pocházeli a jak se rodina k režimu stavěla. Respondent B uvedl, že chtěl jít původně na průmyslovou školu. Jeho otec byl ale v padesátých letech politicky trestán a byl ve vězení, a tak mohl jít respondent jedinečně na obor horník-hutník, nebo jiné manuální řemeslo. Zvolil si tak obor hutník a nastoupil do žďárských sléváren. Dodal: *„Jenže když jsem tam nastupoval, tak moje vysvědčení bylo samý výtečný, teda jednotky, tak jsem byl zařazen hned do skupiny na vyučení na univerzálního nástrojaře, což je elitní řemeslo v černé oblasti.“* Stejně tak i výběr povolání respondentky C byl ovlivněn tím, že si nemohla povolání příliš vybírat, protože jak uvádí, její rodina byla tehdy považována za *„živnostníky“*,

vykořisťovatele“ Respondent D se chtěl vyučit automechanikem. Stejně jako u předchozích respondentů, tak i volbu respondenta D ovlivnil politický ráz doby. Respondent uvádí: „*Můj táta byl jako politicky nechtěnej, nebo jak to říct. A už to bylo jako vyjednaný a tenkrát jsem měl nastoupit do Havlíčkového Brodu a to už jako končily prázdniny a přišel dopis, obálka, že mě nepřijímají. (...) a tam byl ten důvod: politicky nespolehlivý.*“ Tudíž se šel respondent D učit zámečnickem. Ostatní respondenti vykonávali povolání, které si přáli vykonávat.

Učitel jako pamětník:

1. Kdy jste v Polné začal učit? Byl to počátek Vaší pedagogické dráhy, nebo jste předtím už někde učil?

Pan učitel začal v Polné učit r. 1950. Nebyl to ale jeho počátek pedagogické dráhy. Začal učit v r. 1945, předtím pracoval v období 2. světové války u p. Radouše v zahradnictví v Polné, protože práce v zemědělství ho chránila před totálním nasazením. Respondent uvedl, že v Polné učil až po nějaké době svého pedagogického působení. Své počátky pedagogické dráhy absolvoval na pětileté škole ve Vsi, kam byl umístěn. Zdůvodňuje to tím, že neměl způsobilost, o které hovoří takto: „*A žádněj neměl tenkrát způsobilost. A to byla pro učitele tenkrát taková velmi důležitá doba, že musel absolvovat maturitu na učitelském ústavu. (...) Takže jsme šli neaprobovaní.*“ O svých počátcích hovoří tak, že mu inspektor řekl, že někdo bude číst, někdo psát a s ostatními žáky si bude povídat. Respondent velmi vzpomíná na učitele, od kterého získal mnoho zkušeností: „*A nejpamátnejší pro mě bylo, že jsme šli, to byl okres Ledec tenkrát, a šli jsme ke starýmu učitelovi na jednotřídní, tedy s pěti postupnými ročníky, do Kožlí u Zahrádky, jak je to tam teďka potopený tou Želivskou přehradou. A tam jsme u nějakýho zkušenýho kantora, tak jsme se tam něco poučili.*“ (pozn. autorky: respondent už vlastně odpovídal i na otázku č. 6 a hovořil o své pedagogické přípravě).

Tělocvik se učili jako začínající učitelé v Poděbradech. Poslední den měli absolvovat plavání, na které vzpomíná takto: „*No tak jsme si vzali plavky, na břehu Labe jsme se převlíkli a ten instruktor udělal šipku a skočil do toho Labe. Vynořil se kdo ví kde, přišel ven, oklepal se a řekl: „No, kdybych vás tam pustil, tak vy byste se utopili, protože vy jste z Vysočiny zvyklí na potůčky“* Následně musel dělat doplňující maturitu na učitelském ústavu v Praze, protože měl původně maturitu z klasického gymnázia. Dodává,

že po maturitě na učitelském ústavu učil na různých místech v pohraničí, každý měsíc jinde, protože přišel o místo ve Vsi, kde na Štěpánské zábavě projevil svůj názor: „*Tam byl nějaký náborář a já jsem s ním přímo nesouhlasil, ne že bych s ním nesouhlasil, protože začal velké skoky revoluční, mechanizace všeho, Baťa, Nehera a zemědělství. Já povídám, že to bude těžký, protože v Polný je 400 zemědělců, každý měl nějaký dobytek, tak že to bude těžký. On mě špatně pochopil, tak jsem byl bez místa na osmačtyřicátý rok.*“ A tak pan učitel působil v Rychnově u Nových Hradů a v Kaplici.

Když se chtěl potom oženit se svou ženou, požádal o přeložení do Havlíčkova Brodu, kde potom rok učil. Po roce potřebovali v Polné učitele, a tak přestoupil na polenskou školu. Jeho nástup do polenské školy ale provázely podle jeho slov komplikace: „*A to byla taky taková komplikace, protože jsem měl přijít k jednomu, to byly dvě národní školy, tenkrát byly čtyři školy tady v Polný, dvě národní a dvě střední jo? Tak já jsem měl přijít do té jedny, ale on ten z té druhý to nějak vyměnil. Ale když jsem šel do školy, tak tam stál kolega Chromý, to byl zástupce asi, nebo kdo, a ten říkal: „Jo do Hrbova přijde voják, a tenkrát vojáci chodili 1. října a 1. května, tak on přijde až za měsíc.“ A z okresu mi řekli, že si to musíme zařídit svými silami. No tak jsem šel do Hrbova a tam jsem byl měsíc, a pak jsem měl jít zpátky, jenže on ten hoch dal u Pepinky, měl nějakou kontroverzi, dal mu trochu větší štůlec, tak ho museli potrestat, tak ho dali zpátky tam a já jsem přišel k Pepince (pozn. autorky: ředitelka školy Josefa Chudobová), já jsem přišel do II. národní školy.“ Respondent uvádí, že potom se školy spojily a ředitelkou už byla Květa Rérychová.*

Protože bylo později potřeba učitele do vyšších tříd, šel pan učitel učit sedmou, nebo osmou třídu. Dodělal si tak další vzdělání: „*Tak jsem tam učil pár let, to bylo málo, tak jsme se přihlásili do vyšší pedagogický do Brna a udělal jsem si teda aprobaci pro chemii a přírodopis. Tam jsem rád jezdil. To bylo náročný tým, že byla zároveň studená válka a ty všechny zbraně se předělávali na rakety, tak my jsme se museli přeučovat. Takže to bylo v pondělí odpoledne vojákování, ve čtvrtek Brno, tak já jsem musel dohánět, takže jsem byl furt zapřažený.“ Pan učitel tak popisuje vlastně už svou pedagogickou přípravu, tedy odpovídá zároveň i na otázku č. 6.*

2. Jak dlouho jste v Polné působil?

V Polné pan učitel učil od r. 1950 až do důchodu v r. 1982.

3. Učil jste potom i na jiné škole? Jak dlouho jste učil celkem?

Na tuto otázku respondent odpověděl během své promluvy u otázky č. 1. Jak uvedl v další otázce, v Polné působil do důchodu. Během důchodu ale ještě chvíli učil místo paní učitelky Rajtrmanové, které si zlomila ruku. Na svoje působení na škole během důchodu vzpomíná s úsměvem. Úplnou náhodou se totiž dostal do čela průvodu, který šel až na hřiště, kde byla spartakiáda. Dostal se vlastně nechtíc do čela průvodu, protože nebyl ve škole nikdo, kdo by s žáky šel. Pan učitel na tuto situaci vzpomíná takto: *„Ted'ka přišlo čelo průvodu, kupa, dvacet asi nebo kolik vlajek a hudba, postavili se a ted'ka jsme tam zbyli akorát já a Bedra Cinků (pozn. Bedřich Cink), to byl předseda Národní fronty, tady je pohřbenej pod tím kostelem hnedka. A já jsem byl jenom v teplákách, protože jsem nepočítal, že půjdu s nima. Kdepak, on mě chytil za ruku a povídá: „Hele, nikdo tam není, my musíme jít.“ Tak jsme šli za tou hudbou my dva, já a Bedra. To bylo možná poslední moje vystoupení už jako důchodce.“*

4. Polenskou školu jste si pro své působení mohl sám vybrat, nebo jste sem byl umístěn?

Z odpovědi na otázku č. 1 vyplývá, že pan učitel požádal o přeložení do Havlíčkova Brodu kvůli své rodině. Následně se uvolnilo místo v Polné, a tak šel učit do Polné. Měl jít učit na II. národní školu k ředitelce Josefě Chudobové. Nakonec šel ale k řediteli Hubertu Stlukovi. Jeden kolega měl ale na II. národní škole u ředitelky J. Chudobové nedorozumění s jedním žákem, a tak ho přeložili zpět k řediteli H. Stlukovi a pan učitel šel podle jeho slov *„zpátky k Pepince“*. Tak se říkalo ředitelce II. národní školy Josefě Chudobové.

5. Kde jste absolvoval učitelský ústav?

Z odpovědí u předchozích otázek vyplývá, že pan učitel absolvoval učitelský ústav v Praze. Následně ještě studoval vyšší pedagogickou školu v Brně (podle zákona z r. 1953) aprobaci chemii a přírodopis.

6. Domníváte se, že jste byl dostatečně odborně připraven na svou praxi?

Na tuto otázku pan učitel odpověděl jednoznačně: *„Vůbec! Co myslíte, v pět a čtyřicátým roku.“* Už u předchozích otázek respondent zmiňoval, že mu inspektor řekl, ať nechá děti číst, psát a s ostatními si povídá. U otázky č. 1 popsal, že šli učit neaprobovaní a jak si potom své odborné vzdělání postupně doplňoval.

7. Co pro vás bylo nejtěžší, když jste začal učit?

U této otázky pan učitel odpověděl: „*Psaní na tabuli. Já jsem od Pepinky měl vždycky samý jednotky, jenom z kreslení jsem měl dvojku. A já čmárám, já neumím psát. A teďka jsem přišel do třídy a zjistil jsem, že si s tou tabulí nevím rady. Tak jsem se učil psát na tabuli, aby to bylo čitelný, aby to bylo pro děti srozumitelný a aby to odpovídalo tehdy psanému baroknímu způsobu psaní.*“ U této otázky se ale pan učitel vrátil také se své pedagogické praxi v pohraničí, kam přišel, nikdo ho neuvítal, jen na tabuli bylo maďarsky napsáno uvítání. Děti mezi sebou mluvily maďarsky a slovensky. Pan učitel ale maďarštinu zvládal, protože si ji osvojil částečně už v r. 1944, kdy na maďarských hranicích museli ještě s dalšími šesti lidmi z Polné kopat protitankový příkop.

8. Co všechno kromě výuky jste měl ve své pracovní náplni?

Kromě běžné výuky učil pan učitel předmět zahrady. Protože během posledních dvou let války pracoval v zahradnictví, a také jeho rodina vlastnila zahradu, měl pan učitel k zahradnictví blízko. Uvádí, že si mimo svou pracovní náplň doplňoval vojenskou odbornost a studium.

9. Angažoval jste se i v nějakých mimoškolních činnostech? (místní divadlo, Sokol, ...)? Popřípadě v jakých?

Na tuto otázku pan učitel reagoval: „*To se neptejte.*“ Cvičil v Sokole, byl jednatelem zahrádkářů, u pionýrského domu vedl přírodovědný kroužek. V souvislosti s tímto kroužkem si vzpomněl na jeden nepříjemný zážitek, kdy s dětmi jel autobusem do Věžničky a z Věžničky šli pěšky do Polné. Když se vrátili, říkali mu: „*To jste tomu dal.*“ Bylo to totiž v době, kdy vybouchl Černobyl. S žáky také sbíral léčivé rostliny, za které dostali peníze. Za vydělaný obnos pan učitel žákům koupil knihy, kam jim napsal věnování: „*Za sběr léčivých rostlin*“.

10. Pamatujete si na nějakou inspekci ve škole? Pokud ano, za co inspekce učitele chválila, co naopak doporučovala, aby změnili?

Pan učitel uvedl, že k němu jako k začátečníkovi první dva roky inspektoři nechodili. „*Jenom mně napsali, že to jaksi provozuju tak jaksi středně.*“ Když působil v jižních Čechách, zažil s inspekcí zajímavou historku, kterou mi při rozhovoru vyprávěl. Když jezdil

pan učitel na víkendy z Kaplice domů do Polné, vracel se už v noci. O půlnoci dojel do Českých Budějovic a tam čekal na vlak do Dolního Dvořiště, vystoupil v Kaplici na nádraží, které bylo víc než tři čtvrtě hodiny od školy. Na nádraží potkal inspektora, který mu říkal: „*No to jsem zvědavej, kde se dneska začne učit v 8 hodin.*“ Pan učitel mu vysvětlil, že mu jede autobus do Benešova a z Benešova ho bere pošťák. Pan učitel dodal: „*Na mě čeká pan Bezpalec v Benešově, sednu si, vystoupim u nás a ještě bude tři čtvrtě a budu vcházet do školy.*“ Uvádí, že u něj ale inspektor nebyl. Nejzajímavější inspekci v pohraničí popsal takto: „*Jo a poslední tam byl inspektor zajímavěj tím, že přišel, když já jsem tam nebyl.*“ Poslední dvě hodiny v pátek měla třída totiž náboženství s p. farářem, pan učitel tak měl volno, a tak si řekl, že si zajede do Benešova na oběd. Tam ho jedna dívka upozornila na to, že má ve škole inspektora. A tak se do školy rychle vrátil. Ve třídě seděl inspektor a zkoušel děti. Jednoho žáka zkoušel z dvojmístného dělení, jednu žákyni naopak ze čtení. Přečetla 82 slov za minutu. Pan učitel dodal: „*Tenkrát se to takhle počítalo, kolik přečte. Tak on byl inspektor sám udivenej, že Slovenka vlastně český text přečte 82 slov. Tak pokýval hlavou a byl spokojen tenkrát. Pak už nic neříkal a odešel a dal mně dobrozdání, že si můžu požádat na okres Havlíčkův Brod, to byl Německej Brod tenkrát. Tak to byla moje poslední inspekce.*“

11. Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavnosti? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.

Respondent uvedl, že oslavy byly ve škole velmi často. Jako příklad uvedl: „*První slavností bylo úmrtí Stalina, druhá slavnost byla úmrtí Gottwalda. To jo, to jsem tady zrovna začínal. Takže to byly takový slavnosti špatný.*“ Následně se respondent rozpovídal o oslavách narozenin prezidenta T. G. Masaryka, které prožil na polenské škole jako žák (viz rozhovory s žáky, kteří školu ve vybraném období navštěvovali).

12. Byly nějaké oslavy nebo významné dny, které se vázaly politicky na dobu, a s kterými jste vnitřně nesouhlasil?

Pan učitel si s oslavami, které byly politicky vázány na dobu spojuje svou promoci v Brně, která se konala 12. prosince 1962. Uvádí, že měli promoci na den, „*kdy Beneš se Stalinem udělali tenkrát tu úmluvu, že z východu nás budou osvobozovat bratři.*“ Při promoci bylo připomenuto, že se koná jako výročí r. 1942, 1962. Vzpomněl oslavy VŘSR a podobné

svátky, kdy se zpívaly častušky (krátká ruská lidová píseň). Vzpomíná ale rovněž na sokolské slety. Sokolský slet v r. 1938 popisuje takto: „*Tak potom v osm a třicátým byl zvlášť vypjatý ten slet, protože končila první republika. Za dvacet let končila. To už se vědělo, že nás zaprodají, a předtím byl sokolský slet na tom velkém stadionu.*“ Právě na tomto sletu pan učitel cvičil jako žák v rámci tzv. středoškolských her. Vzpomíná na vypjatou dobu právě v r. 1938 v rámci situace v naší zemi. Vzpomněl také pohřeb Masaryka, kdy respondent stál u Národního divadla. Dodává: „*Jo to byly jiné doby a jiné hodnoty.*“

13. Pamatujete si na nějakou pomůcku, kterou jste sám vytvořil?

Pan učitel uvedl, že si všechno musel vyrobit. Součástí maturity na učitelském ústavu byla rovněž práce s papírem. Pan učitel mluvil o této otázce takto: „*Všechno, co jsem potřeboval, jsem musel zpočátku si vyrobit všechno.*“ Dokládá tak, že dříve si učitelé museli většinu pomůcek sami vyrobit.

14. Kolik dětí jste měl ve třídě? A jak se Vám dařilo s takovou (velkou) skupinou pracovat?

Pan učitel v pohraničí učil i 52 dětí. V Polné měl ve třídě zhruba 25 až 35 dětí.

15. Jaké vztahy jste měl se svými žáky, respektive s jejich rodiči? Jak Vás respektovali?

Pan učitel uvedl, že si nemůže stěžovat. S žáky i jejich rodiči vždy vycházel. Říká, že když žáci něco provedli, potrestal je a už to znovu neudělali. Pan učitel dodal, že si rodičům nikdy nestěžoval, se všemi vždy vycházel. Obzvláště když učil v pohraničí, tak každého na vesnici znal. K některým rodinám chodil i na večeri. Jeho výpověď dokládá, že na vesnicích v pohraničí, ale i v městech o velikosti Polné se lidé povětšinou znali. Tudíž i vztahy rodičů a učitelů byly poměrně přátelské.

16. Jaká byla atmosféra ve škole?

Podle slov pana učitele byla atmosféra ve škole „*vcelku dosti napnutá*“. Ráno do měšťanské školy přijížděli i přespolní žáci a bylo ve škole rušno.

17. Cítili jste, že je škola pod nějakým politickým tlakem?

Pan učitel říká, že tenkrát byl tlak spíše ekonomický. Přiznává ale, že chodily samozřejmě do školy kontroly. Například na rodičovské sdružení přišel nějaký pozorovatel, který sledoval, zda se mluví o škole, nebo o něčem jiném.

18. Jakou nejhorší vzpomínku si odnášíte ze svého působení na polenské škole? A naopak jakou nejhezčí vzpomínku si odnášíte ze svého pedagogického působení v Polné?

Pan učitel u této otázky odbočil v odpovědi ke svému studiu, kdy měl absolvovat zkoušku způsobilosti. Svůj úsměvný zážitek popisuje takto: „*U raportu mně povídali: „V tomhle přece nemůžeš jet do Prahy.“ Tak se koukl na poručíka, ne podporučíka: „Vy jste stejný postavy, tak mu půjč.“ Tak sundal si to a já jsem jel v tomhletem oficírském šatě do Prahy na zkoušku způsobilosti, abych mohl být ne výpomocný učitel, ale normální učitel.*“ Při zkoušce učil ve 4. třídě vlastivědu. Dodává, že problém byl v tom, že byl při hodině rychle hotový. Komise mu ale řekla: „*To víš, že jsme to poznali, protože jsi zvyklej z jednotřídky na čtyři postupný ročníky. Tak je jasný, že jsi brzo hotovej.*“

Nejhorší zážitek měl spojený se vzpomínkou na chlapce, kterého učil. Jeho otec byl u vojska. Chlapec zkusil udělat s tatínkovou vojenskou výbavou nějaký pokus, ale bouchlo to a jinému žákovi výbušnina urazila kus paty.

19. Co byste vzkázal současným učitelům? Dal byste jim nějakou radu?

U této otázky respondent moudře odpověděl, že žádnou radu dát nemůže, protože současní učitelé žijí v jiné době a za jiných podmínek. Pan učitel žil za první republiky, za 2. světové války a po válce. Ztratil mnoho svých kamarádů. Říká, že je dnes všechno jiné, tudíž nemůže učitelům nic poradit.

Závěr praktické části práce

Cílem praktické části bylo nahlédnout do historie sledovaného období polenské školy na základě vzpomínek pamětníků. V praktické části bylo analyzováno sedm rozhovorů s pamětníky žáky, jeden rozhovor s pamětníkem učitelem. Rozhovory byly vyhodnoceny kvalitativně, tudíž nešlo o to najít shodné prvky a zobecňovat odpovědi na danou otázku. Cílem bylo spíše poukázat na jednotlivé osobnosti opřené o jejich vzpomínky a na to, co oni sami jako jednotlivci k tomu dodávají vzhledem ke své životní zkušenosti. Z odpovědí na otázku většinou nevyplývá jednotný závěr k otázce, což vyplývá z charakteristik kvalitativního výzkumu, ale lze poukázat na pestrost pohledů jednotlivců. Tím se naplňuje smysl orální historie, a to zachytit a zaznamenat vzpomínky pamětníků, které probíhají v delším úseku. Zachycují tak historii, jak ji pamětníci prožívali. Pamětníci polenskou školu navštěvovali v různých obdobích, od první republiky až po období komunistického režimu. V rozhovorech se výrazně odráží politický ráz doby ve vztahu ke škole i osobnímu životu narátorů. Specifika doby se projevují i v jednotlivých odpovědích. Je ovšem přirozené, že si pamětníci své vzpomínky idealizují, protože v době, kdy školu navštěvovali, byli ještě děti. Pan učitel byl mladý a negativní vzpomínky jsou často přehlušeny spíše pozitivními zážitky a vzpomínkami. I samotní respondenti přiznávají, že některé vzpomínky byly zastíněny jinými silnými momenty. Například respondentka F vzpomíná na velmi silné momenty 2. světové války, které přebýly její vzpomínky na školní léta.

Všichni pamětníci žáci ve svých vzpomínkách nejčastěji reflektují první roky školní docházky, vzpomínají často na učitele z 1. třídy, pomůcky, které v prvních letech používali jako slabikář a čítanku. V textu se objevují i konkrétní jména učitelů, na které respondenti vzpomínají. Jedná se o učitele, kteří již nežijí, tudíž není třeba jejich jména anonymizovat. Vzhledem k tomu, že se narátoři zajímají o výsledky této práce, jak bylo z rozhovorů patrné, chtěla autorka narátory potěšit, proto jsou jejich odpovědi uváděné v plném znění.

Jak už bylo zmíněno, život pamětníků silně ovlivňovala doba, ve které školu navštěvovali. Tomu odpovídaly i reakce na otázku týkající se čtenářství, ve kterých lze pozorovat, jaké oblíbené hrdiny měli žáci v daném období. Většinou četli dobrodružné romány, do některých vybraných hrdinů se ale také promítala preference katolických rodin. Specifikům doby odpovídají i mimoškolní činnosti, kterým se žáci věnovali, či slavnosti,

kteřé se ve škole konaly. Do r. 1950 mohly být oslavovány události jako narozeniny prezidenta T. G. Masaryka, po r. 1948 byl celkově v odpovědích zdůrazňován politický ráz oslav. Podle slov respondenta D byly oslavy po r. 1948 stavěny „*na politice a na Sovětském svazu.*“ Stejně tak i v negativních vzpomínkách pamětníků se promítla doba, kdy žáci školu navštěvovali. Pamětník A negativně vzpomíná na období protektorátu, kdy školu vedl ředitel, který byl později odsouzen jako kolaborant. Respondentka C naopak vzpomíná na změnu oslovování z pana učitele na soudruha učitele. Lze tedy pozorovat, jak to, na co pamětníci nejvíce vzpomínají, je spojeno s politickou charakteristikou doby.

Stejně tak ovlivnil režim ve státě i možnost výběru povolání pamětníků. Ve většině případů (až na respondentku E a respondentku F) si respondenti přáli dělat jiné povolání, než na které se mohli připravovat a následně ho vykonávat. Jejich výběr byl ovlivněn rodinným původem.

Rozhovor s panem učitelem dokresluje vzpomínky na školu v Polné z pohledu učitele. Z rozhovoru je rovněž patrné, jak se proměňovalo vzdělávání učitelů. Na začátku své praxe učil pan učitel bez tzv. „způsobilosti“ (tzn. neměl složenou zkoušku způsobilosti, kterou učitelé skládali po absolvování učitelského ústavu a dvouleté praxi ve škole v případě učitelství pro obecné školy), na základě umístění působil na různých místech, v různých školách, často se během svého působení setkával v pohraničí s opravdu chudými dětmi, které se snažil podporovat, například jim připravoval jídlo apod. Následně pan učitel po válce doplnil své vzdělání na dvouletém učitelském ústavu, který fungoval v Praze do r. 1948. Roku 1950 přišel pan učitel do Polné, kde působil až do důchodu. V průběhu svého působení v Polné dále rozšířil své vzdělání na vyšší pedagogické škole v Brně na základě zákona z r. 1953, kterým byly zrušeny pedagogické fakulty. Pan učitel v souvislosti s polenskou školou vzpomínal na události smutnější i veselejší, často se ve vzpomínkách dostal i do svého dětství, kdy polenskou školu navštěvoval jako žák.

Stanovené cíle pro praktickou část byly naplněny a rozhovory tak umožňují nahlédnout do určitého úseku historie školy v Polné z pohledu individuálních pamětníků.

Závěr

Město Polná má bohatou historii, jejíž součástí je historie místní školy. Právě historie školy, a zejména primárního stupně školy v letech 1873–1952, je hlavním tématem této diplomové práce. Práce je historického charakteru. Skládá se z teoretické části a z praktické části. Hlavním cílem diplomové práce bylo zpracovat historický vývoj primárního vzdělávání v Polné a poukázat na jednotlivá specifika primárního stupně školy ve sledovaném období. Dalším cílem bylo nahlédnout do určitého úseku historie polenské školy na základě vzpomínek narátorů. Mám dojem, že byl cíl práce splněn, protože byl na základě práce se školními kronikami a dalšími archivními materiály zpracován historický vývoj primárního vzdělávání, kapitola 7 zahrnuje různá specifika primárního stupně školy ve sledovaném období.

Historie školy byla pečlivě zaznamenána ve školních kronikách, které jsou uloženy v SOkA Jihlava a ZŠ Polná. V SOkA Jihlava je uloženo 8 kronik školy v Polné. Po prostudování dostupných materiálů a zvážení možností rozsahu práce se autorka zaměřila na tři vybrané kroniky, jejichž výběr je vysvětlen v kapitole 3. K historii školy se rovněž dochovaly další prameny archivní povahy, ve kterých autorka dohledávala potřebné informace. Dalším zdrojem pro teoretickou část práce byly materiály uložené v Městském muzeu Polná. Muzeum autorce rovněž poskytlo fotografie, které je možné vidět v přílohách práce.

V teoretické části práce autorka uvedla obecný rámec školské historie (kapitola 2), který rámuje historický vývoj školy v Polné. Historii školy v Polné přirozeně ovlivnil historický vývoj města (kapitola 5) a mikroregionu Polensko (kapitola 4). Součástí mikroregionu byly i další školy, odkud žáci později začali dojíždět do školy do Polné. Většina škol v mikroregionu byla postupně zrušena pro nedostatek žáků. Autorka práce historii školy v Polné zmapovala od jejích počátků, protože chtěla zachytit historický vývoj školy v širším kontextu jejího vývoje. Do kapitoly historie školy spadá rovněž podkapitola týkající se stavebního vývoje budov a zázemí školy (kapitola 6.2).

Školní kroniky byly prostudovány na základě stanovených kritérií, informace autorka doplňovala dalšími prameny archivní povahy. Díky bádání v kronikách a dalších pramenech autorka zaznamenala statistiku školní docházky žactva do školy v Polné ve vymezeném

období. Jak je ze statistiky patrné, školu v Polné navštěvovalo velké množství žáků, v počtech žáků je možné sledovat výkyvy zaznamenané v grafu. Nižší počet žáků lze pozorovat ve školním r. 1924/1925, což dokládá nižší porodnost v důsledku I. světové války, epidemie španělské chřipky a celosvětové hospodářské krize. Nejnižší počet žáků se objevuje ve školním r. 1949/1950. Tito žáci se narodili v době slabých populačních ročníků v důsledku celosvětové hospodářské krize a II. světové války. Další kapitola (7.2) poukazuje na nejběžnější dětské choroby, kterými děti opakovaně trpěly, jako byly záškrt, spála, plané neštovice, spalničky, příušnice. Jelikož se proti těmto nemocem zprvu neočkovalo, měly dětské nemoci někdy tragické dopady i ve školním kolektivu, dokonce se objevovala i úmrtí dětí. Škola musela být kvůli epidemiím několikrát uzavřena a vyučování přerušeno. Péče o zdraví žáků se postupně zlepšovala, žáci začali být ve věku 7 a 14 let pravidelně očkováni. Škola rovněž pečovala o životní úroveň chudých dětí, snažila se pomocí různých opatření zlepšovat jejich životní úroveň a zajišťovala jim potřebné školní pomůcky. Díky činnosti dobročinných spolků žáci dostávali stravu, ošacení a pomůcky do školy.

Ze školních kronik je patrné, že se správa školy a její dosah proměňovaly. Ve vedení školy se tudíž vystřídala celé řada ředitelů. Tabulky v kapitole 7.6 se snaží zachytit proměňující se správu školy v Polné. Kapitola rovněž zahrnuje medailony významných pedagogů školy v Polné. Ve škole se často angažovali nad rámec svých povinností, což dokazuje bohatý kulturní život školy (kapitola 7.4 a 7.5). V průběhu let se ve škole konaly různé slavnosti, významné dny, které odrážely ráz měnící se doby. Tyto slavnosti a významné dny zachycuje kapitola 7.4.

Praktická část dokresluje historii sledovaného období školy v Polné na základě vzpomínek pamětníků. Historie školy je zachycena tak, jak ji pamětníci prožívali. Praktickou část tvoří 7 rozhovorů s pamětníky žáky, jeden rozhovor s pamětníkem učitelem. Pan učitel u některých otázek hovořil i o svém dětství v polenské škole, proto v práci vystupuje jako pamětník žák i pamětník učitel. Rozhovory byly vyhodnocovány kvalitativně a jejich cílem bylo poukázat na jednotlivé osobnosti opřené o jejich vzpomínky a na to, co ke svým vzpomínkám sami dodávají na základě životní zkušenosti. Kvalitativní výzkum umožnil poukázat na pestrost pohledů jednotlivců. Z odpovědí pamětníků je patrné, že navštěvovali školu v různých obdobích, od první republiky až po období komunistického režimu.

Specifika doby se projevují i v jednotlivých odpovědích. Je třeba brát v úvahu fakt, že vzpomínky pamětníků jsou idealizované, protože když školu navštěvovali, byli ještě děti. Pan učitel byl mladý a negativní vzpomínky jsou přirozeně přehlušeny pozitivními vzpomínkami a zážitky.

Pamětníci při svém vyprávění vzpomínali na první roky školní docházky, nejčastěji vzpomínali na učitele, který je učil v 1. třídě, rovněž si vybavovali pomůcky, které v prvních letech používali. Lze tak poukázat na důležitost období, kdy dítě vstupuje do školy. Odpovědi respondentů dokládají, jak důležité je toto období pro žáka. Pamětníci vzpomínali na konkrétní učitele, v textu jsou uvedena i jejich jména. Jedná se o učitele, kteří již nežijí, tudíž není třeba jejich jména anonymizovat. Vzhledem k tomu, že se narátory těší na výsledky této práce, jak bylo z rozhovorů patrné, chtěla autorka narátory potěšit, proto jsou jejich uváděné odpovědi úplné.

Specifika doby se projevovala v odpovědích pamětníků na otázky týkající se čtenářství, mimoškolních činností, ale také oslav školy. Žáci, kteří navštěvovali školu do r. 1950 vzpomínali často na oslavy narozenin prezidenta T. G. Masaryka, po r. 1948 se oslavy proměňovaly a z odpovědí vyplynulo, že se v nich více odrážel politický ráz doby. Politická charakteristika doby, během které žáci školu navštěvovali, se promítla i v jejich negativních vzpomínkách. Pamětníky ovlivnila politická situace ve státě i v jejich výběru povolání. Většina z nich si přála vykonávat jinou profesi, než na kterou se mohli připravovat.

Rozhovor s panem učitelem umožňuje vnímat historii školy v Polné ve vymezeném období i z pohledu tehdejšího učitele. V rozhovoru pan učitel mluvil o své pestré praxi, kdy působil na různých školách, setkal se tak s různými typy škol. Působil také v pohraničí, kde se setkal s velmi chudými žáky. Zprvu učil bez způsobilosti, jak pan učitel v rozhovoru uvedl: *„A žádnéj neměl tenkrát způsobilost. A to byla pro učitele tenkrát taková velmi důležitá doba, že musel absolvovat maturitu na učitelském ústavu.“* Po válce pan učitel doplnil své vzdělání na učitelském ústavu v Praze. V Polné začal učit v r. 1950 a působil zde až do důchodu. Své vzdělání rozšířil na vyšší pedagogické škole v Brně na základě zákona z r. 1953.

Přestože měla autorka k dispozici jeden rozhovor s pamětníkem učitelem, stálo za to ho zpracovat. Rozhovor trval více než tři hodiny a odpovědi pamětníka byly opravdu hutné

a inspirativní. Pan učitel je zřejmě posledním žijícím učitelem, který v autorkou vymezeném období učil na primárním stupni školy v Polné. Přestože je respondentovi obdivuhodných 99 let, jeho vzpomínky jsou jasné, pan učitel má všeobecný přehled a jeho pohled na učitelství je velmi inspirativní. Protože pamětníci žáci na pana učitele rovněž často vzpomínali, může pro ně být obohacující mít možnost si přečíst rozhovor s panem učitelem.

Stanovené cíle pro teoretickou i praktickou část byly naplněny. V teoretické části byla zmapována historie primárního vzdělávání v Polné a na základě studia kronik a dalších pramenů byla zpracována specifika primárního stupně školy. Rozhovory podpořily teoretickou část práce a umožnily nahlédnout do určitého úseku historie školy v Polné z pohledu individuálních pamětníků.

Autorka si uvědomuje, že by rozhovory s pamětníky mohly obohatit i samotné žáky základní školy v Polné a bylo by pro ně jistě přínosné uspořádat projekt, v rámci kterého by se s pamětníky a jejich autentickými zkušenostmi mohli setkat. Vzniká zde další prostor pro další budoucí využití práce ve výuce s žáky polenské školy. O projektu autorka sama uvažovala, ale nerealizovala ho, protože v dané škole neučí, a shromážděná materie se váže na tuto školu. Práce bude proto poskytnuta ředitelství školy, aby bylo umožněno její další využití. Rovněž bude práce nabídnuta Městskému muzeu v Polné, jehož pracovnice byly autorce při psaní práce nápomocny a poskytly jí cenné materiály k práci.

S bádáním v kronikách a dalších pramenech archivní povahy souvisely počáteční obtíže. Autorka zprvu nevěděla, jak se zorientovat v archivních materiálech, jak materiály studovat apod. Materiály byly ne vždy zcela kompletní a autorka se tak snažila chybějící informace dohledávat v dalších pramenech. Bádání ve školních kronikách a dalších pramenech autorce přineslo nejen mnoho faktických poznatků, ale rovněž ji studium materiálů umožnilo práci s dobovými materiály, což může autorka využít i při projektu k historii školy se svými budoucími žáky. Setkání s pamětníky autorku nesmírně obohatilo. Díky rozhovorům dokázala autorka vnímat historii školy i z lidského hlediska, viděla za historií školy skutečné lidské příběhy a osudy, které jsou jen střípkem života polenské školy.

Autorka chtěla zprvu zkoumat historii primárního stupně školy v Polné již od první dostupné kroniky až po současnost. Brzy si ale uvědomila, že tato představa byla nereálná.

Množství materiálů k historii polenské školy dokládá význam a důležitost této školy. Zároveň není možné v rámci jedné práce zpracovat všechny dostupné materiály. Proto by mohla být tato práce východiskem pro další bádání po historii primárního stupně školy v dalších obdobích.

Autorku vedl k výběru práce osobní vztah k městu Polná, potažmo ke škole, kterou sama, byť jen velmi krátce, navštěvovala. Autorka měla zájem o historii této školy, její tradici, a protože studuje učitelství pro 1. stupeň, rozhodla se zaměřit na primární stupeň školy v Polné. Téma práce bylo pro autorku zajímavé a obohacující. Při práci se jí více ukazovalo proměňování školské struktury a autorka si uvědomovala, v jakých podmínkách se žáci vzdělávali v různých obdobích. Učila se pracovat s tím, jak vykládat materii, jež byla zpracovávána. Díky psaní této diplomové práce v autorce uzrál vztah a respekt k dějinám.

Zkratky

c. k. (německy k. k.)	císařsko-královský
ČSAD	Československá státní automobilová doprava
inv. č.	inventární číslo
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
ONV	Okresní národní výbor
SOkA	Státní okresní archiv
ŠK	školní kronika
TJ	tělovýchovná jednota
Tokoz	Továrna kovového zboží
ZŠ	základní škola
ŽĐAS	Žďárské strojírny

Zdroje a literatura

ČEJKA, Jiří et al., 1992. *Polná 1242–1992*. Polná: Městský úřad v Polné.

FIŠER, Bohuslav, 2015. *Polensko po stránce etnografické*. Polná.

FIŠER, Bohuslav, 1998. *Lidová píseň na Polensku*. Polná: nakladatelství Linda.

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

HLADÍK, Bohuslav, 1969. *Historický kalendář města Polné*. Polná: Sbor pro občanské záležitosti rady MěstNV.

HLADÍK, Bohuslav, 1968. Bratrstvo soukenických tovaryšů v Polné v první polovině 19. století a jeho sociální význam. In: *Vlastivědný sborník Vysočiny, V*. Jihlava: Muzeum Vysočiny.

HLADÍK, Bohuslav, 1965. *Stará polenská škola*. Polná: Muzeum Vysočiny v Jihlavě (pobočka Polná).

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, 1969. *Vystěhovalectví z Polné do Severní Ameriky ve druhé polovině XIX. století*. Havlíčkův Brod.

CHVÁTALOVÁ, Jiřina et al., 2002. *Setkání rodáků a přátel Záborné k 720. výročí obce*. Záborná, ISBN 80-239-3247-0.

JAROŠ, Zdeněk, 1989. *Polná-kulturně historický průvodce*. Polná: Muzeum Vysočiny Jihlava.

JAROŠ, Zdeněk, 2000. *Břetislav Rérych tvůrce polenského muzea*. Polná: nakladatelství Linda.

KASPER, Tomáš a Dana, KASPEROVÁ, 2008. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2429-4.

KOUMAR, Josef, 2012. *Geografická charakteristika kraje Vysočina a podklady pro terénní výuku ve vybraných lokalitách*. Brno. Diplomová práce. Masarykova universita. Pedagogická fakulta. Katedra geografie.

- KŘESADLO, Karel, 1979. Nejstarší polenské privilegium z roku 1479. In: *500 privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné*. Polná.
- MOTYKA, Josef, 2021. *Židovské vzdělávání v okrese Písek*. České Budějovice. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Katedra filosofie a religionistiky.
- MÜCKE, Pavel a Miroslav, VANĚK, 2015. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2931-5.
- MÜCKE, Pavel, Hana, PELIKÁNOVÁ a Miroslav, VANĚK, 2007. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 978-80-7285-089-1.
- ZAORALOVÁ, Marie, 1979. Z dějin hospodaření na velkostatku Polná-Přibyslav a Pohled. In: *500 privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné*. Polná.
- PFÄFF, Ivan, 1995. *Obrozenecká společnost na Vysočině*. Praha. ISBN 80-85917-04-1.
- PISKOVÁ, Renata et al., 2009. *Jihlava: historie/kultura/lidé*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 978-80-7106-551-7.
- POJMON, František, 1991. *Polná. Popis dějepisný, místopisný a statistický*. Polná. ISBN 80-900261-7-6.
- PRCHAL, Jan, 2002. *Biografický slovník Polenska*. Polná: nakladatelství Linda.
- PRCHAL, Jan, 2006. *Polná ve 20. století*. Polná: nakladatelství Linda.
- PRCHAL, Jan, 2003. Vítejte u nás. In: *Mikroregion Polensko*. Polná: Obce sdružené v Mikroregionu Polensko.
- PRCHAL, Jan a Milan ŠUP, 2006. *Dobroutov*. Polná: nakladatelství Linda.
- PRCHAL, Jan et al., 2014. 100 let Husovy knihovny v Polné. Polná: Město Polná.
- PŘIBYL, Alois, 1965. *Erb a pečetě města Polné*. Jihlava: Muzeum Vysočiny v Jihlavě.
- RYCHLÁ, Marie, 2021. *Historie školství v Nových Dvorech (rukopis)*.
- SEDLÁČEK, August, 1936. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 12. díl. 2. vyd. Praha: Šolc a Šimáček.

SKALKOVÁ, Jarmila et al., 1983. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Státní pedagogické nakladatelství.

SOBOTKA, Stanislav, 1991. *Janovice sté výročí nové školy 1891–1991*. Polná.

ŠANDERA, Martin, 2009. *Hynce Ptáček z Pirkštejna-přední kališnický politik a hlava spojených východočeských landfrýdů*. Polná.

ŠVAŘÍČEK, Roman et al., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

TURECKÝ, Karel, 1947. *500 let Sozimovy nadace chudého špitálu v Polné*. Polná

VÁŇOVÁ, Růžena, 1986. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

VOMELOVÁ, Marta, 2022. *Zmizelí polenští sousedé*. Polná: Městské muzeum Polná. ISBN 978-80-11-01222-9.

Internetové zdroje:

Město Polná, 2015, *Mikroregion Polensko*, [online], [cit. 13.října 2021], Dostupné z: <https://www.mesto-polna.cz/mikroregion-polensko/d-327806>

Husova knihovna v Polné, 2021, *O knihovně*, [online], [cit. 3. srpna 2021], Dostupné z: <http://knihovna.polna.cz/o-knihovne/>

Prameny:

Pozůstalost Stanislava Sobotky (kronikář), Janovice-rodinný archiv

Archiv Židovského muzea v Praze, fond Židovská náboženská obec Polná, sign. 34110

SOKA Jihlava, fond Archiv města Polná, inv. č. 902

SOKA Jihlava, fond Archiv města Polná, inv. č. 930

SOKA Jihlava, fond Archiv města Polná, inv. č. 1078

SOKA Jihlava, fond Obecná škola smíšená Polná, inv. č. 123-128

SOKA Jihlava, fond Obecná škola smíšená Polná, inv. č. 158-165

SOKA Jihlava, fond I. národní škola Polná, inv. č. 16–20

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 15-19

SOkA Jihlava, fond I. národní škola Polná, inv. č. 41-45

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 40-44

SOkA Jihlava, fond I. národní škola Polná, inv. č. 66-70

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 65-69

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 91-95

SOkA Jihlava, fond II. národní škola, inv. č. 115-119

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 116-120

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 140-144

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 141-145

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 166-170

SOkA Jihlava, fond II. národní škola, inv. č. 165-169

SOkA Jihlava, fond II. národní škola, inv. č. 190-195

SOkA Jihlava, fond I. střední škola v Polné, inv. č. 113

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 196-200

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 215-219

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 221-225,

SOkA Jihlava, fond II. národní škola v Polné, inv. č. 240-244

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 265-269

SOkA Jihlava, fond I. střední škola Polná, inv. č. 158

SOkA Jihlava, fond I. střední škola v Polné, inv. č. 163

SOkA Jihlava, fond II. národní škola v Polné, inv. č. 290-296

SOkA Jihlava, fond I. střední škola v Polné, inv. č. 168

SOkA Jihlava, fond Škola obecná šestitřídní Polná, inv. č. 318-323

SOkA Jihlava, fond I. národní škola, inv. č. 251–256

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 344–348

Užité školní kroniky:

SOkA Jihlava, fond Obecná škola smíšená Polná, inv. č. 185; Beschreibung der merkwürdigen Begebenheiten von der Entstehung und Verbesserung der Polnaur Stadtschule (1784–1814)/ v práci označeno ŠK 1

SOkA Jihlava, fond Obecná škola smíšená Polná, inv. č. 187; II. Gedenkbuch altem Jahre 1825–1895 (1825–1895)/ v práci označeno ŠK 3

SOkA Jihlava, fond I. střední škola Polná, inv. č. 188; Kronika měšťanské školy v Polné (1873–1922)/ v práci označeno ŠK 5

SOkA Jihlava, fond I. střední škola Polná, inv. č. 189; Pamětní kniha 1. střední škola Polná (1922–1940)/ v práci označeno ŠK 7

SOkA Jihlava, fond II. národní škola Polná, inv. č. 372A; Školní kronika 2. národní škola Polná (1946–1952)/ v práci označeno ŠK 8

Přílohy

Seznam příloh

A) Textové přílohy

A1 – Struktura otázek k rozhovoru s pamětníky

A2 – Přepis rozhovoru s pamětníkem žákem (respondentka F)

A3 – Přepis rozhovoru s pamětníkem učitelem

B) Fotografické přílohy

B1 – Kostel Nanebevzetí panny Marie v Polné (pohled od Špačkova rybníka)

B2 –Hrad Polná

B3 – Expozice Stará polenská škola: 4. třída školy v Polné koncem 19. st.

B4 –Budova Kaplanky koncem 19. století

B5 –Současná podoba budovy Kaplanky

B6– Budova chlapecké školy v 19. století, čelní pohled

B7– Současná podoba budovy chlapecké školy, dnešní 1. st. ZŠ

B8– Budova dívčí školy v r. 1898 (svěcení budovy)

B9– Současná podoba budovy dívčí školy, dnešní 2. st. ZŠ

B10– Uprchlíci z pohraničí ubytovaní v budově dívčí škole r. 1938

B11– Tehdejší podoba budovy židovské, později německé školy

B12– Současná podoba židovské, později německé školy

B13– Žáci židovské školy

B14–Učitelský sbor o slavnosti (Břetislav Rérych, Josefa Chudobová a kolektiv)

B15–Pamětní deska ředitele školy Břetislava Rérycha

B16–Kulturní program k příležitosti otevření budovy dívčí školy v r. 1898

B17–Článek: Besedy rodičů s učiteli v Polné

B18–Sešit respondentky F vystavený 1. máje ve výloze obchodu

A) Textové přílohy

A1 Struktura otázek k rozhovoru s pamětníky:

Pamětník učitel:

1. Kdy jste v Polné začal učit? Byl to počátek Vaší pedagogické dráhy, nebo jste předtím už někde učil?
2. Jak dlouho jste v Polné působil?
3. Učil jste potom i na jiné škole? Jak dlouho jste učil celkem?
4. Polenskou školu jste si pro své působení mohl sám vybrat, nebo jste sem byla umístěna?
5. Kde jste absolvoval učitelský ústav?
6. Domníváte se, že jste byl dostatečně odborně připraven na svou praxi?
7. Co pro vás bylo nejtěžší, když jste začal učit?
8. Co všechno kromě výuky jste měl ve své pracovní náplni?
9. Angažoval jste se i v nějakých mimoškolních činnostech? (místní divadlo, Sokol, ...)? Popřípadě v jakých?
10. Pamatujete si na nějakou inspekci ve škole? Pokud ano, za co inspekce učitele chválila, co naopak doporučovala, aby změnili?
11. Cítili jste, že je škola pod nějakým politickým tlakem?
12. Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavnosti? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.
13. Byly nějaké oslavy nebo významné dny, které se vázaly politicky na dobu, a s kterými jste vnitřně nesouhlasil?
14. Pamatujete si na nějakou pomůcku, kterou jste sám vytvořil?
15. Kolik dětí jste měl ve třídě? A jak se Vám dařilo s takovou (velkou) skupinou pracovat?
16. Jaké vztahy jste měl se svými žáky, respektive s jejich rodiči? Jak Vás respektovali?
17. Jaká byla atmosféra ve škole?
18. Jakou nejhorší vzpomínku si odnášíte ze svého působení na polenské škole? A naopak jakou nejhezčí vzpomínku si odnášíte ze svého pedagogického působení v Polné?
19. Co byste vzkázal současným učitelům? Dal byste jim nějakou radu?
20. Chcete dodat ještě něco dalšího? Co byste ve vztahu k takovýmto vzpomínkám na školu chtěl sám dodat?

Pamětník žák:

1. Jak dlouho jste chodil/a do školy v Polné? V jakém období jste školu navštěvoval/a?
2. Učil/a Vás na obecné/národní škole pan učitel, nebo paní učitelka?
3. Který pan učitel nebo paní učitelka Vám nejvíce utkvěl v paměti? Proč právě tento/tato?
4. Jaký předmět byl Váš nejoblíbenější? Proč?
5. Pamatujete si na nějakou učební pomůcku, učebnici, která Vám zůstala v paměti?

6. Mohli jste si ve škole půjčovat knížky? Půjčoval/a jste si vy sám/sama knížky? Je nějaká knížka z té doby, nebo hrdina z knížky, na kterého si pamatujete?
7. Účastnil/a jste se sokolských činností, nebo ještě nějakých dalších mimoškolních činností?
8. Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavnosti? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.
9. Vzpomeňte, kolik dětí bylo ve třídě. (Bylo ve Vaší třídě víc chlapců, nebo dívek?)
10. Pamatujete si, jak třída vypadala, jak byla vybavena?
11. Jakou nejpříjemnější vzpomínku máte na svá školní léta? Vzpomeňte na nějaký zážitek ze školního prostředí.
12. Pamatujete si naopak i nějakou negativní vzpomínku ze školy? Popřípadě jakou?
13. Setkáváte se jako třída či škola při nějakém výročí?
14. Pro jaké povolání jste se připravovala po ukončení školní docházky? Jaké povolání jste nakonec vykonával/a?

A2 Přepis rozhovoru s pamětníkem žákem (respondentka F)

1. Jak dlouho jste chodila do školy v Polné? V jakém období jste školu navštěvovala?
„Tak já jsem chodila osm roků. Začala jsem v čtyřicátým devátým a osm je padesát sedm.“

2. Učil/a Vás na národní škole pan učitel, nebo paní učitelka?
„Paní učitelky. Mám i jména. Představ si, já mám památník, tam mám od těch učitelů, podívej se, to je ta Kubicová. Tohle to mi namalovala, vidíš to? Ta nás měla v 1. a 2. třídě. To je z 1. třídy. Ted' ještě, podívej se, já jsem dokonce chodila, to bylo tehdá povinný náboženství, to mám od katechetky, v roce padesát dva, to jsem chodila do třetí třídy, potom tady mám, tohle byla ředitelka Chudobová, ta nás neučila, ale byla to ředitelka, tak jsem si to nechala takhle udělat. Tady Drbohlavová, ta mě učila ve třetí třídě. Ta bydlela, jak je hospoda u nádraží, tak kousíček dál je taková bytovka. A i ti Kubicovi tam bydleli. Já jsem chodila i do družiny, tak podívej, Sekotová. Mám nádherný vzpomínky, já prostě na to jsem na takovýhle. Ještě tady je, Pustinová, tak to jsem chodila asi do 4. nebo 5. třídy.“

3. Který pan učitel nebo paní učitelka Vám nejvíce utkvěl v paměti? Proč právě tento/tato?
„Nejradši vzpomínám, a od ní tady nemám. Na střední škole nás učila učitelka Nápravníková. Bydlela v Záborný. Ta nás učila češtinu. Já vděčím tomu, že jsem měla vždycky jedničku i na pedagogický škole, protože ona nás strašně dobře učila, tak zajímavě, ne pedantsky. Já mám na ní strašně pěkný vzpomínky. Dokonce když jedeme do Polný a ona má, jak má Anežka Hružová hrob, tak kousek nahoru má ona hrob. Ona umřela, není to dlouho. Tak se tam vždycky zastavím u toho hrobu a zavzpomínám.“

Autorka: *„A z národní školy vzpomínáte nejraději na jakého učitele?“*

„Ta Kubicová byla taky výborná, první, druhá třída. Já na všechny mám pěkný vzpomínky. Já jsem se nemusela moc učit. Jak se snažím být poctivá ted', tak já jsem byla takhle poctivá odmala. Ale rodiče mě nějak pořád nic nepřipomínali, já to měla v sobě. Já jsem věděla, že tohle mám dělat. Náš tatínek byl důvěrník včelařskej a on strašně miloval přírodu. My jsme chodili každou sobotu a neděli do lesa. Já jako už studentka jsem říkala: „Holky si můžou jít a já musím s našejma do lesa.“ On dělal budky, za Březinou jsme je roznášeli. Pak jsme se chodili dívat, která je obsazená, kolik tam je

vajíček. Víš, že člověk tehda o to tak nějak nestál, ale mám to od té doby v sobě. Tak jsem se snažila vést i děti a vnoučata. Nevědomky, nevedla jsem je k tomu schválně, ale mám to v sobě. A teď když se scházíme, ze začátku jsem to nedělala, ale když jsme byli v r. 2016, tak jsem si to nechala ode všech podepsat. Tohle mám z roku 2018, ze dvou tříd už jich bylo 32 mrtvejch. Teď jsem čekala v roce dvacet a nebylo to, tak jestli ta, která to má na starost, možná taky kvůli covidu.“

4. Jaký předmět byl Váš nejoblíbenější? Proč?

„Já jsem ti přinesla, podívej se, to jsou moje sešity. Písanky. Podívej se. A tenhleten, jak je to tam žlutý, tak to je proto, to ti řeknu. Tady, vidíš, jak je to žlutý? Protože já jsem krásně psala a moje sešity byly vždycky na 1. máje vystavený tam v obchodě, jak je teď samoobsluha na náměstí napravo, tam tam byl takovej obchůdek, tak to bylo za výlohou na 1. máj. Vidíš, to je podpis Kubicový. Proto je to takhle světlý, jak tam na to svítilo. Protože to tam bylo i 9. Bylo to tam od 1. máje až nějak do konce května. Tak takhle to bylo, podívej se. Tady mám ještě písanku ze 3. třídy, tyhle dva sešity mám schovaný. Jsem měla pořád samý jedničky. To víš, teď se to učí jinak, to nevádí, ale je to památka. To bylo takový běžný, zemřel Stalin, teď by se tomu každěj smál, ale prostě taková byla doba, nikoho to tak nějak. Tady že byl zvolený Zápotocký prezidentem. Tady Stalin, my jsme to nebrali tak nějak politicky, my jsme to brali, že je to představitel nějaký země, ale nevěděli jsme, co to je. Tak jsme to takhle psali ve škole. Takže češtinu jsem měla strašně ráda, do teďka, matematika fyzika, to byl můj hrob. A to je do teďka. Ne že bych neuměla počítat, ale nikdy jsem to nevyhledávala. Za to čeština, ruština, to jsem se vůbec nemusela učit a šlo mi to samo. A věřím, že na tom mají zásluhu ti učitelé, že nás k tomu tak hezky nenásilně vedli k té svojí mateřštině. Klement Gottwald, vidíš, se dožil 56 let, narodil se, no taková byla doba. Tyhle dva sešity jsem si vzala. Podívej, já mám i vysvědčení, potom byla ředitelka Rérychová. Čtvrtá, to byla ještě ředitelka Chudobová. Učitele jsem měla pana Šice. Ten byl taky dobrej. Až v pátý byla ředitelkou paní Rérychová. V osmý třídě jsme měli dvě vysvědčení, my měli normální vysvědčení a závěrečný. Ještě jsme dělali takový zkoušky a dostali jsme dvě vysvědčení. To byl zástupce ředitele Chromý. To už nás měla Nápravníková, vidíš?“

5. Pamatujete si na nějakou učební pomůcku, učebnici, která Vám zůstala v paměti?
„To ti ani moc ne. My jsme měli takový učebnice, já ti nevím. Ta čeština, vyjmenovaný slova a takový, to jsem si jako pamatovala hodně, to jsme měli schovaný. My jsme ty učebnice odevzdávali na konci roku. Neplatili jsme je, dostali jsme je a zase jsme je odevzdávali. Něco takovýho mimořádně zvláštního mě nenapadá, abych si to doteď pamatovala, jako si pamatuju třeba to, jak byl ten sešit vystavený nebo to, ale tohle si nepamatuju, že by mě něco zvlášť nadchlo.“

6. Mohli jste si ve škole půjčovat knížky?
„Knihovna tam byla. Ale ve škole nebyly knížky. To byla knihovna, ta tam je celý léta, Husova knihovna, tam jsme chodili. Já chodila i do kroužku, hráli jsme divadlo. A to se nacvičovalo tam v tý knihovně.“

Autorka: *„Půjčovala jste si vy sama knížky? Je nějaká knížka z té doby, nebo hrdina z knížky, na kterého si pamatujete?“*

„Martinko, vidíš to. Já mám schovanou jednu knížku, jako malý dítě, tu mám schovanou! Je to abeceda, taková ne leporelo, ale je to silný. Na každý písmenko je tam krásná básnička, nádherně malovaný a jsou tam čtyři básničky, čtyři písmenka. To mám schovaný tu knížku. Ted' jsem tam zrovna něco hledala a říkám si, že tuhle knížku jim musím říct, až jednou umřu, aby jí nelikvidovali, aby si jí nechali na památku, protože jako malá jsem jí dostala od maminky, a tak strašně jsem si jí považovala, že jí mám do ted'. Dokonce jsem z ní dětem četla básničky, protože jsou takový lehounký, k tomu je nádherná malba.“

7. Účastnila jste se sokolských činností, nebo ještě nějakých dalších mimoškolních činností?
„Hrála jsem divadlo a chodila jsem na piano. Tam nahoru, jak oni se jmenovali, bylo to v soukromí. Jak je ten obchod'ák nahoře ted', tak tam nalevo nahoře. Tam jsem chodila asi čtyři roky a bylo to plus, protože v Třebíči, jak jsem studovala, tak to bylo povinný, piano nebo housle. Já už měla čtyři roky, tak to bylo pro mě plus. Tam byla ta pedagogická škola pro mateřský školy, pro 1. stupeň byla v Jihlavě, ale pro mateřský školy byla v Třebíči. Tam jsme bydleli v klášteře. V Třebíči jsme měli hudební kroužek a my jsme zvítězili a jeli jsme do Bratislavy na mezinárodní soutěž ve zpěvu. To si pamatuju doteďka.“

8. Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavnosti? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.

„No to bylo k tomu 1. máji hodně. Učili jsme se básničky, v tělocvičně bylo vždycky předtím takové jako, celá škola jsme tam šla, tam nám něco ředitel nebo někdo řekl, zazpívali jsme, no jako je to teď, ale není to třeba tak mohutný. Ale měli jsme to. I na konci roku bylo rozloučení, takový jako jednoduchý, i jsme hráli. Já si pamatuju, to mám taky fotku, že jsem tam hrála na piano nějakou lidovou písničku. To bylo, kdo někam chodil, nebo něco mimo dělal, tak něco zazpíval, zahrál. Jen takový krátký, ale to jsme taky měli. Nebo třeba k matkám, dřív nebylo MDŽ, ale byl Den matek, tak to jsme měli taky. Třeba jenom ve třídě jsme si udělali takovou slavnost. Nic se nekupovalo, žádný dárky jsme neměli. My ani doma neměli nějaký dárky. Naše maminka nás vedla strašně hezky, že nás vedla k tomu, abysme na toho druhýho mysleli. A třeba když jsme měli narozeniny, tak jsme nedostali žádný dárek, protože naši neměli peníze, ale maminka vždycky třeba udělala lepší oběd a popřáli nám. Já jsem si to tak vedla do svého života. Naše maminka nás vedla k takový šetrnosti. Já si pamatuju, jak vždycky večer tatínek rozkrájel jablka, hráli jsme člověče nezlob se, k tomu jsme jedli ty jablka. Já věřím, že to má něco do sebe, že aniž si to člověk uvědomuje, je to v člověku. A předává se to, a to bych říkala každému, kdekoliv, kdykoliv.“

9. Vzpomeňte, kolik dětí bylo ve třídě. Bylo ve Vaší třídě víc chlapců, nebo dívek?
„Bylo nás těch třicet. A byly dvě třídy. Jedna byla jako v chlapecký a jedna v dívčí, ale byli jsme dohromady. Ale byly dvě třídy. Teď když se scházíme, tak všichni dohromady. Celkem teda šedesát. Bylo to asi půl napůl, podle fotek, bylo to tak přibližně na polovinu.“

10. Pamatujete si, jak třída vypadala, jak byla vybavena?

„Byly tam takový jako lavice a židle byla u toho přidělaná a zvedala se, taková sklápěcí. Starý židle, sklápěcí. Po dvou to bylo. Psali jsme perem, kalamáře tam byly, inkoust, pero. To bylo celou dobu. Obrazy taky byly. Prezident, to bylo vždycky. Já jsem chodila i do mateřský školy, tam byl taky obraz prezidenta. Já jsem chodila do školky tady na kraji pod nádražím, ta školka tam byla ještě nedávno. Nevím, jestli tam je teď. Taková vilka, tam byla mateřská škola.“

11. Jakou nejpříjemnější vzpomínku máte na svá školní léta? Vzpomeňte na nějaký zážitek ze školního prostředí.

„No, já mám krásnej zážitek s tou učitelkou Nápravníkovou. Ona bydlela v Záborný a třeba přijela v sobotu, někam jsme šli, tam jsme si sedli, ona nám četla z knížky, nebo my jsme zase jí četli. Bylo to takový přátelský, ne jako školní, ale přátelský. Na tu mám krásný vzpomínky. Dokonce jsem za ní několikrát byla v tom, jak bydlela. A ten sešit, to si teda budu pamatovat. Úplně vidím ten sešit v tom okně, jak to tam bylo. Já jsem tam i přednášela dokonce. Tam bylo podium na náměstí. To se šlo průvodem až od nádraží. Tam bylo lidí. A bylo to na náměstí tam před národním výborem. Tam byli jako představitelé a tam jsme přednášeli. Lidi stáli ukázněně, nikdo tam nedělal žádný ty, tam jsme přednášeli, někdo něco řekl a byl rozchod. To dělala škola.“

12. Pamatujete si naopak i nějakou negativní vzpomínku ze školy? Popřípadě jakou?

„Nemám vůbec žádnou negativní. Já všechno tak v klidu, ke mně se taky všichni hezky chovali. Ani z té družiny, že by byla nějaká šikana nebo něco, to si vůbec nepamatuju, že by někdo pro něco brečel. Ono to bylo taky po válce, víš, tak si toho každé vážil, že může být v klidu. Já vím, jak byly lístky na potraviny a ty banány nebo něco, to bylo jen na Vánoce. Byli jsme šťastný, že máme jeden banán na Vánoce. Lidi si všeho víc vážili. Peníze nebyly a zbožího taky tolik nebylo. Nebyly lednice, nebyly mrazáky, tak si taky lidi koupili to nejnnutnější, co potřebovali. Jedlo se opravdu střídme. To víš, bylo to po válce, taková dost těžká doba. Taky jsme, představ si, že já doted'ka, když je 8. nebo 9. květen, tak vždycky jsem to říkala. Já jsem se narodila v červenci, tak mě v pětačtyřicátým roce byly dva roky a já doted'ka vidím, že když houkala siréna, my jsme utíkali s maminkou, s tatínkem se schovat, teď už jsou tam domy, jak je textilka, jak je pole, na pravý straně tam vzadu na poli byly dva stromy. A my vždycky, když houkaly sirény, tak jsme tam běželi až tam, tam jsme byli schovaný u stromů, až přestane nálet. Pak jsme se zase vrátili. Naši stavěli ten barák ve čtyřicátým roce, já už jsem se v tom baráku narodila. Ještě jsme to ale neměli oházený, neměli jsme plot a já vidím u stromu ty vojáky s koňma, jak tam přišli, koně si tam přivázali. Maminka jim vařila čaj, oni si tam odpočinuli. To byli rumunský vojáci. A zase šli dál. Představ si, že já si to doted'ka pamatuju. Moje sestra Květa mi říkala: „Holka, já když si vzpomenu, když byl konec války, pět a čtyřicátý, tak jezdili všichni, Rusové a tak po té silnici na Jihlavu, tak tys byla na dvoře a najednou maminka volá: „Kde je Máňa, kde je Máňa?“ a tys vždycky,

jak jsi slyšela, že jedou tanky, tak jsi letěla. “ Já jsem tam utíkala na silnici, já jsem jim mávala. Oni mně vždycky povídali, že jak jsem slyšela vojáky, už jsem letěla k silnici. Povídala mi Květa kolikrát: „My jsme se divili, že tě tam nezastřelili. “ To byli i Němci, fašisti, ruský vojáci, jak odjížděli všichni. Tohle mám dotedka v hlavě. To muselo být tak strašně silný, že mi potom některý věci vypadly. Jak jsem chodila do školy a tak, některý věci mně vypadly úplně z hlavy. To musel být obrovskej zážitek. “

13. Setkáváte se jako třída či škola při nějakém výročí?

„Scházíme se. Naposledy v r. 2018, teď asi kvůli tomu covidu. Nescházeli jsme se ale hned pravidelně, až potom se toho někdo ujmul. Tohle je kamarádka Zdena, ta bydlí u Brna, dotedka mi píše. My jsme hodně kamarádily, chodily jsme ven, hodně jsme pletly, vždycky jsme šly k rybníku, jak byla textilka Pleas, tam jsme seděly a pletly. My měly takový zábavy, dřív nebyly jiný zábavy. Tohle je z r. 2016. Tohle je 2013. Pak až v r. 2016, pak za ty dva roky a pak už ne. Tady je rok 2011. Ono tam taky do Polný chodili ze Záborný, z Janovic. Tady mám z devátýho roku. To je na zámku. Předtím jsme se sešli tak za deset let, to nemám fotky. Ani nevím, jestli se to fotilo. Tady mám i pozvánku. Já mám všechno takhle poznamenaný. “

14. Pro jaké povolání jste se připravovala po ukončení školní docházky? Jaké povolání jste nakonec vykonávala?

„To jsem si říkala, já nějak abych šla do továrny, vždycky jsem měla k tomu vztah. Chodila jsem na ten klavír, naši nám tenkrát koupili, máme pěkný piano Petrof, sestra se taky učila na piano. Já ho mám teď tady, je to kvalitní piano. Tak jsem si říkala, že mě to baví s dětma. Květa už byla učitelkou, sestra, co je v Blansku, ta byla na 2. stupni. Tak ta už taky byla. Moje maminka totiž celej život vařila v mateřský škole, právě v tý, kam jsem chodila. Tak já třeba cestou ze školy jsem se za ní stavila a v tý třídě, když jsem byla malá, jsem si tam hrála. To na mě asi mělo taky vliv. Někdy jsem se tam stavila, čekala jsem na maminku až půjde. Hrála jsem si tam s dětma, pomáhala. Tak to mě trochu asi nasměrovalo. Ta hudba, že jsem si říkala, abych to nějak využila, zdokonalila se, za druhý, že maminka byla v tý školce. Měla jsem k tomu takovej jako vztah. Ale bavilo mě to a nikdy jsem toho nelitovala, nikdy. “

A3 Přepis rozhovoru s pamětníkem učitelem:

1. Kdy jste v Polné začal učit?
„V roce padesát.“

Autorka: *„Byl to počátek Vaší pedagogické dráhy, nebo jste předtím už někde učil?“*

„Kdepak, počátek byl v roce čtyřicet pět. Předtím jsem byl v zahradnictví, ve válce, na konci dvou roků války jsem dělal tady u Radouše v zahradnictví, protože jsem maturoval v roce čtyřicet tři. No a takže jsem začal až v roce čtyřicet pět ve školství. To jsme se domluvili s mým drahým známým, spolužákem Láďou, však minulej rok zemřel chudák, měl Parkinsona. Tak to jsem byl danej na Vsi, protože jsem neměl způsobilost. A žádněj neměl tenkrát způsobilost. A to byla pro učitele tenkrát taková velmi důležitá doba, že musel absolvovat maturitu na učitelském ústavu. To byl Masarykův, ne Masarykův, to bylo nějaký anglický jméno, teďka si honem nevzpomínám, státní učitelský ústav. Takže jsme šli neaprobovaní.

Akorát mi řekl inspektor: „No, zaměstnáš je, tyhle ty budou psát, tyhle ty budou číst a s jinýma si budeš povídat.“ A to bylo všechno, co jsem na pětitřídní školu do Vsi jaksi měl průpravu. No tak jsme to pak doháněli. A nejpamátnejší pro mě bylo, že jsme šli, to byl okres Ledec tenkrát, a šli jsme ke starýmu učitelovi na jednotřídní, tedy s pěti postupnými ročníky, do Kožlí u Zahrádky, jak je to tam teďka potopený tou Želivskou přehradou. A tam jsme u nějakýho zkušenýho kantora, tak jsme se tam něco poučili. A jinak jsme všechno museli získávat vlastní, jak bych řekl, iniciativou. Až na tělocvik, protože já jsem sice v šestnácti letech cvičil na tom Strahovským stadionu před sokolským sletem, takže jsem trochu jako ten tělocvik znal, ale to jsme šli do Poděbrad na týden, abysme se naučili zacházet s malejma dětma. Tak jsme to absolvovali. Jedli jsme třesně a zapíjeli Poděbradkou a nic nám nebylo (smích). Tak poslední den byl, že bude plavání, jako závěr toho. No tak jsme si vzali plavky, na břehu Labe jsme se převlíkli a ten instruktor udělal šipku a skočil do toho Labe. Vynořil se kdo ví kde, přišel ven, oklepal se a řekl: „No, kdybych vás tam pustil, tak vy byste se utopili, protože vy jste z Vysočiny zvyklí na potůčky.“ Však teďka to v těch dechovkách zpívají o potůčkách na Vysočině. No tak to je pravda. A tím je kurs plavání skončen. No já jsem to trochu znal, protože jsme za války chodili v Praze do Axy, tak jsme trochu tak zájmově plavali. No tak jsem potom musel

dělat doplňující maturitu na učitelském ústavu, protože já jsem měl maturitu z toho nežádoucího, to byla maturita tzv. klasické gymnázium, kde se od primy učilo němčině každý den, od tercie latina každý den a od kvinty řečtina každý den. A tam jsem bohužel, nebo bohudík, získal takovou úctu k Řekům. Protože Řekové byli moc chytrí lidi, nejchytrější, to třeba ani neznáte, no jsou olympijské hry a takový, to je všechno řečtina že jo...pandemie je řecký slovo, takže i dneska se tomu nevyhneme. A to byla taková perlička, abysme řekli řecká, to byl Diogenes, to byl filozof, kterej odhazoval postupně všechno, co nutně nepotřeboval, až mu zbyl jenom pohár a sud. A spal v sudu, znáte to?“

Autorka: „Ano, trochu ano, znám Diogena v sudu.“

„Jo? A jednou takhle šel spát do toho sudu a přišlo stádo dobytka z pastvy a ti všichni letěli k vodě a napili se a on zjistil: „Hele, vždyť já ani ten pohár nepotřebuju!“, tak ho zahodil a stačil mu jen ten sud.“

Autorka: „A když se vrátíme zpátky k té Vsi, odtud jste šel potom rovnou už do Polné, nebo jste ještě někde mezitím učil?“

„Kdepak, co vás vede. Tak jsem...jo já to беру moc zdaleka, že jo? No tak jsem pak dělal tu maturitu na učitelském ústavu a potom byla moje pestrá ta, že jsem byl na zábavě a to byla vždycky první zábava po Vánocích, Štěpánská. Tak jsme šli s jedním kamarádem na Štěpánskou a on mi povídal v 11 hodin: „Hele, musíme zmizet, protože kluci se na nás chystají, protože jim přebíráme holky“, to víte, nám bylo 25 let. A on byl taky z takovýho dost dobrýho postavení. A tak jsme utekli, a to byl pro mě osud, že jsem přišel o místo potom. Tam byl nějaký náborář a já jsem s ním přímo nesouhlasil, ne že bych s ním nesouhlasil, protože začal velké skok revoluční, mechanizace všeho, Baťa, Nehera a zemědělství. Já povídám, že to bude těžký, protože v Polný je 400 zemědělců, každý měl nějaký dobytek, tak že to bude těžký. On mě špatně pochopil, tak jsem byl bez místa na osmačtyřicátý rok. A tam jsem prožil každý měsíc něco jinýho, byl jsem v Rychnově, to je tam dole u Novejch Hradů, jo? Pak jsem šel otvírat školu s deseti žáky, pak byla ta stávka, víte kolikátýho února to bylo? 25. února to bylo. Nějaký učitel v Novejch Hradech se jí nezúčastnil, tak já jsem byl na tý jednotřídce, tak jsem stávkoval, nestávkoval, protože mně přišel už vyplněnej list, že jsem stávkoval, jo? No, tak jsem byl v Novejch Hradech a 1. května jsem šel do Čáslavi na vojnu na 2 měsíce, tak jsem byl,

podržte se v Polný na Šumavě na vojně 2 měsíce, pak jsem měl prázdniny, pak přišla ta první schůze v Kaplicích, to byl okres Kaplice, tam byla ta přestávka moc dlouhá. Pak přišel nějaký chlápek, který měl list a řekl: „Víte,“ a to už se tenkrát začlo říkat soudruzi, tak říkal: „Víte, soudruzi, celá dislokace se nám zhroutila, zejtra nastoupíte tam, jak vás přečteme.“ A když přečetli mě, tak jsem byl jmenovaný řídícím učitelem dvojtřídní školy a ke mně nějaký hoch, ale protože to byla vesnice, kde bylo sice 52 dětí, 1. až 3. ročník, ale nebyl tam ani kostel, ani hřbitov, ani pošta, ani hospoda, ale on byl z Trhové Lhoty, on sedl na kolo a to je 10 km, tak byl doma, tak dojížděl a já byl řiditelem, nebo řídící učitel tenkrát, výpomocný řídící učitel. Jenomže posledního září byl on převedený do Frymburku, to znáte, to je konec té Lipenský přehrady, tak tam otvíral školu a já jsem tam zůstal s 52 dětmi, 1. až 3. postupně ročník, protože to muselo začít od začátku v pětáctýřicátém, od 6 do 13 let, takový habáni všelijaký, ale byli hodní, tam byly hodné děti. 6 Němců, ale ty uměli pěkně česky, protože ten jeden se jmenoval Moravec a já zase měl německý jméno. A teďka se zpívá píseň, však včera jsme jí zase slyšeli: „Prečo si neprišiel, keď som ti kázala, bola bych ti dala, čo som večerala.“ To byla píseň, to jsme se tam naučili od těch Slováků, protože ti ostatní byli Slováci, polovina jich uměla slovensky, protože měli katolickýho kněze v Rumunsku a ta druhá polovina byla v Maďarsku, teda v Uhrách, jak se tenkrát říkalo. A trochu slovensky uměli. Epizoda jedna byla, když jsem té Marice dával vysvědčení, tak ona druhý den přišla, přinesla ho zpátky a říkala: „Pán učitel, to nie je môj list, já som Eržibudaj a nie to čo tam je napsáno.“ No já jsem tam úředně musel napsat Alžběta Budayová. No a tam jsem byl teda dva roky, tam jsem byl sám! Na dvojtřídce, 52 dětí, sám. My jsme už tenkrát ale mohli držet víkend, protože jinak bylo za republiky prázdný na vsi ve čtvrtek, jo? Tak jsem potom požádal, když jsme se chtěli oženit s manželkou, ona byla u zubaře, vlastně u dvou zubařů najednou, jako asistentka, tak jsem požádal na okres Havlíčkův Brod, no my jsme furt zvyklí říkat Německý Brod, tak mě přeložili pryč tam odtud do Brodu a já jsem rok jezdil do Brodu do pátý třídy tam za kostel do té školy. No a pak potřebovali v Polný jedno místo, tak jsem šel do Polný potom.

A to byla taky taková komplikace, protože jsem měl přijít k jednomu, to byly dvě národní školy, tenkrát byly čtyři školy tady v Polný, dvě národní a dvě střední jo? Tak já jsem měl přijít do té jedny, ale on ten z té druhý to nějak vyměnil. Ale když jsem šel do školy,

tak tam stál kolega Chromý, to byl zástupce asi, nebo kdo, a ten říkal: „Jo do Hrbova přijde voják, a tenkrát vojáci chodili 1. října a 1. května, tak on přijde až za měsíc.“ A z okresu mi řekli, že si to musíme zařídít svými silami. No tak jsem šel do Hrbova a tam jsem byl měsíc, a pak jsem měl jít zpátky, jenže on ten hoch dal u Pepinky, měl nějakou kontroverzi, dal mu trochu větší štulec, tak ho museli potrestat, tak ho dali zpátky tam a já jsem přišel k Pepince (pozn. autorky: ředitelka školy Josefa Chudobová), já jsem přišel do II. národní školy. A to byli čtyři ředitelé, ale ne že by seděli v kanceláři, každé měl třídu a to dělali jenom jako takový vedlejší. Bylo pět tříd. Tak tam jsem byl u Pepinky. Druhé rok se to opakovalo, jenomže do Záborný, tak jsem zase v září chodil do Záborný a bylo to. Pak ty čtyři školy zrušili a byla ředitelkou Květa Rérychová a ta mi říkala Františku, kdežto ta Pepinka, co mě pět let učila na národní škole, tak ta mi říkala kolego. Tak jsem byl ve čtvrté třídě, to byla Máňa Šaurová, Klusáčková, Paříková a tak dál. Napřed jsem učil pátou třídu, teďka čtvrtou. V té páté třídě byla Jarmila, Zemková. Ty holky zpívaly jak zpěváčci. Tak jsem byl ve čtvrté třídě a přišla ředitelka Rérychová a říkala: „Františku, budeš muset jít nahoru.“ A já jsem říkal: „Kam, nahoru?“ A ona: „Šest až devět.“ To bylo v lednu, protože kolegyně Šimková šla na mateřskou. Tak jsem získal osmou nebo sedmou třídu, to nevím teď jistě, ale teď jim bylo osmdesát, Sobotkovi a Martě na děkanství. Ta byla taky v tom ročníku. A to jsem uměl jenom ruštinu do 5. třídy, protože jsem učil na národce, že jo. Pak jsem musel začít učit fyziku, to si pamatuju do dneška ty jednoduché stroje, kladka na hřídeli a tak dále, pak zeměpis. Tenkrát už byly ty jednotlivé školy zrušené a byla jenom osmiletá škola myslím, byla osmiletá že jo? Tak jsem tam učil pár let, to bylo málo, tak jsme se přihlásili do vyšší pedagogický do Brna a udělal jsem si teda aprobaci pro chemii a přírodopis. Tam jsem rád jezdil. To bylo náročný tým, že byla zároveň studená válka a ty všechny zbraně se předělávali na rakety, tak my jsme se museli přeučovat. Takže to bylo v pondělí odpoledne vojákování, ve čtvrtek Brno, tak já jsem musel dohánět, takže jsem byl furt zapřažený. A v šedesátým druhým jsem pak dělal tu zkoušku, jak se to jmenovalo, no tu aprobaci z chemie a měli jsme velký štěstí, že jsme měli ještě ty starý učitele ještě předválečný, kteří rozuměli svým předmětům, takže jsme měli na chemii Trtílka a Vondráčka, protože když jsem dělal státnici, tak povídá...já jsem ledasco dovedl, protože já jsem z domova znal anatomii přežvýkavce, anatomii prasete, anatomii husy jo, chov čmeláků a u bráchy chov včel,

takže já jsem tyhle ty věci dost znal, takže jsme se s tím zkušebním komisařem docela dobře shodli, ale protože on tam najednou začal listovat a povídal: „Jéje, no a protože,“ to už se říkalo soudruhu všude že jo, „protože soudruh pochází ze střediska Jihlava, tak si musíme probrat zařazování živočichů do určitých skupin.“ Tak jsme začali u slonů, jak je rozdíl mezi slonem indickým a africkým. Jestli to nevíte, tak indickej má na chobotě ještě výrůstek a umí sebrat korunu ze země, ten je indickej, je chytřej. Kdežto africkéj má větší uši a je blbej. To jsem byl nafoukaněj, co všechno nevím. Jenom potom přišel tady ten zoom a já jsem se dozvěděl, že znám dva slony a oni jsou tři, že znám dva žraloky a ono jich je přes šedesát. No tak jsem potom měl třídy a to jsem pak teda začal učit nahoře, jak se říká, já jsem začal tu chemii víc brát no, přírodopis jsem dost znal.

2. Jak dlouho jste v Polné působil?

„No od padesátýho roku do důchodu. Do roku osmdesát dva, to jsme šli do důchodu.“

3. Učil jste potom i na jiné škole? Jak dlouho jste učil celkem?

„Ale to jsem pak učil asi pak jenom dvakrát. To si učitelka Rajtrmanová zlomila ruku a telefonovala ta nová ředitelka, jak se jmenovala, Dolejší. To byla ta spartakiáda s téma talířema, to byl ten rok, tam byl ten váš hoch (pozn. autorky: respondent má na mysli mého otce, kterého právě určitý čas učil místo pí uč. Rajtrmanové). A ona telefonovala, že potřebujou za Rajtrmanovou a slibovala na měsíc, jenže já jsem tam skejsnul až do konce roku. Tak jsem tam skejzl na spartakiádu. Najednou měla bejt spartakiáda, no to se ví, jihlaváci, kdepak, těm se tolerovalo, že nepřijeli, pokud teda s nima sám necvičil. Tak jsme nastupovali, tam co je teď pošta, jinak se chodilo až odshora ze Zápekli a nebo támhle, jak se říkalo, z Krajzontu, tak jsme se řadili tady dole a byla spartakiáda na hřišti, to bylo zvláštní takový tenkrát. A ona tenkrát ředitelka byla na nějakým školení nebo nějaký schůzi a nikdo tam nebyl než já, aby se řeklo, takovej amatér na tohle. A i když jsem sám nacvičoval ty špalky, ty kostky, tak to jsem nacvičoval. A tohleto jsem tam byl sám, protože ti tělocvikáři byli u svejch skupin. Ted'ka přišlo čelo průvodu, kupa, dvacet asi nebo kolik vlajek a hudba, postavili se a ted'ka jsme tam zbyli akorát já a Bedra Cinků (pozn. autorky Bedřich Cink), to byl předseda Národní fronty, tady je pohřbenej pod tím kostelem hnedka. A já jsem byl jenom v teplákách, protože jsem nepočítal, že půjdu s nima. Kdepak, on mě chytil za ruku a povídá: „Hele, nikdo tam

není, my musíme jít.“ Tak jsme šli za tou hudbou my dva, já a Bedra. To bylo možná poslední moje vystoupení už jako důchodce.“

4. Polenskou školu jste si pro své působení mohl sám vybrat, nebo jste sem byla umístěn?

„Nee, to právě u toho Stluky, ten jeden učitel, oni byli dost v neshodě, jo? A já jsem měl přijít k tý Pepince Chudobový, takže nakonec to udělali tak šikovně, že já půjdu k tomu Stlukovi a ten učitel půjde k Pepince, no a měl tam nedorozumění s jedním žákem a tím pádem ho museli potrestat, a potrestali ho tak, že ho dali zpátky k tomu Stlukovi a já jsem přišel zpátky k Pepince, která mně říkala kolego, a přitom učila mě 1. až 5. To byla dcera ředitele Chudoby, kterej byl předtím ředitelem dívčí školy asi. Ona měla ještě sestru Marii, ta učila tam tenkrát taky ještě, poslední rok asi. Tohle byla Pepinka Chudobová. No ona byla taky z náměstí. Musíte dál, dál.“

5. Kde jste absolvoval učitelský ústav? (zodpovězeno v předchozích otázkách- učitelský ústav v Praze)

6. Domníváte se, že jste byl dostatečně odborně připraven/a na svou praxi?

„Vůbec! Co myslíte, v pět a čtyřicátým roku. My jsme byli klasický gymnázium, my jsme měli kromě češtiny a němčiny ty předměty tak jako vedle, fyziku, chemii, matematiku, to bylo jen tak vedle. A tenkrát uprostřed studia, někde v septimě, no ke konci vlastně, byla reforma. Matematika přišla trošku do módy. To bylo v dva a čtyřicátým roku. Najednou se začaly učit variace, permutace, slyšela jste to někdy? A ten profesor z toho byl sám celej pryč. Tak to byla reforma. Trošku jako odklon od tý čistý klasiky. Takže jsem nakonec maturoval z češtiny, němčiny, latiny, protože to jsme polovina měla dělat z latiny a polovina z řečtiny, já jsem si nemusel vybírat, přišla ta latina, kdežto na kolegu přišla řečtina a ty byly jenom 4 roky. A teď jsme se k tomu vrátili, asi na 70 školách se začalo učit jednotlivý písmena, jako v Anglii, nebo kde. Já mám od sestry potomka, Olinku, která byla au par. Víte, co to je au pair jo? Byla v Anglii, tam zjistila jak jsou Angličani nafoukaný, nic neznají a přitom jsou strašně chytrý. Tak se dala do Ameriky, byla v Americe a teď je támhle někde v Šumperku. Pokud se týče školy, tak moje manželka se učila, my jsme se učili metodu hláskovací, a tenkrát najednou v šest a čtyřicátým roku přišla další školská reforma, v pět a čtyřicátým ten první rok jsem učil podle Poupat jo, to umím ještě do dneška: „Večer slyšíme: cin, cin! Co to? Mikuláš a čert!“ a tak dále a

najednou přišla metoda globální. To přišla nová učebnice, tam byl vyobrazen pes a dole bylo napsáno: To je pes. Tak jsme se naučili: To je pes. To je jako tenhle stůl. Tohle je stůl a neříkáme, že to jsou čtyři nohy, deska a šufle. Víte? V tom se liší globální metoda od týchle hláskovací. A angličtina se musí učit globální metodou. Znáte anglicky? Já jsem se musel začít učit anglicky ve válce! Protože tetička, tátova sestra z Vídně, mně poslala učebnice, no jo, jenže to byly z němčiny ne. Tak jsem to otevřel, četl jsem to, dole byla výslovnost. To jsem hnedka jaksi odložil stranou, protože německej přepis výslovnosti je jinej než českěj, tam je samý přehlasovaný a a e a já nevím co všechno. To je jak finština, samý přehlasovaný písmena. Tak mně napsala teta Josefina: „Uč se anglicky, po válce to budeš potřebovat.“ Představte si, ve Vídni, ve válce v dva a čtyřicátým, tohle už věděli! Tak jsem to jenom četl. Jenomže jsem to brzy pochopil, protože angličtina to je řeč, kterou vnutili Římaní tomu jednomu ostrovnímu národu. Takže já když jsem to četl, tak jsem viděl: „No jo, tohle to slovo, to je latinsky a tohle to je germánsky.“ Takže já jsem dost brzy pochopil, i podle toho obrázku, protože to byly učebnice tenkrát vždycky takovej obrázek a pod tím, jak si kupuju rohlík, nebo na nádraží. No to se ví, tam byly obyčejný slova. Já jsem dost brzy pochopil, o čem asi je ta řeč. A nakonec tu výslovnost jsem se doučil, no doučil, dochytil jsem jí. Protože po válce, když chodily anglický a americký filmy, měly dole titulky. Já jsem ledasjaký slova znal, ledasco jsem si uměl podle toho přepisu, takže já tu běžnou angličtinu umím. Jednou mně napsal jeden žák pozdrav z Ameriky anglicky. Začalo to: „Byl jsem v Americe.“ Ted'ka on to napsal, takový tři čtyři řádky, jak se měl. Já jsem to pochopil, že byl v Americe, že tam jsou lidi pracovitý a že já nevím co všechno. Podepsal se. A ted'ka mu došlo: „Jo, on to bude číst ten blbej učitel z Polný! Ten nepochopí, co jsem mu napsal.“ A pod to to slovo od slova přesně přeložil. Já jsem se urazil! Já jsem uražený do dneška! Tak takhle já jsem to měl s angličtinou. No a ted'ka s tím zápasíme znova, já mám vnuka, který jezdil do Mnichova letadlem do práce a uměl málo německy, protože když dělal maturitu, tak se s tou učitelkou pohádali, oni se honem přidala další předmět, no matematika, co jinýho a řekli mu: „Pane adepte, přijďte až na podzim.“ Tak on s tou němčinou takhle a on mně dneska povídá: „Vůbec němčinu nepotřebuju, mně stačí angličtina.“ V Německu! V tom podniku se mluví anglicky, takže němčina je dneska na úrovni češtiny.“

7. Co pro vás bylo nejtěžší, když jste začal učit?

„Psaní na tabuli. Já jsem od Pepinky měl vždycky samý jednotky, jenom z kreslení jsem měl dvojku. A já čmárám, já neumím psát. A teďka jsem přišel do třídy a zjistil jsem, že si s tou tabulí nevím rady. Tak jsem se učil psát na tabuli, aby to bylo čitelný, aby to bylo pro děti srozumitelný a aby to odpovídalo tehdy psanému baroknímu způsobu psaní. To spojovaný, písmena, slova, spojovaný. To bylo pro mě nejtěžší. Já jsem to vůbec neuměl. A kor v tom, za Novejma Hradama v tý vesnici, kde jsem se stal tím řídicím učitelem, to byla zvlášť to. Přišel jsem tam, nikdo mě nevítal a na tabuli bylo napsáno: „Přeju ti hodně úspěchů! Poštu nosí paní Hegykézy.“ To bylo napsáno maďarsky, to se ví. Protože listonoš si nevěděl rady s těma Maďarama. Oni mluvili mezi sebou maďarsky, děti uměly maďarsky a trošku slovensky taky, to se ví. A co bylo potom nakonec v padesátém roku, co bylo sčítání lidu, přišel za mnou profesor, to byl takovej profesor umělec, tenkrát už z Gottwaldova, byl vyhozenej do Benešova. A on přišel za mnou a říká: „Musíš mně to oběhnout, já se s těma Maďarama nemůžu vůbec domluvit.“ No to se ví, já už jsem tenkrát uměl slovensky a částečně maďarsky. S těma Maďarama jsem se slovensky domluvil. Protože když on se zeptal: „Kolik máte hovězího dobytka nebo krav?“ Tak to se musí slovensky říct statky. To já jsem uměl, protože já jsem s tou maďarštinou byl seznámenej už v čtyři a čtyřicátým roce jsme byli na uherskejch hranicích na zákopu, jo? Nás tady šest nebo kolik z Polný. Tam jsme kopali, člověku je z toho tak líto. Přes vinohrad jsme kopali protitankovej příkop. To nebyly maďarský hranice, to byly uherský hranice. My jsme si pořád mysleli, když jsme byli malí, že c.k. je království český, to ne, to bylo vyrovnání v roce 1848 s maďarským královstvím. Takže to c.k. je maďarskej, teda uherskej. To já jsem věděl už z dřívějška, protože táta byl s těma Uhrama, s těma Maďarama na vojně, protože táta byl dragounem. Víte, co to je dragoun? Na koni, šavlí sekal hlavy. Když jsme přišli v čtyři a čtyřicátým roku na uherskou hranici a tam najednou zjistili: „Jee, tenhleten,“ a ještě jeden chlápek z Lounů od Moravskejch Budějovic, my jsme uměli německy, a oni když to zjistili, tak začali mluvit, když potřebovali, maďarsky. A byli jsme nahaní. Umím ještě maďarsky.“

8. Co všechno kromě výuky jste měl ve své pracovní náplni?

„Já jsem byl do šest a šedesátýho roku normální učitel a měl jsem náplň všelijakou, taky zahrady, tenkrát byl předmět zahrady, takže polovina třídy šla na dvě hodiny na zahradu

a tak dál. Takže ty zemědělský práce, mně to nevadilo, já jsem to znal. Jednak jsem dva roky na konci války pracoval v zahradnictví a jednak jsme to měli doma jako zájmovej předmět. My jsme měli zpachtovanej kus zahrady tady za tím chudobincem, tady byl chudobinec tenkrát, takže jsme, prostě táta byl takovej přírodní hoch. Takže ty zahrady a tak dál. A študium. A potom doplňování vojenský odbornosti, každý pondělí odpoledne jsme to doplňovali. A potom, to se taky musím zmínit, nedávno mně bylo zase špatně. A až budou zase hlásit, že Severokorejci odpálili raketu, tak mně je špatně, vždycky. A vy byste mohla říct: „Vždyť je Korea daleko.“ To není pravda, dneska je všechno blízko. To byly tyhlety děti šest, sedm let a my jsme byli v prvním sledu do korejský války. To si tam zkoušeli Čínani s Američanama, nakonec se dohodli a rozdělili tu Koreu a ted'ka, mně je vždycky špatně, to je mně špatně. No a jinak do šest a šedesátýho roku jsem si žil...stavěli jsme tady tohleto všechno, předělávali, učitel Kubica přišel, tam jsme dodělávali kousek zdi, přišel Kubica a říkal: „Vždyť to máš nakřivo!“ A to byl odborník. Tak jsme to zbourali a on: „Já ti to postavím.“ Tak mi to postavil a takhle šel kousek a povídá: „Hochu drahej, mám to ještě horší než ty.“ Tak jsme to zbourali a začalo se stavět znova. A to byl ředitel Pustina už potom po Rérychový kolik let a měl místo v Humpolci a povídal: „Člověče, já se nemůžu z tý Polný dostat, protože mně v Jihlavě řekli, že musíme si to obstarat vlastníma silama, že nám sem nikoho nedají. A já se nemůžu odstěhovat, až mám za sebe náhradu.“ Počítali jsme, kdo všechno by to mohl bejt, nebyli lidi, jako dneska, na prezidenta nejsou lidi, všude nejsou lidi dneska, dneska je to kór špatný. No tak mě tam uvrtal, že to je na krátkou dobu, že až potom získají nějakýho odborníka, tak nám ho sem dají. Já jsem tam zůstal dlouho, dělal jsem, jak se to jmenuje, provozní manager se to dneska jmenuje, jsem držel nad vodou čtvrtou největší školu na okrese, to byly dvě v Jihlavě, jedna v Třešti a já, Polná. Takže jsem prostě už byl jednak vycvičenej, když jsem byl sám na tý dvojtřídce devět měsíců a v Brodě jsem chodil do plně organizovaný školy, takže jsem to znal, tak jsem neměl žádný problémy. No tak to jsem dělal provozního managera. Za ztížených okolností. Nebyly třídy, tak se rušily kabinety, byly menší třídy v kabinetech, ty do dvaceti žáků. Každým rokem odešlo víc jak 100 lidí, protože se rušily jednotřídky, všude. V Záborný, Janovicích, v Dobroutově, to bylo jéminkote. To bylo těžký, to bylo těžký tenkrát. Kolik lidí dojíždělo, až dvanáct lidí dojíždělo z Jihlavy, takže když byla v zimě klouzačka, kolik

tříd zůstalo bez učitele, tak šel školník a děti ze čtvrtého ročníku, byly už určený holky a: „Ty půjdeš do první třídy a ty tam a budeš je bavit, než přijde učitel.“ Nebylo to jednoduchý, školník Drápela, ten stačil dvě třídy vždycky.“

9. *Angažoval jste se i v nějakých mimoškolních činnostech? (místní divadlo, Sokol, ...)? Popřípadě v jakých?*

„To se neptejte. Mimoškolní aktivity, to jsem začal cvičit v Sokole, ten se pak zrušil. Pak u zahrádkářů jsem byl jednatelem, já nevím, co všechno jsem ještě dělal. Kroužky, no jo, to bylo potom u pionýrského domu. Tak jsem měl takovej kroužek, to mně jde taky mráz po zádech, to byl kroužek přírodovědný, my jsme ten den měli naplánováno a jeli jsme autobusem do Věžničky a z Věžničky jsme šli pěkně pěšky. A když jsme přišli domů, tak mně říkali: „To jste tomu dali!“ To byl akorát výbuch na tý Ukrajině. To už bylo najednou i úředně hlášeno: „Zůstaňte doma, nikam nechoďte ven, protože je všude radioaktivní prach.“ To jsme tomu dali tenkrát. Takže vždycky když se mluví o tý Ukrajině, o tom výbuchu, tak si taky vzpomenu na takovouhle věc. Jedině v pionýrském domě, tam nás ocenili, tam nám dali aspoň takový list s nějakým malováním a poděkováním.

Pak jsme měli takovou vedlejší činnost, že jsme sbírali léčivé rostliny. Ke konci roku vždycky museli žáci odevzdat suchý kopřivy nebo já nevím co, hluchavku a tak dál. Za to jsme dostali peníze. Já jsem vždycky šel hnedka, to jsem taky udělal chytrost, že jsem to moc nezapisoval, všechny ty peníze jsem dal do krabičky, šel jsem k paní Prchalové, šel jsem a hned jsem ty peníze jí dal a za všechno jsme koupili knížky a do každý jsem napsal: „Za sběr léčivých rostlin.“ Těm nejlepším vždycky. Tak to jsme na konci roku vždycky hnedka to, to bylo velký. Byli jsme velká škola, tak těch bylin byly kupy, pytle, tak to jsme za to hnedka koupili ty knížky. To jsem udělal chybu, až postupně jsem na to přišel, co kdyby na mě přišli, že jsem si mohl nechat peníze. A to se ví, že by to řekli. Tak to jsem tenkrát, jak se říká, prohloupil. To se musí všechno zapisovat: má dáti, dal. My jsme to nedovedli, protože jsme nestudovali obchodní a jiný praktiky. Tzv. reálky, ty měli řeči málo a filozofii žádnou, měly jenom 7 let. My jsme měli samou filozofii, tak jsme chápali všechno jinak. Jéminkote, to všechno. A pamatujte si, jestli vás to někdy bude až někdy zvlášť zajímat, jak to bylo za starých časů. Za Mojžíše před 4000 lety. To byl moc chytřej pán, kterej zapisoval všechno z okolních civilizací, a proto až vám někdo řekne něco o

desateru, že je to výmysl nějakýho pátera, to je přece nesmysl. To je velmi pracně sepsaný ty hygienický a jiný zásady z okolních civilizací. Dneska přišli na to, že když já jsem byl malej a mluvilo se o betlémským světle, tak že to je pohádka nějaká. Dneska ti učenci zjišťujou, že tenkrát opravdu bylo velký světlo, nevíme ale ještě, co to bylo. Jestli to byly konjukce nějakých planet, nebo čeho, ale dneska si to opravujeme. A oni ty učenci, a to jsem nepochopil, zjistěte mi to, jestli to bylo k nahlédnutí mimo naši sluneční soustavu, nebo to jenom spočítali, to mi zjistěte. Tam se zjistilo, to bylo asi před rokem, že za tou naší soustavou jsou milióny těch soustav, čili že se to úplně kryje se slovem Bůh vševědoucí, všemohoucí, nebo jenom jak se říká přírodní zákon. Všechno má určitý řád a tyhle ty všelijaký lidi se museli opravit. Hubert Stluka a Stuková vždycky říkali: „Jak mohl ten Bůh za 6 dní stvořit svět?“ Zatím oni byli chytrí už za Mojžíše, protože to celý období naší sluneční soustavy dali do 6 dnů, starohory, prvohory a tak dále. A. my žijeme ve čtvrtohorách. Takže v důsledku toho vy se budete teď někdy učit, nebo vaši potomci, že ti dni, co psal Mojžíš, že to nejsou dni, že to jsou období a že ten den mohl trvat třeba miliony let. Dejte si filozofickou řeckou otázku: „Jak dlouho je den v nekonečnu?“ No, takhle sklapnem hubu. Takže nějakých pár milionů let. Já jsem se k tomu dohrabal částečně, protože jsme kopali na těch hranicích maďarských ten příkop na břehu třetího moře, takže jsme ho kopali hluboký 3,5 m. A v těch 3,5 m byla pucovka. Víte, co je pucovka? To je jemnej plážovej písek dneska, z kterýho se dělá poslední nátěr zdi. A ti všichni zemědělci, já jsem tam byl s klukama ze zemědělství, ti to všechno věděli, tak: „Jéé, tady je pucovka!“ Já jako blbej zahradník jsem valil oči, co dělají. A v těch 3 metrech takováhle vrstva takovýho jemnýho plážovýho písku, jedno zrníčko jako druhý, takováhle vrstva. Takže ti praktický zemědělci, kteří s tím byli seznámený, protože pořád něco stavěli, tak to bylo: „Jee, to je pucovka!“ Tak jsme jim říkali: „Tak si ho naber do kapes.“ Tak jsme zjistili, že je pod tím vinohradem taková vzácnost. Ale protože, jestli vás to zajímá ale, tam je to jezero Nezáderský, my jsme se to učili ještě všechno česky za starejch časů, žádný Balaton, to bylo Blatenské jezero a vedle to jezero, co my jsme byli, bylo Nezáderské, a tam je voda jenom na schodech je už spodní voda, z toho jezera je tam všechno propojený pískem. Takže tam nejsou sklípky, tam jsou sklípky takhle vysoko jsou sudy. Ale ty venkovský kluci si hned věděli rady, na neckách tam zajeli. Ta paní Zeiss, co jsme se tam u ní každej den ohřívali, my jsme zase byli takový zvláštní hoši, že

jsme šli tam k ní do kuchyně, tam se nás vešlo 7 nebo 8, tak jsme tam šli vždycky když jsme přijeli, protože jsme jezdili vlakem do Neusiedleru, to je 10 km a tam jsem poznal jednu zajímavou věc, nad náma vždycky v 11 hodin letěli tihle Američani z Itálie na ty severní cíle jo a rozbili ve Vídni ty křižovatky, takže nad námi lítali každé den ráno v 11 hodin. Takže, kde jsem skončil...jo do sklípků.

Ona byla obchodnice paní Zeiss, víte co je to Zeiss jo? To tenkrát bylo v Německu město mikroskopů, optiky jo. Ta značka Zeiss to bylo něco. Ona se jmenovala Zeiss. Takže pohřby, to víte, Češi jsou hrozný, hned byli hoši, který se nabídl, že toho nebožtíka pohřbí, to byl takovej malej nálož na vršek, jenomže ten nebožtík byl stejně pohřbenej do vody, víte... Češi byli hroznej národ, ted'ka už ne. Co nechodí na vojnu... Můj táta byl sedm let na vojně, brácha 2 roky a já 2 měsíce. A moji vnuci vůbec. “

10. Pamatujete si na nějakou inspekci ve škole? Pokud ano, za co inspekce učitele chválila, co naopak doporučovala, aby změnili?
„Ke mně inspektoři nechodili, protože věděli, že jsme začátečníci, tak první dva roky u mě vůbec nebyli. Jenom mně napsali, že to jaksi provozuju tak jaksi středně. Pak když jsem přišel do těch jižních Čech, na dvojtřídku mně inspektor nepřišel, protože on nás měl ráno ve čtvrt na 8 v Kaplici na náměstí. Já když jsem jel domů na víkend třeba do Polný, tak jsem přijel o půlnoci do Budějic, tam jsem čekal do rána, tam jsem usnul, tam byla velká čekárna, jenže o půl 3 přijel vlak od Prahy. To přijeli inženýři a stavbyvedoucí, to se stavělo Lipno tenkrát, ta přehrada, a tihleti všichni tam přišli, plná čekárna, tak jsem se probudil, musel udělat místo, aby si taky měli kam sednout, no a ráno prvním vlakem jsem jel na Dolní Dvořiště, vystoupili jsme v Kaplici, ale to je nádraží dál než tady nádraží. To je nádraží dobře tři čtvrtě hodiny. Tak jsme šli, to jsem nebyl sám, to byla kupa všech těch učitelů, který tam učili. A inspektor stál na náměstí a díval se na mě a říkal: „No to jsem zvědavej, kde se dneska začne učit v 8 hodin.“ A já, když se díval na mě, tak jsem povídal: „Ale soudruhu inspektore, já tam budu včas. Ted'ka mně jede autobus do Benešova, z Benešova na mě čeká pošťák.“ To bylo auto, který vezlo poštu až do Pohoří na Šumavě, 20 km, a já jsem byl první zastávka, já jsem se tam ještě vešel k těm balíkům. To byla taková, no tenkrát no. Tak jsem říkal: „Na mě čeká pan Bezpalec v Benešově, sednu si, vystoupim u nás a ještě bude tři čtvrtě a budu vcházet do školy.“ My měli školnici takovou, to byla Němka, která měla čtyři děti, tři ke mně chodily a

čtvrtej čtyřletej Hans, ona tam zůstala kvůli tomu, že v pět a čtyřicátým měli to malý. Takže já ve tři čtvrtě na osm vcházel zároveň s dětma. To jsem měl děti, ty byly ukázněný, akorát tomu jednomu, ten se jmenoval Michalčák, tomu jsem musel vrazit jednu, protože chtěl projít dveřma zároveň jako Marika a to byla taková podvýživná holčička. „Čo ste mali na raňajky?“ „Já som nemala nič.“ Tak tenkrát okresní péče o mládež, v pátek jsme jim pekli buchty, ta školnice, měli jsme tam sušenou mouku a já jsem tenkrát požádal ministryni práce, Jankovcová se jmenovala, já jsem jí napsal, že do těch buchet nemáme nic, a ona nám poslala celou bednu těch krásnejch meruňkovejch zavařenin. Takže jsme v pátek pekli pro tyhle ty děti, které „nemaly nič“. Tak jsme jim v pátek pekli buchty. Kde jsem skončil? Jo ty buchty... Pak přišla vždycky ta okresní péče o mládež, prohlídla dětem vlasy, kterej měl vši, tak mu hned namazala hlavu. Ony ty holky měly všechny šátky, to se ví, tak jim hnedka zavázala to a bylo to. To se nikoho neptali okresní péče o mládež, to ještě fungovali. Pak tam ještě chodila jedna industriální učitelka, zvlášť tam chodila na štrykování a takový pro ty holky, no to už byly holky dvanáctiletý, velký, to byly šikovný holky. Takže inspektor tam nebyl. Akorát pak přišel v sedm a čtyřicátým roku, to bylo po dvou letech že jo, inspektor, tak jsme si popovídali a byl pak rád, že se mě zbavil, páč já jsem byl dítě samorost, já jsem byl poválečnej, já jsem měl starší sourozence předválečný. Takže když já jsem bral rozum, oni už byli ve světě. Já jsem měl okolo sebe samý dospělý lidi, tety z Vídně a já nevím, koho všeho. Takže jsem to znal a potom můj otec byl takovej bych řekl, tam jak je ten sad těch Horskejch za školou, tak tam byl evangelickej hřbitov a co je chlapecká škola, tam byl evangelickej, jsme zvyklí říkat, klášter. Ale řekli bysme dům. Proto taky já jsem se na Štěpána přiženil na Velkej pátek, víte, Komenského ulice se tenkrát jmenovala Velkej pátek. A dole ta Jeronýmova se jmenovala Malej pátek a tam byl evangelickej hřbitov. A to už byly velký stromy, když byl můj táta malej. A on ten majitel si ty kluky vždycky zjednal, aby mu otrhali třešně a říkal: „Kluci pískejte!“, aby zjistil, jestli moc těch třešní jako netrháme, nesníme. To byla taková legrace s tímhle tím Pátkem. Když já jsem se tam oženil, vzal jsem si svoji manželku, která byla třetí holkou v tom rodě, takže jsme bydleli Na pátku, ne v Komenského ulici. A to mělo všelijaký plus. Takže já jsem tam poznal osudy všech možnejch lidí, podrobně. Jo a poslední tam byl inspektor zajímavěj tím, že přišel, když já jsem tam nebyl. V pátek poslední dvě hodiny bylo náboženství a jezdil tam takovej

hoch, on byl o pár let starší než já, to nebyl žádný zasloužilý farář, já jsem si jednou povídal a já jsem si musel ty dva roky vařit, co jsem tam byl, tam bylo akorát dost vody, byl tam vodovod z lesa, kterej mi tam neustále tekl do bazénu, dřevo a mlíko, tyhle věci tam byly dostatečný. A já jsem měl v pátek poslední dvě hodiny to náboženství, to už bylo druhý rok, to už ty Maďaři se odstěhovali, ty tam byli jen první rok, když jsem tam byl. Potom už jsme měli jen 35 dětí, jednotřídku. To, co jsem po dvou letech učení muselo dělat-zkouška způsobilosti. To jste musela jít do nějaký jiný školy, kde vám řekli, co máte učit a tak. To jsem dělal v Praze na Ovocným trhu tu zkoušku způsobilosti. Ale to už jsem měl jednotřídku, jedna až čtyři, já abych skončil s tím inspektorem. Já jsem neměl co k jídlu v pátek, bylo krásně, takovýhle počasí v červnu a tak jsem si řekl: „Já si sjedu do Benešova na oběd.“ To bylo 5 kilometrů. Já jsem měl kolo, to se ví, speciál z Rakovníka. Tam byly ty nejlepší kola. Tak jsem sedl na kolo, jel jsem do hospody, sedl jsem si, jenže tam vedle přišla škola z Benešova, tam byla pětitřídku a ti chodili tam na oběd. No a teď ta jedna holka povídá: „To je zajímavý, tenhle ten soused učitel si tady jde na oběd a má tam inspektora.“ No tak jsem to slyšel, tak jsem jí poděkoval, že mi to řekla, no ona to řekla těm kolegům. Tak jsem jel zpátky, mně to nevadilo, protože po náboženství farář děti poslal domů a bylo to no. Já jsem tam už nemusel bejt. Tak jsem tam přijel, do kopečka to bylo porád, já jsem to zvládl ale jako nic. No nikde nikdo, tak jsem šel do třídy a otevřu třídu a děti tam byly a inspektor seděl za katedrou a zkoušel si dětičky. A zkoušel zrovna toho Michalčáka, toho kluka, o kolik let staršího, chodil do 4. třídy vlastně. A on ho zkoušel, jestli umí dvojmístný dělení v počtech se tenkrát říkalo. Kluk stál u tabule a už nevím, kolik tam bylo, malý číslo, jestli 12, nebo 24. No tak to tam dělal, on to uměl. Tak on si potom ještě prohlížel katalog a zjistil, že tam jedna holka ve druhý třídě, to byla teda už moje práce, protože jsem jí měl druhý ročník, nějaká Rolníková se jmenovala, oni měli krásný jména, protože oni tam v Rumunsku měli svýho faráře slovenskýho, takže oni nezapomněli slovensky, kdežto ti Maďaři, ti zapomněli slovensky. Tak Rolníková, on se divil, že má samý jednotky. Tak povídal, ať jde k němu a ukáže mu, tak jí dal sešítek a tam bylo nějaký článek pro 2. třídu, to se tenkrát velmi dbalo, aby se děti, jak se tomu teďka říká, nepřetěžovaly. Tak jí ukázal článek a řekl, ať mu to přečte. Tak ona začala číst a přečetla 82 slov za minutu. Tenkrát se to takhle počítalo, kolik přečte. Tak on byl inspektor sám udivenej, že Slovenka vlastně český text přečte 82 slov.

Tak pokýval hlavou a byl spokojen tenkrát. Pak už nic neříkal a odešel a dal mně dobrozdání, že si můžu požádat na okres Havlíčkův Brod, to byl Německej Brod tenkrát. Tak to byla moje poslední inspekce.“

11. Vzpomenete si na nějaké akce školy, tj. oslavy významných dnů, slavnosti? Jak takové slavnosti probíhaly? Uveďte prosím příklad.

„Joo, to bylo pořád, první slavností bylo úmrtí Stalina, druhá slavnost byla úmrtí Gottwalda. To jo, to jsem tady zrovna začínal. Takže to byly takový slavnosti špatný. Jenom si pamatuju, že po tom Stalinovi tam přišel Malenkov a on potom jako Žid upadl v nemilost a byl odstavenej dost brzo. Tak to byly slavnosti. Jinak byly slavnosti, jo to byly slavnosti, to vám řeknu. To byly slavnosti loutkového divadla. Veverka, takovej matematik, měl vzadu v kreslírně, nahoře v patře byla kreslírna, to byla větší třída a vzadu bylo to loutkový divadlo vzadu na tý stěně do ulice, tam nebyly ani okna, to se ví, tak tam bylo loutkový divadlo. A tam se vždycky hrálo nějaká loutková hra ke konci roku pro ty menší děti všechny. Tak to bylo třikrát za sebou se hrálo tohle divadlo a to jsem já tenkrát musel, to už bylo v sedmý třídě, to bylo v roce, kdy bylo Masarykovi 85 let, to si pamatuju do dneška, to bylo v pět a třicátým roku, já jsem musel hrát nějakou mlynářku. Musel jsem hrát takovou bych řekl kvičavým hlasem. To byly tři jednání jo, tam byly loutky takový ty kašpárek měl takový křivý nohy chudák. A o přestávce s Romanem Linhartem jsme hráli, on hrál na harmonium a my čtyři kluci jsme první, druhý, třetí, čtvrtý hlas, nějakou skladbu tak jako aby se děti seznámily. To tenkrát nebylo rádio, nebo tak něco takovýho. Tak vždycky o přestávce jsme tohle hráli. A já jsem byl jedinej, kterej mohl, nebo uměl hrát čtvrtěj hlas, to znamená jenom basy. Protože on musel Roman Linhart, to byl učitel hudby, postupně vyměnit všechny, protože jedinej já jsem udržel bas, protože jsme doma měli ještě harmoniku a basu a táta hrál na harmoniku i basu, tak já jsem ten rytmus snadněji udržel ty basy než tihleti hoši. Takže já jsem umtata umtata docela snadno zahrál bez učení. Tak já jsem byl ten den dost jako zaměstnanej O přestávce jsem hrál na housličky a pak byla ta mlynářka. A najednou ke mně přilítl nějakej posel a říkal: „Honem pojd' do třídy se podepsat.“ a to se podepisovaly archy, protože bylo prezidentovi 85 let a po mně byl v abecedě nějakej Franta Šimek. Takže jsem byl tak jako, jak naše holky nesprávně říkají v pernamenci, to latinský slovo se jmenuje trvám permaneo, to je od slova maneo a oni to m a n

přehazujou, ještě dneska, ať je poučuju, jak chci. Tak jsem se šel podepsat, a to jsme měli třídní učitelku Vlastu Kouklikovou, tak jsem tam šel a sedal jsem si a ona mě klepla přes prsty a řekla: „Tak pomalu, nebo mně uděláš kaňku.“ To se ještě psalo inkoustem. Tam byl kalamář, péro na namočení, tak jsem si namočil a teď jsem se chtěl podepsat. Jenže Franta Šimků byl tak hodnej, prozíravěj, že to Š napsal až do mýho řádku. A já jsem se tam měl vejít. Tak mě ta Vlasta klepla přes prsty, tak jsem to vždycky nesl tak jako, ne jako pohanu, ale jako zajímavost, že jsem se podepisoval Masarykovi a byl jsem poučenej, jak se mám chovat, když se podepisujou ty archy. No kaňku jsem naštěstí neudělal, takže jsem se podepsal. A honem jsem šel, protože tam už čekali zase na mlynářku.“

12. Byly nějaké oslavy nebo významné dny, které se vázaly politicky na dobu, a s kterými jste vnitřně nesouhlasil/a?
„No, to byly furt nějaký oslavy. Třeba naše promovní setkání bylo v Brně 12. prosince roku 1962. Tak jsme měli v Brně promoci na den, kdy Beneš se Stalinem udělali tenkrát tu úmluvu, že z východu nás budou osvobozovat bratři. To bylo 12. prosince roku šedesát dva. Takže vždycky tyhle ty věci se dělaly v takovejhle bych řekl výročích. Třeba VŘSR, nebo nějaký jiný svátek, to vždycky bylo na nějakej takovej den, že se zpívaly, většinou ti hudebníci zpívali, ty častušky, to se zpívaly častušky všelijaký jo? No tak to jsme měli. Třeba na výročí úmrtí Gottwalda nebo tak, narozeniny nějakýho, to bylo vždycky. Tak jak se dneska říká politicky. A my jsme měli promoci v Brně 12. prosince 1962. Taky to tam bylo napsaný na těch těch, že je to k výročí 1942, 1962. Tak to vždycky bylo k nějakýmu výročí. Potom byly spartakiády. To udělaly chybu, všechny co byly, protože už za Rakouska-Uherska přece byly ty sokolský slety, dokonce sem jezdili z USA cvičit. Tak potom v osm a třicátým byl zvlášť vypjatej ten slet, protože končila první republika. Za dvacet let končila. To už se vědělo, že nás zaprodají, a předtím byl sokolský slet na tom velkým stadionu. To už byl postavenej, možná že tam nějaká tribuna nebyla hotová, že neměl všechny tribuny. A to byl ten Strahovskej stadion pro 16 000 cvičenců dole a 200 000 diváků nahoře. A my jsme byli tenkrát v tercii, na konci terciie. A to jsme byli tzv. středoškolské hry. To jsme měli úplný cvičení, který se nacvičovalo na hudbu, to jsme koukali udivení, že všechny ty značky byly hlasitý, to se ví, aby nebyla ozvěna. Nás bylo 16 000 tenkrát, jedni měli bílý ty a jedni červený pásek ta druhá parta. Tak jsme cvičili

a kolaudovali jsme ty šatny, to byly první dřevěný šatny. A ještě, to musím honem zdůraznit, to nebyl žádný ten stadion, to bylo Masarykovo státní stadion. Jo, Masarykovo, protože řecky střední rod je to, jako v češtině náhodou. Takže Masarykovo státní stadion, to si Franta Slámů zvlášť napsal. Tak jsme ten stadion vlastně zaváděli a všechny ty věci k ozvučení a ti Sokolové zjistili nedostatky, takže ten sokolskej slet ve znamení už protiněmeckej byl trochu takovej jinej než bychom řekli jen cvičební, protože já jsem si mohl vybrat. Tady jsme měli ty Němci a přišel hošík a říkal: „Weißt du was du bist?“ Umíte německy? Vy umíte asi anglicky, že jo? „Víš, co seš?“ No a já jsem klidně německy, to já už jsem tenkrát dovedl tu hatlapatla němčinu, já jsem mu řekl německy, že já vím, ale jenom mně porad', jestli jsem českéj pes, nebo česká svině. No a hoch odpálil, protože zjistil, že umím německy. No já toho moc neuměl, ale bylo to špatný. Tenkrát už to bylo vypnutý, jo... To šly holky ze školy z Jihlavy a nechtěly čekat v Dobroníně, Slávčiny sestry (pozn. autorky: Slávka byla žena pana učitele, jedná se tedy o švagrové pana učitele) a šly pěšky a v Horní Vsi, Horní Ves to byl Dobronín, Dolní Ves to byl německej Šicndorf, to byla jiná vesnice, tak po nich házeli kamení. To už bylo vypnutý, to bylo protiněmecký, to se vědělo. Pak přišlo 28. září, to si pamatuju, to nás prodali přece...Daladier a Chamberlain. No, to byla špatná doba. Vůbec tahleta doba byla špatná, protože v dějepise jsme potom museli přeškrtnout každý český slovo. Když tam byla Praha, museli jsme nad to napsat Prag. A to nás profesor tenkrát učil, že 26. srpna na den sv. Rufa padl český král Přemysl Otakar II., zlatý a český král. Padl a byl několik staletí černej den 26. srpen. Jo, teď je 21., no dneska se nic nedrží. To my jsme se ještě učili, ne 11. září, to znáte vy, ale 14. září, Seifert: Navěky poznamenáno v kalendáři (pozn. autorky: pamětník cituje verš z básně J. Seiferta-To kalné ráno) jako úmrtí Masaryka. Já jsem stál u Národního divadla tenkrát když měl Masaryk pohřeb. Jo, to byly jiný doby a jiný hodnoty. Dneska každej řekne z těch mladších: „Dneska je jiná doba.“ To je pravda, že je jiná doba, to je velmi pravda, jenomže je jiná doba, ale je stejná, jako byla za starejch Židů. Já jsem kamarádil se Židem, protože Míra Baschů byl můj ročník. My jsme chodili spolu, já jsem ráno kolikrát se pro něj stavoval a šli jsme spodem do chlapecký školy, to byla chlapecká škola. V první třídě nás bylo 58 a všechno to Pepinka Chudobová ukočírovala. A jednomu jsem to jednou vykládal, že jsme kamarádili, no jo, ale já jsem běžel klidně, to byl dům pro domovníky, košeráky. Všichni

se báli košeráka, protože v pátek on zabíjel pro Poláčka kohouta. Víte, co to je košér? To je, že musí říznout tak, že na tom noži nesmí zůstat krev. To je košér. On se jmenoval Basch ten košerák. Já jsem tam chodil, já jsem k nim chodil, všichni se báli, jak bylo šero, kdepak ráno, to se všechny děti bály, to já jsem prošel docela klidně pro Basche, pro Míru jsem ráno přišel až nahoru, protože s paní Baschovou jsme se znali dobře. On měl ještě sestru Máňu. My jsme tam byli sami dva, já katolík, on Žid, ostatní všechny byli Sokoli a Čechoslováci. My jsme tam běhali, já jsem neběhal, já jsem měl ve dvou letech zápal plic a táta mi vždycky říkal, mně táta nic nenařizoval, táta mně vždycky poradil a říkal: „Hele, to můžeš s nima jít na fotbal.“ Fotbalový hřiště bylo, co je dneska mlíkárna. Tam byl fotbal a my s hadrákem jsme šli tam na fotbal, tak to mně táta vždycky říkal: „To si musíš zvyknout, oni tě vždycky předběhnou, ty musíš jít pomalu, ty musíš tam jít s rozvahou.“ A ony si děti všechny zvykly, žádněj se nepoškleboval. Jak jsme vždycky běželi s tím Mírou, já jsem proběhl tou bránou, celým barákem, tam nahoře byla taková modlitebna taková příruční pro kratší shromáždění a to, kdepak, já jsem běžel, kdežto Míra běžel za mnou a na prahu se zastavil a dál nešel. To vy nevíte, že Židi byli okupovaní tenkrát Římem, že jo, za Ježíše byli Židi okupovaný Římem, a neměli určitý práva jako okupovanéj národ. Mezi těma druhejma národama byl ale na výši, byl první mezi těma všema. A on běžel, na prahu se zastavil a dál nešel. Protože Židi to měli, jak bych řekl, rituálně zakázaný. Protože když překročil práh k nějakému pohanovi tenkrát, tak se musel očišťovat, to si musel mejt ruce zvláštní vodou, a ještě chrámu věnovat párek hrdliček. Takže to bylo těžký. Ten se zastavil na prahu. Ani Hermína k nám nešla, bydlela na stejný chodbě, Hermína nikdy k nám nešla, zůstala stát na prahu, protože by se ušpinila. Můžu to vykládat ještě dál?“

Autorka: „Určitě můžete.“

„No tak proč ten Žid nešel? To se čte na Velkej pátek v pašijích od Jana, kterej byl u toho odjakživa, on byl od mlada, jak byl ten proces, tam je přímo napsáno, že ti Židi stáli před tou ordinací toho římskýho perfekta a dál nešli, aby se neposkrvnili. A potom nakonec, já říkám takovou perličku, to nikde neříkejte. To se říká v křesťanských, všude se opakuje tahle věta, oni tomu jednomu místodržícímu řekli: „Hele, on půjde okolo ten Žid, co uzdravuje nemocný.“ A on: „Jee, já mám nemocnou,“ a teď v jednom evangeliu

je dcera, v jednom je služebník. A ten Ježíš povídal: „Tak já půjdu a uzdravím ho.“ No ale to neměl říkat, protože v tu ránu ten místodržící se lekl: „No tak to budeme mít pěkněj průšvih, jak se dozví v Římě, že jsem uzdravil nějakýho židovskýho krále, to mi dají. Já budu přeloženej, mě zbaví místa. A ten Žid se bude muset jít očišťovat.“ Tak on říkal: „Nenene, nechod', řekni jenom slovo a on se uzdraví, jenom na dálku.“ A ta věta se do dneška říká: „Řekni jen slovo a já se uzdravím.“ To je do dneška, člověk se Židům nevyhne. Ten Mojžíš to napsal v 6 knihách. Co jsou Velikonoce? To je přece organizovanej útěk Židů z Egypta. A proč se to zorganizovalo? No protože oni měli dvanáct bratrů, dvanáct pastevců a ten poslední měl jinou barvu a on byl potom nakonec tím egyptským místodržícím. On byl napřed prodanej do otroctví do Egypta a on se stal faraonovým místodržícím a on zorganizoval útěk Židů z Egypta, a proto jsou ti dni stejně křesťanský Velikonoce a židovský Velikonoce. A židovský Velikonoce proto, že on jim nakázal: „Zabijete rychle beránka, upečete rychle chleba, budete to jíst s horskejma bylinama.“ Tam je to přesně napsaný „Připravený k útěku, jak vám dám znamení, dveře pomalujete krví dobytčete, co ho budete jíst, a já se jim vyhnu a všechno ostatní povraždím.“ Všechny prvorozený, nejenom děti, ale i dobytek bylo najednou povražděno a on mezitím zorganizoval ten útěk Židů z Egypta. To jsou Velikonoce. Na Velikonoce proto se jí ten beránek, nekvašený chleba. A to nikdo neví. Každý řekne: „Nějaká pověra.“ Jo pověra, to bylo velký osvobození. O veliké noci jedli beránka, nekvašený chleba, macesy, to jsem já jedl od Hermíny i Baschů, jsem vždycky dostával macesy, já jsem každý Velikonoce jedl macesy. To jsou jenom mouka s vodou, víte? To je narychlo upečený, to jsou macesy. To jsou Velikonoce. Já Vám vykládám takový voloviny.“

13. Pamatujete si na nějakou pomůcku, kterou jste sám vytvořil/a?
„To jsem musel všechno vyrobit. Součástí maturity na učitelským ústavu bylo tenkrát práce s papírem. To vám dali takovejhle papír, musel jste v určitý době, asi za hodinu, ho zpracovat. Tak jsem vyrobil čepičku, lodičku, parník, nebe peklo ráj, zpracovat ten papír, to jsem musel. To já jsem uměl, protože jsem učil ruční práce. Vyráběli jsme si všelijaký pomůcky z kaštanů, z kaštanů se vyráběli všelijaký koně, to jsem musel vyrobit a dětem ukázat, aby věděly, co dělat napřed a co potom. Všechno, co jsem potřeboval, jsem musel zpočátku si vyrobit všechno.“

14. Kolik dětí jste měla ve třídě? A jak se Vám dařilo s takovou (velkou) skupinou pracovat?

„To bylo něco, to jsem byl tím, to byl třetí ročník po válce se muselo začít první rok, druhý rok, třetí rok, tak byly tři postupný ročníky, tak to bylo těch 52 dětí. To jsem byl na tý dvojtřídce, tak to jsem učil jako řídicí učitel 1. a 2. třídu, to už bylo málo dětí, ta hlavní věc byl ta 3. třída, on jí ten hoch, Ostrý se jmenoval, z Trhovejch Svinů, Trhovej Sviňák, to bylo pro nás zvláštní jméno, protože z Trhovejch Svinů pocházel přece prezident Hácha, taky je tam pohřbenej. Tak jsem učil 1. a 2. třídu, to byla pro mě ale lehárna, to byly jen dvě třídy 1. a 2., že jo, a ve 3. postupným ročníku, teda v té druhé třídě byli všichni od 3. třídy až nahoru. Tak to jsem měl málo dětí ve třídě, 20, on měl ten zbytek ten hoch. Ale to bylo jenom v září, od října jsem tam byl sám, tak to jsem měl dvě třídy a měl jsem 3 hodiny 1. a 2. třídu, odpoledne nebo od 12 jsem měl 3 hodiny. To jsem učil 6 hodin denně, to bylo opravdu o hubu, jak se říká. Ale oni byli hodní, to byly hodný děti, milionový. No ty Němci to tam drželi. Ti Moravcovi byli vzdělání.“

Autorka: *„A kolik dětí jste měl tady v Polné ve třídě?“*

„Tady? Tady jsem měl 25 nebo 35.“

15. Jaké vztahy jste měl/a se svými žáky, respektive s jejich rodiči? Jak Vás respektovali?

„Já si nemůžu stěžovat. Já jsem s nima vyšel. To mně vždycky říkala ta, co byla v tom obchodě u těch Peřinů, ona říkala, jako že to, no já jsem s nima vyšel. Když něco provedli, tak jsem je potrestal, ale potrestal jsem je tak, že to podruhý neudělali. Já jsem si nestěžoval rodičům, přestože to, a zvláště dva chlapci byli postrach učitelů, zavážel se Školák, ve Školáku byly struhy velký, tam se sypalo všechno možný, i ta naše střecha tam je taky. Oni ráno o sedmi tam už hledali poklady. Ať pršelo, nepršelo, to bylo jedno, oni hledali poklady. Já jsem si nestěžoval, s rodiči jsem vycházel dobře. Já jsem nepotřeboval tady v Polný, na tý Vsi tam teprv, tam jsem každého znal. Já jsem byl se všema, to jsem chodil k Jindřichům na večeri, to byly štouchaný brambory a mlíko každéj den, kromě pátku a soboty. To se jedlo, jako se po válce žilo. Tam jsem si vařil, to bylo všechno na lístky. To se úplně jinak hospodařilo. Akorát o Vánocích, to byly Vánoce

první, kdy se dalo něco koupit. To se koupil balíček, to bylo víc jak měsíční káže a tam byl takovejhle pytlík rejže a nějakej bonbon. To bylo, to se nedá popsat.“

16. Jaká byla atmosféra ve škole?

„Atmosféra ve škole byla vcelku dosti napnutá. Protože ráno přijela kupa přespolních žáků do měšťanky, jak se říkalo, u Kuntů, to bylo vedle chlapecká školy jsme bydleli, manželka jo, tam byly otevřeny vrata, kupa lidí si tam dala do síně kolo, v zimě lyže. To se nekradlo tak nějak. My jsme byli zvyklí, že se nekradlo.“

17. Cítili jste, že je škola pod nějakým politickým tlakem?

„No, co to znamená politický tlak... škola vždycky byla, jest a bude prostě státní, nebo soukromá. Tenkrát ten tlak nebyl tak velkej, spíš byl tlak ekonomickéj, buď byl zaměstnanej, nebo nebyl zaměstnanej, že jo. To ne, co se ví, že byla kontrola, měli jsme rodičovský sdružení v nějaký vsi, tak tam přišel nějakej pozorovatel, jestli se tam mluví spíš o škole než o něčem jiným.“

18. Jakou nejhorší vzpomínku si odnášíte ze svého působení na polenské škole? A naopak jakou nejhezčí vzpomínku si odnášíte ze svého pedagogického působení v Polné?

„Nejlepší zážitek byl, když jsem jako voják, to jsem si vyžádal v Polné na Šumavě den, že musím jet na zkoušku způsobilosti, kdy už jsem měl přečerpaný ty dva roky učení, jsem musel jít, tak jsem dostal lístek, abych se dostavil do 14 hodin na Ovocný trh v Praze, nebo Uhelný trh, já teď nevím, do školy tam a tam. U raportu mně povídali: „V tomhle přece nemůžeš jet do Prahy.“ Tak se koukl na poručíka, ne podporučíka: „Vy jste stejný postavy, tak mu půjč.“ Tak sundal si to a já jsem jel v tomhle tom oficiálním šatě do Prahy na zkoušku způsobilosti, abych mohl být ne výpomocný učitel, ale normální učitel. Tak jsem tam došel: „Jejeje, honem, to seš ty? Vždyť už zvoní. Budeš mít ve 4. třídě vlastivědu.“ Otevřely se dveře a šel jsem učit do neznámý třídy nepřipravenej na dobro. To byla katastrofa. Tak jsem to tam zavedl, no a vzadu seděli ty papaláši, co to schvalovali, nebo neschvalovali, třídní učitelka, to byla 4. třída, tak jsem se tak seznámil, co měli naposled, to jsem se ptal, pak jsem se představil, řekl jsem odkud jsem, takhle jsem jim ukázal, že Vltava teče takhle a tam že dělá zákrutu a tady jsme teďka a já že jsem tady na přítoku tý řeky Vltavy, no abych byl nějak zajímavěj. Ona to byla třída zkušební, takže oni na to byli zvyklí, že tam každou chvíli přišel nějaký blbeček. Ale kámen úrazu byl, že jsem byl brzo hotovej. Měl jsem úvod, zkouška, nová látka,

zopakování, probrání otázek za článkem a já jsem byl hotovej. Tak a není konec. Tak jsem to musel opakovat znova a kecat všelijaký voloviny, zadání domácího úkolu, vypsát nová slova, co tam byly na tabuli, to už jsem uměl psát na tabuli, tak to bylo pro mě nejhorší. To psaní na tabuli jsem se učil sám. Tak to bylo nejhorší, co teď? Opakovat, kecat, pak teprve zvonilo. Tak jsem se omlouval a on říkal: „To víš, že jsme to poznali, protože jsi zvyklej z jednotřídky na čtyři postupný ročníky. Tak je jasný, že jsi brzo hotovej.“

A nejhorší to bylo v Brodě, v Brodě jsem učil, přišel jsem z toho pohraničí, jak se tenkrát říkalo. Učil jsem v 5. třídě a chodili tam všelijaký lidi. Taky tam chodil hoch, který kvůli obrně nebyl pohyblivej s nohama. Tak ona ho přivezla ke škole na vozejku a už se ho chytli kamarádi a odtáhli ho do třídy, na WC. A stejného jména, jenomže jinýho křestního, byl další hoch, jeho táta byl u vojska, no to bylo v roce padesát, nebo padesát jedna. A najednou ten kluk s tátovým tím udělal nějaký pokus, to se ví, že to bouchlo, tomu třetímu to urazilo kus paty. Tak to byl můj takovej dosti špatnej zážitek. Potom jsem ho jezdil dvakrát týdně do Okrouhlických Dvořáků (pozn. autorky: Do r. 1950 samostatná obec v okrese Havlíčkův Brod.) doučovat, protože on nechodil. Ale pak jezdil na takovým přístroji s kolečkama, tu nohu pak ovládl docela dobře později. Tak to byl takovej špatnej zážitek.

Pak byl takovej špatnej zážitek, ale já jsem neměl s rodiči, že by na mě někdo křičel, nebo to, já jsem s nima vyšel. S panem Frolíkem jsme si málem tykali, on tam seděl na lavičce, on měl dřevěnou nohu, byl francouzskej legionář, měl dřevěnou nohu. Tak říkám: „Pane Frolík, to je sněhu, že jo?“ A on: „To je málo, to má bejt takhle.“ Ono se říká, že se to ošklivý zapomene. Já jsem neměl s nějakým rodičem, já jsem si to vyřikal s tím dítětem většinou.“

19. Co byste vzkázali současným učitelům? Dali byste jim nějakou radu?
„Nemůžu jim dát žádnou, protože žijou za jiných podmínek. Já jsem žil za první republiky, to bylo jiný, pak byla válka, zase to bylo jiný, jo? Ztratil jsem jak Míru Baschovýho, tak Miloše Reichovýho, já jsem se těm Židům nevyhnul. To je všechno jiný úplně. Pak po válce to bylo zase jiný těch pár let svoboda, jak se říkalo, než přišli úplně k moci ty lidi. No, to bylo jiný. Já jsem přišel do Hrbova a ten odcházející učitel mi řekl:

„Jo, my ti neporadíme. My jsme si to dělali sami. A teďka jsou na národním výboru úplně noví lidi, který to neznají, tak my ti neporadíme.“ Tak jsem mu řekl: „Tak mně ohřej vodu, zejtra si to uklidím sám.“ Tak jsem si uklidil sám třídu, přišla ale paní Pospíchalová, to byla matka školnice Drápelový, a říkala: „Vy prej jste si uklidil třídu?“ Tak jsem říkal: „No, co jsem měl dělat, když mně předcházející neporadil a já tady nikoho neznám.“ A ona, že mi umyje aspoň okna, tak mi umyla okna. Jiný podmínky, jiný ty no. Pak přišla škola s tolika učitelem, najednou jsem měl tolik kolegů, soudruhů, kromě své předcházející učitelky Pepinky všechno jiný, ředitelka mi říkala Františku, to jsme zase byli jako takoví přírodovědci. Všechno jiný, všechno jiný, to se ví.“

B) Fotografické přílohy

Příloha B1 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Polné (pohled od Špačkova rybníka)

Zdroj: fotografie autorky

Příloha B2–Hrad Polná

Zdroj: *Hrad a zámek Polná*, 2022. [online]. Městské muzeum Polná. [cit. 7.3.2022].

Dostupné z: <https://www.muzeum-polna.cz/inpage/hrad-a-zamek/>

Příloha B3–Expozice Stará polenská škola: 4. třída školy v Polné koncem 19. st.

Zdroj: *Stará polenská škola*, 2022. [online]. Městské muzeum Polná. [cit. 24.2.2022].

Dostupné z: <https://www.muzeum-polna.cz/inpage/stara-skola/>

Příloha B4 – Budova Kaplanky koncem 19. století

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Skleněné negativy, inv. č. Po-21E-1039

Příloha B5 – Současná podoba
budovy Kaplanky

Zdroj: fotografie autorky

Příloha B6–Budova chlapecké školy v 19. století, čelní pohled

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Skleněné negativy, inv. č. Po-21E-199

Příloha B7–Současná podoba budovy chlapecké školy, dnešní 1. st. ZŠ

Zdroj: fotografie autorky

Příloha B8 – Budova dívčí školy v r. 1898 (svěcení budovy)

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Skleněné negativy, inv. č. Po-21/E/198

Příloha B9 – Současná podoba budovy dívčí školy, dnešní 2. st. ZŠ

Zdroj: fotografie autorky

Příloha B10 – Uprchlíci z pohraničí ubytovaní v budově dívčí škle r. 1938

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Fotografie, inv. č. Po-21B-1025

Příloha B11 – Tehdejší podoba budovy židovské, později německé školy

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Skleněné negativy, inv. č. Po-21E-392

Příloha B12 – Současná podoba židovské, později německé školy

Zdroj: fotografie autorky

Příloha B13–Žáci židovské školy

Zdroj: Městské muzeum Polná, sbírkový fond: Fotografie, inv. č. Po-21/B/4565

Příloha B14–Učitel'ský sbor o slavnosti (Břetislav Rérych, Josefa Chudobová a kolektiv)

Zdroj: ŠK 7, s. 10

Příloha B15–Pamětní deska ředitele školy Břetislava Rérycha

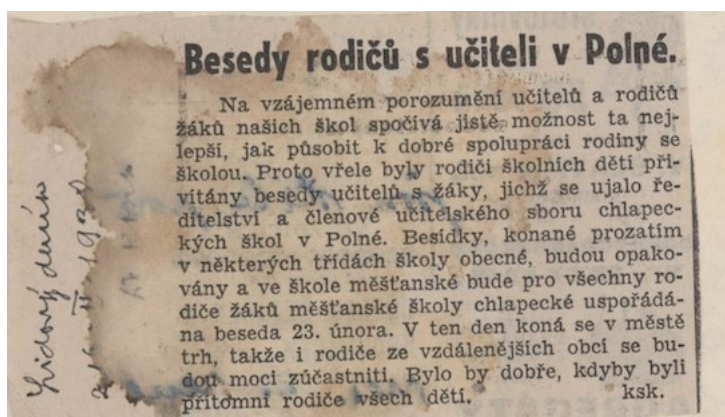
Zdroj: fotografie autorky

Příloha B16 – Kulturní program k příležitosti otevření budovy dívčí školy v r. 1898

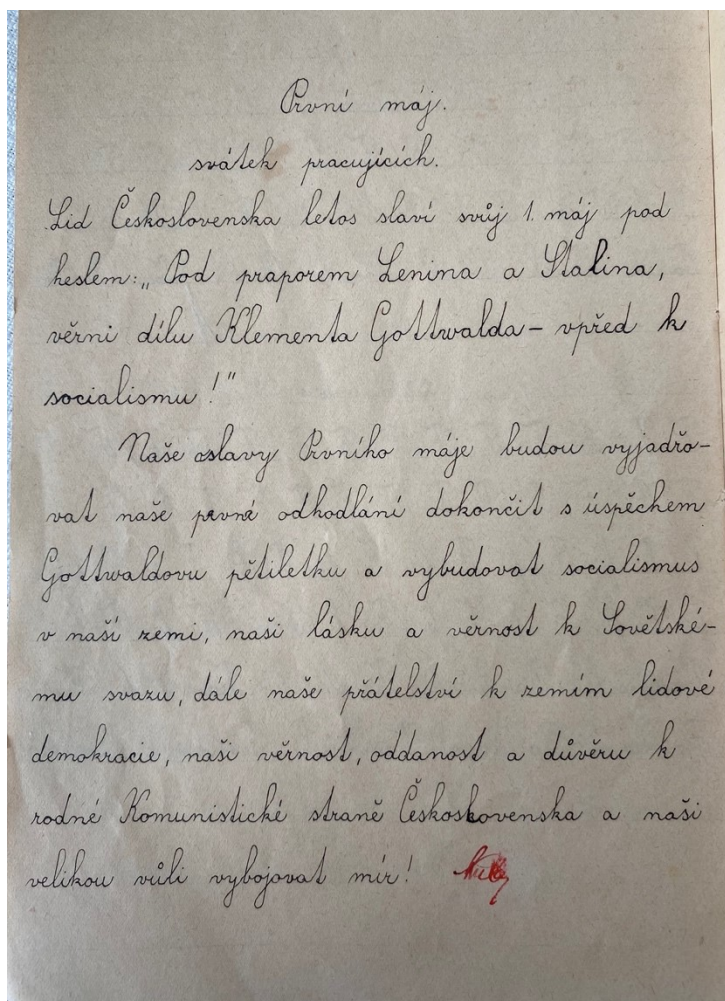
Zdroj: Městské muzeum Polná, fond: Skleněné negativy; inv. č. Po-21E-203

Příloha B17–Článek: Besedy rodičů s učiteli v Polné

Zdroj: ŠK 7, s. 165

Příloha B18 – Sešit respondentky F vystavený 1. máje ve výloze obchodu

Zdroj: fotografie autorky se svolením respondentky F